

Poštnina
plačana
v gotovini

3

LETNIK XIII
M A R E C
1957

Planinski vestnik

GLASILO PLANINSKE ZVEZE SLOVENIJE

VSEBINA

<i>Janez Krušič</i> : Na meji življenja	113
<i>Marijan Lipovšek</i> : Iz bohinjkega kota	116
<i>Pavel Kunaver</i> : Vse okoli ledenika	121
<i>Dr. Pr.</i> : Od kože do kože — 1956	128
<i>P. Ž.</i> : Maratonec na transverzali	134
<i>Ž. Jelinčič</i> : Ob tržaški obali Grgljan - Miramar	136
<i>Boris Režek</i> : Vtisi iz Biokova	144
<i>Metod Šifrer</i> : Planinska zlatovčica (<i>Salmo alpinus</i> L.)	148
<i>Leopold Stanek</i> : Smaragdno jezero	150
<i>Frañc Uran</i> : Kako se je delala cesta na Vršič	151
Društvene novice	164
Iz planinske literature	166
Razgled po svetu	170

Naslovna stran: Kočna in Grintovec z Velike planine — foto Ivan Tavčar
Priloga: Okolica Rodice z Orlovih glav — foto prof. Janko Ravnik

Planinski Vestnik je glasilo Planinske zveze Slovenije / Izdaja ga imenovana Zveza, urejuje pa uredniški odbor / Revija izhaja dvanaajstkrat na leto, po potrebi v snopičih po dve številki skupaj / Clanke pošiljajte na naslov: Tine Orel, Celje, I. gimnazija / Uprava: Planinska zveza Slovenije, Ljubljana, Likozarjeva ulica 12, poštni predal 214, telefon št. 32-553 / Tu se urejajo: reklamacije (ki se upoštevajo dva meseca po izidu številke), naročnina, honorarji, oglasi, razvid naslovov / Tiska in klišeje izdeluje Tiskarna »Jože Moškrič« v Ljubljani / Letna naročnina znaša din 400.—, ki jo morete plačati tudi v štirih obrokih po din 100.— / Tekoči račun revije pri Narodni banki 602-T-121 / Spremembo naslova javljajte na Upravo Planinskega Vestnika, pri čemer navedite poleg prejšnjega vedno tudi novi naslov, po možnosti s tiskanimi črkami.

Odpovedi med letom ne sprejemamo. Upoštevamo pa pismene odpovedi, ki jih naročniki izročijo Upravi do 1. decembra za prihodnje leto

INTERTRADE

GENERALNO ZASTOPSTVO ZA OBDELOVALNE STROJE

UMETNE MASE

TEKSTILNE BARVE IN

TELEVIZIJSKE NAPRAVE

PODJETJE ZA MEDNARODNO TRGOVINO - LJUBLJANA, CANKARJEVA 1

T E L E F O N : 21-756, 21-757 — T E L E X : 03181

Na meji življenja

JANEZ KRUSIČ

Silvestrovo 1955

Tiho so naletavale snežinke, ko smo malicali stoje pod napuščem Šlajmarjeve koče v Vratih. Vso krajino je objemala enolična sivina. V robih je orgljala burja, včasih je zarohnel v grapah Stene ali Cmira osameli plaz. Nato spet gluha tišina...

Zmrazilo nas je, zato smo natovorili težke nahrbtnike in krenili v strmal. Saj ni dosti snega, vendar čevlji na poledenelem kamenju zdršava, da nam je hoja precej negotova. Molče hodimo — vsak grebe po svojih mislih. Kljub mrazu stopajo na čelo kapljice potu. Oprtniki postajajo vse težji, zato moramo ob pečevju Dolkove Glave duškati nad prvim skalnatim pragom. Do našega cilja — zavetišča IV na Rušju je še daleč. Ko veter nekoliko razžene meglo iz bližjih pečevij, zmotimo krdelce gamsov, ki muli osušeno travo, štrlečo iz splazenih vesin. Preznamem Petrov oprtnik, ki je dosti težji, Tonej pa se še vedno opoteka pod svojim, ki odtehta oba najina. Spet prtimo vkreber, molče, zagrizeno. Petru, ki utira gaz, se v kakem zametu vdre, da komaj izvleče kratke hlače iz napihanega snega. Kložast sneg včasih sumljivo zahrešči, toda teren ni nevaren. Ne vem, kaj se mi danes vedno znova vsiljuje v spomin doživljaj, ko smo pred šestimi tedni šarili izpod Mužicev proti Kukovi Špici. Tudi takrat je bila megla, le snežilo ni. Tonej prtij pred menoj v gladki plazni stožec. Rezek pok in že se začne gibati vsa bela gmota okrog nas. Odskočim stran iz drveče mase — Ernestu z derezo na nogo. Toneja pa že nese po strmini. K sreči se kložje razbije v manjše kose, med katerimi vse bolj zaostaja, dokler se ne ustavi. Opomin gora, ki bodo vso zimo prekrile s kložastimi vesinami!

Poti pa danes kar noče biti konca. Jermena težkih oprtnikov se vse bolj zajedajo v razbolela ramena. Droben sneg, ki nenehno naletava, biča naše skrepenele obraze in sili v vsako režo naše obleke. Pritovorimo do lope pod zadnjim skalnatim pragom, nad katerim nekje slutimo naše zavetišče. Stiskamo se pod preveso, kjer je vsaj malo več zavetja kot na odprti planji. Kljub utrujenosti, ki leze v kosti, pa nas mraz tira dalje. Naprtim si Tonijev nečloveško težki oprtnik in počasi telovadim za tovarišema. Pozna se, da je fant v kondiciji — saj kot gozdar prekrizari vsak dan vse pobočje Stola, sicer ne bi zmožel levjega deleža poti s takim tovorom. Iz zakritih prodišč pridemo v prečko nad skalni prag, pod katerim smo duškali. Tonej rine v strmino, kjer je poleti razdrapano pečevje. Sedaj je tu nanesen sneg iz višjih skalovij, tako da je vesina videti kar lažje prehodna. Na nevarnost niti ne pomislimo, ko prtimo drug za drugim v strmal. Komaj sem sredi nje, votlo zahrešči; še vidim zevajočo vrzel pod Tonejevimi nogami, nato začne drčati vsa snežna gmota

pod menoj in okrog mene. Nadaljnji dogodki se nato odvijajo z bliskovito naglico. Nagonsko zasadam oklo cepina v snežne mase nad seboj. Zaman, cepin ne prodre do trdne snežne podlage. Skušam se znebiti težkega oprtnika, da bi nato laže odskočil iz plazu. Nemogoče! Pelerina, ogrnjena preko ramen, se je zamotala v jermen oprtnika, da ga ne morem odvreči. Odločilne sekunde rešitve so zamujene. Sem sredi belega veletoka, ki se oži in drvi vse hitreje po strmem žlebu navzdol. Uničujoča sila se igra z menoj po mili volji. Bliskovito mi šine skozi možgane: drvim proti skalnatemu pragu — v smrt! Nato kratek sunek, še eden. Takoj nato pa čutim, da padam nekam v praznino — celo večnost ... Močan udarec v hrbet me prepriča, da še živim. Spet me vleče veletok dalje, vse počasneje, dokler se vsa masa okrog mene ne ustavi. Na obrazu, okrog telesa, povsod čutim mrzel, sipek sneg. Takoj moram ven iz tega ledenega groba, drugače se zadušim, mi kljuva po možganih. Z naporom vseh sil se uprem s komolci v sneg, se dvignem, preprimem z rokami in obrnem. Svetloba pronica skozi napol zametene oči. Obležim zunaj na plazu.

Tedaj zaslišim klic: »Janez, ali si kaj polomljen?« Obrnem glavo v smeri glasu. Tam gori na robu skalnatega praga stoji Tonej in krili z rokami: »Ne vem« — odvrnem negotovo. Hitro je pri meni, me dviguje in snema jermena oprtnika z ramen. Skušam se dvigniti, pa začutim ostro bolečino v križu. S pomočjo Toneja se končno spravim na noge, ki pa me slabo drže. Tudi leva roka me ob vsaki kretnji zaboli. Tonej otepa sneg, sam preizkušam ude. Nato zagledam še Petra, ki vleče mojo pelerino iz plazu. Torej smo vsi ušli beli smrti. V oči mi silijo solze, zato se obrnem vstran.

»Bolje bo, da se vrnemo v Vrata, preden se ti vsi udarjeni deli telesa ne razbolijo,« predlagata tovariša. »Ne, gremo naprej — bo že šlo — mora iti,« oporekam. Tonej si spet naloži oprtnik na široka ramena — približno tam, kjer sem ga prej od njega prevzel za zadnji del poti. Začnemo znova. Peter izvleče izpod snega še vrv in pulover.

Šlo je teže, kot sem si predstavljal. S stisnjenimi zobmi se opotekam za tovarišema. Stojimo pod približno desetmetrskim skokom, preko katerega me je treščil plaz na planjo tik ob skalnatem bolvanu, štrlečem iz snega. Samo meter desno bi me vrgel plaz čez prag, pa bi se bil raztreščil na ostri skali.

Zelo počasi se vzpenjamo, saj mi vsak korak povzroča mučne bolečine v nogi. Med slino v ustih se meša kri ...

Končno smo spet ob usodnem mestu. Ves naphani sneg iz planje do sredine pobočja je vzel plaz vse do spodnjega srenca. Planja se spodaj zoži in preide v žleb, ki se razdeli v levi in desni odcep. Drveči plaz je izbral desnega, ki ima le krajša in zadnji desetmeterski skok. Sreča v nesreči! Ko bi bil plaz zdrvel po levem, ki se končuje v štiridesetmetrskem skoku z mnogimi skalnimi čermi v podnožju, bi sedaj ne bil več med živimi.

Tovariša sta imela še večjo srečo. Tonej je bil v višini, kjer se je plaz sprožil, tako da se je odtrgal le pod njegovimi nogami. Petra pa so manjše snežne mase nesle nekaj metrov, a so se toliko razbile, da je prišel do spodnjega trdega snega in se z lednim kladivom zaustavil še na planji nad žlebom. Razvijamo vrv, na katero se navežeta le tovariša, ker sam zanke zaradi zlomljenih reber ne bi prenesel. Postajamo previdnejši, saj gornja vesina z naphanim snegom še vedno visi v strmali. Spet prti Tonej s težkim oprtnikom v nevarno pobočje, držeč se redkih skalnih robov, štrlečih iz zalicene planje. Mestoma se mu udara globoko v celec, da se le s težavo spravi dalje. Končno se usidra za raztežaj vrvi pred nama. Sledim mu, brez oprtnika, oprijemaje se napete vrvi, z napol hromo levico. Ko se potegujem ob vrvi vse

Skrlatica iznad doline Vrat

Foto Ferd. Premru

više, čutim, da mi razbolela roka popušča vrv. Toda moram zdržati, ne smem kloniti! Črni krogi se mi rišejo pred očmi, na snegu, vsepovsod. Vse bolj mi je jasno, da sem precenjeval svoje sile. Kaj pa dolga leta dejavnosti v kamnitih in zasneženih robah, ko smo tolikokrat drzno zrlim mnogim nevarnostim v oči, a nismo klonili? Ali se nismo dovolj prekalili, ojeklenili volje? S skrajnim naporom končno prilezem do varovališča. Sledi mi Peter. Naprej spet utira gaz neutrudljivi Tone, kar z dvema težkima oprtnikoma na ramenih. Z vsakim korakom postaja vse več sipkega pršiča, v katerem skoro izginja do pasu. Omahovaje sledim in klecam po preorani gazi. Peter spredaj v celcu zaradi kratkih nog ne opravi dosti, zato mora prepustiti vodstvo spet Toneju, ki nosi za dva in orje za vse tri. Počasi, zelo počasi napredujemo. Ure pa tečejo nezadržno.

Šklepetajoč od mraza opazujem tovariša, ki utrujeno rije dalje. Kako rad bi mu pomagal, ga zamenjal, a se le še opotekam po gazi. Končno po dve, morda celo triurni hoji z mrazom, snegom in utrujenostjo, se na malem oblem gričku pokaže naš cilj — zavetišče. Utrujenost popušča, skoro je ne čutim več, ko se poganjamo naprej v celec. Zaškripljejo zapahi, smo v ledenomrzli kočici, toda na varnem. Mraz me trese vse bolj, zato s tovarišev pomočjo kmalu izginem na ležišču pod goro odej. Med tem se Peter trudi okoli štedilnika.

Kaj pa tovariši, ki pridejo za nami? Sneži še vedno, zato so v pragu izpostavljeni prav tako nevarnosti, kot smo bili mi, le da bi se morda njim pri novem plazu ne izteklo tako srečno, kot nam. Nekdo jim mora nasproti, mora jih opozoriti na nevarnost! Morda so že blizu praga — treba bo hiteti. V premočeni obleki in lačen si je Tonej brez besede oprtal vrv preko ramen in odšel v sivo, neprijazno gorsko krajino.

Kakšen fant, kakšen tovariš! — Pred očmi so mi vstajali spomini. Pred kakimi osmimi leti je bilo, ko sta šla Tonej in Jože z menoj prvič pozimi na Vršič. Oba sta bila majhna, mlada, popolnoma neizkušena v gorah. Toda

vzljubila sta zasnežene robe in kamnite sklade z vsem svojim mladostnim žarom in zagnanostjo. Hodili smo od gore do gore. Neutešeno hrepenenje nas je gnalo v robe ves naš prosti čas. Gori v kamnitih robah se je kovalo pravo tovarištvo — postala sta dobra gornika. Srečni smo bili, ker smo našli toliko lepote v gorah in prodrli v mnoge skrivnosti kamnitega sveta. Posebno Tonej je postajal z vsakim vzponom boljši, sposobnejši. In postal je tak fant, da bi gore premikal...

Koliko novih, koliko težkih smeri poleti in pozimi smo že preplezali skupaj. Oj, nepozabni spomini iz gora!

Našli so se »gorniki«, ki so zasledovali vse druge cilje kot tovarištvo in dejavnost v gorah, pa so očitali Toneju nesamostojnost. Res, morda sem mu premalo omogočil, da bi vodil navezo v težjih smereh, toda v mladostni zagnanosti je prav, da imaš nekoga, ki te opozarja in odvrača od nepremišljenih dejanj. Razvojna pot je zaradi tega položnejša, a varnejša. Gore pa bodo ostale — saj so večne, zato je prav, da jih dojemamo počasi in dolgo — do sive starosti. Mnogo več bomo imeli od njih, kot tisti, ki so videli le gore v »šesti stopnji«, vse ostalo jim ni bilo mar. Taki so žalostno končali ali pa so se razočarani odvrnili od gora, ker jim niso nudile tistega, kar so od njih pričakovali. A gore, mimo katerih hodimo gluhi in slepi, nam ne nudijo ničesar...

Peščica »gornikov«, ki je hotela zavesti Toneja na napačno pot, je »mrknila«, še preden se je sploh seznanila z alpinizmom.

Tonej pa je v posmeh vsem tem »gornikom« dokazal, da je dober tovariš in skušen alpinist, ki je kos najtežjim dejanjem v gorah.

Tako so se mi pletle misli, ko sem opazoval Petra, ki se je vrtel okoli ognjišča. Čas pa je tekel dalje — skrb za prihajajoče tovariše in Toneja je naraščala... Morečo negotovost in skrb so končno pregnali glasovi izpred zavetišča. Snidenje s tovariši je bilo res prisrčno, saj so nam vsem gore, brez katerih ne moremo živeti, le prizanesle.

Zunaj pa je med ječanjem vetra snežilo...

Iz bohinjskega kota

MARIJAN LIPOVSEK

Letos poleti sem hotel pregledati planinsko pot, ki gre po grebenu bohinj-skih Spodnjih gora od Vogla do Črne prsti. Sredi avgusta sem se odpravil z doma, kajti vreme je kazalo dobro. Z menoj je šel Janek, s katerim imava že precej lepih gorskih potov za seboj.

Tisti del bohinjskega sveta sem poznal izza zimskega in pomladanskega smučanja. Tudi poleti sem sicer nekoč že lazil tod, a takrat se me je držalo še mleko za ušesi, zato sem menil, da tisti moji vtisi ne bodo veljali. Sicer sem pa tudi pozabil, kako gredo pota in smeri. Treba je bilo torej še enkrat prehoditi gore in znova pogledati, kako in kaj.

Kako se pripelješ iz Ljubljane do Bohinja, ve vsakdo. Malo se jeziš na železnico, v kateri se cijaziš štiri debele ure, malo obrekuješ našo industrijo, ki maže prelepo Savo, pa si v Bohinju. Pri sv. Janezu sva se zdrenjala iz avtobusa. Najine hribe, tam na levo roko nad jezerom, sva komaj ošinila s pogledom. — Ha, — sva si mislila — do večera že prideva na tolminsko stran. Kar v vodo! — in predala sva se toplim valovom.

Na tolminski strani je namreč onstran prelaza Globoke¹ edino možno prenočišče v tem predelu gora in tja sva morala.

Toda vreme je imelo zahrbtno namene. Midva, siroti, še slutila nisva, kaj ima tisti dan še vse za bregom. Sonce je peklo, da je bilo veselje, čez grebene Spodnjih gora pa so se plazili debeli oblaki. Bukovške in Bistriške planine so bile v temačni senci. Pa dosti se za to nisva zmenila. Plavalta sva v bistri vodi in se veselila življenja.

Toda lahen veter, ki je postajal močnejši in mrzlejši, burkal površino in nama pljuskal v obraz sladko jezersko vodo, naju je opominjal, da ima življenje tudi resne strani. Odpravila sva se torej na pot, ko je ura šla že na popoldansko.

Mislila sva, da bova ob štirih na Rjavi skali. Seveda nisva pri tem računala na maline, ki sva jih nekje ob poti dolgo obirala. Na Storeč ravni sva potem obedovala in to je bila edina poštena južina tistega dne. Zato pa sva z Rjave skale gledala na mračno jezero šele ob pol šestih, ko je šlo že skoraj na večer.

Kdor ve, kje je Rjava skala in kako daleč je od tam še do vršnega grebena, bo dobro razumel, da so se nama počasi začeli ježiti lasje ob misli na pozno uro in ob pogledu na megle in oblake, ki so tačas zakrili gore. Proti jugu, v smeri najine poti, je bilo vse črno, daleč doli so bila pobočja zakrita. Triglavske gore so bile sive in mrke, komaj da se je videl Pršivec.

Šla sva torej na Zgornji Vogel, kjer je paša opuščena in stanovi razpadajo. Otožno sem pogledal skozi razbito, prazno okno v Skalovčev stan, kjer sem svojčas preživel toliko lepih dni v sneženih gorah. Toda sedaj nisva imela časa za sentimentalne refleksije in kar hitro sva se odpravila dalje.

Ob pol sedmih sva pila mleko na Spodnjem Voglu. Poti naprej nisva dobro poznala, le za glavno smer sem vedel. Vprašala sva torej pastirja, kako prideva najhitreje na Globoko, pa je rekel: »Če gresta po spodnji poti, morata potem gor kakor po nebeški lojtri. Pojdita raje iz Studene konte za drugo glavo, tam bosta našla vojaško cesto, ki pripelje prav do Globoke.«

Šla sva za drugo glavo iz Studene konte, našla vojaško »cesto«. Ta se je vlekla, vlekla, midva sva hodila, hodila skozi meglo, mrak in veter, da nisva vedela, kje sva. Sva že čez glavni greben? Najbrž ne. Toda stranskih grebenov in grebenčkov sva prečila nič koliko. Prišla sva do snežišča, ki sva ga morala v mraku dobro pogledati, da sva videla, da je res snežišče. Tam blizu se je pot nekako nehala in tipala sva po ozki stezi dalje. Nočilo se je in prav grozljivo je bilo okrog naju sredi trdovratne megle in teme. In glej — pred nama se pojavi vrtačica, ki naju zvabi vase. Nekaj metrov je bila globoka, bila sva varna pred najhujšim vetrom. Oblekla sva, kar sva imela, sedla na oprtnika in se zavila v veliko gumijasto pelerino. Kar zaspala sva.

Bivak v lahkem svetu — a kaj sva hotela drugega? Nikamor se ni videlo in ni se nama dalo laziti po neznanem svetu. Prehoda na planino Razor v temi in megli nisva mogla najti, nazaj na planino Vogel pa še mislila nisva. Noč je bila topla, južna, in zaspana sva bila ravno prav, da so se nama zdele skale kar mehke. Tako sva ostala tam.

Polnoč... zvezde. Stopim na rob vrtače in takoj vidim, kje sva. Visoko nad potjo na Komno, malo na desno od Globoke. Bohinjski Migovec in Konjski vrh sta se črtala v nočno nebo. Mesec je hodil nekje za grebeni, nad nama pa je svetila severnica.

¹ Glede oblike tega imena je konec članka opazka.

Kar Janek pridušeno zavpije, naj pridem k njemu. Stal je na oni strani vrtače in strmel nekam v pečevje. »Dve črni živali!« mi razburjeno zašepeta. Napenjам oči, iščem, pa ne vidim in ne vidim nič. »Morda so ljudje?« vprašam. »Ne, ovce! Veš kaj, prinesi baterijo, jim bova posvetila,« reče. Ena-dve skočim po svetilko in kot bi mignil sem nazaj pri Janeku, ki se nekoliko trese. »Čakaj,« pravim, »sedaj ju bova!« Svetim tu, svetim tam — črni živali pa sta izginili kot dva strahova. »Ali so tu volkovi?« me vpraša Janek s stisnjenim glasom. »Ne, medvedi. Včasih gre kakšen tu čez,« mu pravim. Obupano me pogleda, jaz sem pa zaspan, da komaj stojim in niso mi mar vsi medvedi Ljudske republike Slovenije. Zato greva nazaj v vrtačo in zaspiva.

Zjutraj ob pol petih... Oblačno je in vlažno diši po jugu. Ne mudi se nama, zato še malo zadremava.

Ob šesti se nebo temni. Na tolminski strani grmi. Vse bliže. Hitro zbaševa najine stvari v oprtnika in se pokrijeva. Že udari po naju sodra, da je veselje. Ropotalo je kakor raglja. Nekje nekajkrat trešči, midva pa srečno prestajava hudo uro v najinem »stanovanju«.

Komaj je vihre konec, skočiva izpod zavetne pelerine na plano. Prelepi tron Triglava v temačni modri barvi strmi onstran bohinjske globeli v oblake. Čez Komno se vlečejo megleni svaljki, tam proti severovzhodu pa plava črna stena, ki naju je požegnala s svojim ledenim semenom.

Nov naliv grozi iz temnih, cunjastih oblakov, ki beže čez grebene. Zlezeva pod najino streho, pa pade le nekaj kapelj. Torej na pot!

Nekaj korakov nazaj po stezi, pa naletiva na vijugo vojaške ceste, ki sva jo prejšnji večer v grušču in travi zgrešila. Za robom ugledava ostanke nekdanje karavle in koj zatem nama preči pot zaznamovana steza. Tam nekje s Konjskega sedla pod Mejo pride sem čez. Greva po njej in nad karavlo je križpotje.

Daleč po pobočjih se pod nama vije pot, ki sva jo prehodila. Vidiiva tudi tisto snežišče, kjer bi bila morala zaviti navzgor, pa seveda tega nisva vedela. Sedaj sva na dobrem. Kreneva po stezi do prelaza. Kar sopihala sva. Bila sva lačna. Nove markacije naju pripeljejo na tolminsko stran, do majčkene kočje zavetišča na Globoki.

Tam so vrata odprta, notri pa eno samo razdejanje, kakor je pač pri nas navada v kočah, ki samevajo odprte (ali tudi zaprte) po gorah. Nemoteno se izživljajo primitivni nagoni ljudskih množic. Pa so res gore dobro vzgojno sredstvo!

Spraviva se pred bunker, ki so ga laški davkoplachevalci zaman finansirali. Južinava, gledava oblake, ki se vale izza tolminskih zahodnih gora sem čez. Pogovarjava se o bivaku in o »črnih živalih«, potem pa doli na planino Razor v kočjo.

Tam se je oskrbnica kar križala, ko sva ji pripovedovala o bivaku, sodri in o medvedih. Napojila naju je s čajem in z drugimi dobrotami, da sva malo prišla k sebi, potem pa spat.

Spala sva, kar sva le mogla, kajti dan je bil klavrn, oblačen. Proti goram se ni s planine videlo nič, v dolino pa le malo. Čez dan je deževalo, včasih je gosta megla pokrila planino. S turo ni bilo nič. Vreme pa nama je prišlo, kakor naročeno, slábo, kakršno je bilo. Koča premore namreč samo štiri postelje in dve slamarici. Oskrbnica pa nama je obetala kakih trideset gostov, kajti bila je sobota in kočje so pač zato tu, da se ljudje v njih poveselijo. Planinski-alpinistični nameni so postranskega pomena. Zato tudi nikdo ne more zahtevati, naj bo v kočah mir, da bi turisti lahko spali. To so nazadnjaški pojmi in treba

bo turiste, ki žele spati, poučiti in prevzgojiti iz malomeščanskih navad v napredno misleče ljudi, ki bodo razgrajanje razumeli in ga odobraval. Tisti oskrbnik, ki je žalostno dejal, da je njegova kočica ob sobotah prava beznica, zasluži, da se eksemplarično kaznuje.

Midva z Janekom sva bila za užitke neprespane noči prikrajšana, kajti tisti večer ni bilo iz doline nikogar.

Naslednji dan sva odšla v meglo. Po prijetni stezi hodiva na Vogel (1923 m) in tam dolgo iščeva poti. Robantil sem in godrnjal, preden sem zadel pravo smer. Na Voglu sem bil že v snegu s smučmi in ni me bilo strah, da ne bi našel doli. Toda ni se nama ljubilo laziti po celem brez pota, zlasti ker je vsak hip grozil naliv. Vedel sem za severno konto in dejal sem, da bo najbolje, če jo tja mahneva. Komaj sva prišla nekaj deset metrov po severozahodnem robu niže, sva že naletela na markacijo.

Sedaj se je začela hoja, kakor jo vsak pozna v megli in v neznanem. Buljila sva v gosto sivino, potem spet brzela po dobro vidni stezi, lovila se po travnatih planjah, se vračala, šla vsaksebi iskat znamenja, rjovela drug za drugim, ko sva se skoraj izgubila, pri tem pa ob nalivih čepela pod pelerino in preklinjala vreme. Sprva sem od nebes razkačeno zahteval sonce, potem pa sem v terjatvah popuščal in nazadnje sem kompromisarsko rekel, da bi bil prav vesel, če bi se vsaj megla dvignila, dež pa naj magari kar gre. To pa se je Janeku zdelo za malo in ugled mojega karakterja je pri njem močno padel.

Poglavje o vodi je na tej poti zanimivo. Midva sva jo sicer imela z neba kar zadosti, v jasnem in vročem vremenu jo boš pa marsikdo pogrešal. Zato se bo vsak razveselil lepega napisa na planjavah nekje pod Rodico, ki pravi, da je voda blizu. Tudi midva sva šla, radovedna, za znamenji in naletela sva na suho korito, poldrug meter v premeru, ki ga že od daleč naznanjata dva gola kola. A to korito ni tisto, kar kažejo markacije. Malo više so ostanki karavle, v kotu podrtega zidu je cisterna, v njej pa res voda, izboljšana s papirjem, konzervnimi škatlami in drugimi dokazi čednih planinskih navad.

Planinec, ki boš romal po tej poti, opusti torej vsako nado, da si boš gasil žejo s tisto tekočino, do katere te popeljejo markacije!

Za Raskovcem so se megle nenadoma pretrgale. Sonce je posijalo na mokre skale. Kako je bilo lepo! In za nameček se je nad Poljanskim vrhom pokazalo modro nebo v neki čudoviti pastelni barvi, da naju je kar pri srcu stisnilo. Prečila sva široko konto v loku pod Matajurskim vrhom in na zelenem robu onkraj nje se je videlo Bohinjsko jezero. Globoko spodaj je ležala lepa dolina. Po gorah so se še vlekli oblaki, na naju pa je vsaj za malo časa sijalo toplo sonce in ogrevalo najini od dežja potlačeni duši.

Tudi megle, ki so še vedno brezele z neznansko hitrostjo iz južnih grap na grebene, nama poslej niso vzele dobre volje. Steza gre vprek čez nevarno strma pobočja pod Četrtjo. Na robu onkraj sva videla v globeli Osredke in kmalu sva bila na prvi glavi grebena proti Črni prsti. Samo še nekaj korakov je bilo do kočice.

Ko sva si tamkaj privezala dušo, sva stopila na vrh. Bila je pozna popoldanska ura. Na nebu so se preganjali oblaki v veličastnih igrah oblik in barv.

Toda upanje na lepo vreme naju je tudi naslednji dan prevaralo. Zjutraj sva odšla iz kočice v čisto gosti megli, komaj da se je videlo nekaj korakov krog naju. Šla sva nazaj po poti in hotela priti na Osredke čez Kozji rob. Odcep steze sva srečno našla in še kos poti. Potem sva se pa izgubila, tavalala po strminah, tratih in kravjih sledovih, dokler nisva zašla v strašno rušje, nizko bukovje in skale. Motala sva se, motala po tej gmajni, da nama je skoraj že

prešlo veselje do življenja. Obupno je bilo. Pod seboj sva videla neko dolinico, do katere je bilo prav blizu in — oh — še tako daleč! Končno, končno sva prišla iz objema mokrih vej in rup. Ogledala sva se za Osredki. Ko se je megla malo dvignila, sem čisto uničen priznal, da sva tik pod Črno prstjo. Z nekega stranskega grebena sva namreč zavila preveč na desno. Zaničljivo me je Janek pogledal — sicer pa si je lahko mislil, kako bo, če gre z menoj v hribe. Poparjen sem potem hodil za njim in do prve markacije ni bilo daleč. Na robu so stale kočice v planini za Liscem.

Tam je postaval pred bajto mlad fant, ki nama je pokazal pot na Osredke. Steza se z zgornje ravnice nad planino zavije daleč krog Lisca na zahod in je tu in tam celo markirana. Na neki skali sva razbrala napis: Vogel. Toda to bo stara predvojna markacija. V eni uri sva bila pri stanovih. Planina je bila svojčas opuščena, potem so zopet malo pasli in še sedaj muli kakih osem krav kar samih sočno travo pod Liscem. En stan je bil za naju prav dober. Preživela sva mirno popoldne, pripravljala suhljad za noč in posedala pred bajto, od koder se tako lepo vidi v dolino.

Zvečer sem spravil Janeka v pristni bohinjski »špampet«, sam pa sem prevzel vahte. Kuril sem, malo dremal, malo si hladil pred durmi pekoče oči, če se je le preveč zakadilo. Zunaj se je zjasnilo. Bilo je toplo, čisto lahko je pihljaj jug. Pozneje so priplavali na nebo prekrasni oblaki, beli, v polni mesečini, s svetlimi okenci prepreženi. Skoznje je sijal mesec v čarobni luči, bohinjska dolina pa je bila v megli. Bela kot svaljki prediva je ležala nad dnom.

Zjutraj sva za slovo še enkrat prevedrila v bajti kratek naliv, potem pa sva se odpravila. Srce nama je bilo malo težko, spodaj pa je vriskalo od veselja, kajti senožeti po rovtih so bile nebeško lepe in sonce vroče. Pred Žlanom sva se umila v studencu, ki je napet tekkel po novem koritu. Čez Dobrave sva prišla v Bistrico, kjer sva se najprej najedla, potem pa se šla kopat v Savo.

Ti lepa in ljuba Bohinjska dolina, kakšne nepozabne ure sva spet preživela s teboj!

Za konec: Stvarni napotki.

Pot od Vogla do Črne prsti je del transverzale, ki vredno zaključuje hojo po Julijskih gorah. Pot je v lepem vremenu prekrasna, visoko nad tolminsko in bohinjsko dolino. Skoraj ves čas se drži v višini kakšnih 1800 metrov. Najvišji vrh je tu Raskovec (1968 m), a steza — markirana — ne gre prav na vrh. Najrazglednejša je Rodica (1965 m), najnižji prelaz so Vratca (Vrata) 1663 m.² Hoje bo od planine Razor (1300 m), kjer je zadnje zavetišče, do Črne prsti kakih osem ur s počitki, torej brez naglice za ves dan. Vmes ni nobene kočice. Bohinjske planine leže na severnih straneh okrog 400 m niže, tolminske pa okrog 600 m globlje od te grebenske poti. Dobro je vedeti zanje, da se človek ob slabem vremenu ali drugih neprilikah vanje zateče.

Hoja sama po sebi je seveda lahka, vendar od Raskovca naprej preči strme trave, tako da je treba malo paziti.

Za tistega, ki prihaja s Triglava sem čez, pot ni nobena uganka, v kolikor bo lahko sledil markacijam. Vendar bi bilo treba transverzalo od Komne naprej bolj točno določiti. Sta namreč dve varianti: ena gre na Krn in od tam po južni strani na planino Razor, druga pa s Komne naravnost pod grebeni na severni strani, ne da bi šla doli v planino. Seveda bo marsikdo šel raje tja, ker

² Med Voglom in Šijo. Vrata med Četrto in Črno prstjo, ki so prehod od Osredkov—Stržišče na tolminski strani, niso nikjer kotirana. Njihova višina bo okrog 1700 metrov.

je tam pač edina koča med Komno in Črno prstjo. Za en dan pa je hoje od Komne do same Črne prsti za marsikoga preveč.

Prelaz iz Bohinja v planino Razor je čez Globoko. Na zemljevidu PZS je *Globoka* in zavetišče na *Globoki*. Tako govore tudi Tolminci, medtem ko pravimo pri nas *Globoko* (neutrum). Mislim, da je tolminski femininum pravilnejši, ker je morfološko to *globoka* k o n t a pod prelazom na severni strani. Prelaz sam pa ni na najnižjem mestu v grebenu, temveč malo bolj zahodno, čez udoben hrbtič v grebenu. Višina prelaza na karti ni točno označena. Stara jugoslovanska vojaška specialka ima 1588 m. To pa je kvečjemu višina globoke konte same. Prelaz je za več kakor 200 m višji, vendar tudi ne 1828 m. To bo višina najnižje točke v grebenu (v tem sektorju) medtem, ko je prelazna točka višja, višja tudi od zavetišča (kočice), ki ima na karti višino 1835 m. Dobro je, če človek ve te podatke zaradi orientacije.

Nikoli mi ni bilo jasno, zakaj pot ne gre čez najnižjo škrbinico v grebenu. Na tolminski strani so zmerno strme plošče, posute z drobirjem. Pozimi smo tod zlahka smučali čez na prostrano vesino nad planino.

Imena se na teh sektorjih križajo. Kogar zanimajo nadrobnosti, naj si prečita odlični Tumov članek »Bohinjski kot« v Pl. V. 1927. S tolminske strani so po Tumovih navedbah stara pastirska imena, z bohinjske pa lovska. Od Škrbine 1905 m dalje je precej različnih imenovanj.

Glede naglasa v besedi *Razor* ima karta PZS akcent na zadnjem zlogu, dasi domačini naglašujejo na prvem. V običajnem govoru, kadar gre za obliko zemlje v dolini, naglašujemo tudi mi na zadnjem zlogu. Morda nam je še vsem v ušesih *Aleš iz Razóra*. Vrh nad Krnico pri Kranjski gori pravimo po večini *Rázor*, čitati pa je mogoče v starejših spisih obliko *Razóra* (fem.). Zakaj ima naša karta za planino *Razór* mi ni čisto jasno, saj ima celo Slovenski pravopis *rázor* (kot obče ime) na prvem mestu. Tuma ima za vrh *Razór*, za planino pa *Rázor*.

Ime *Studena k o n t a* sem slišal prvič. Iz Tumovega imenoslovja brez zemljevida ni mogoče razbrati, ali je to Poljanica ali Krnica. Zeleno dno te konte je že precej zaprodano.

Vse okoli ledenika

PAVEL KUNAVER

Vtisi iz mladosti so najgloblji in najbolj trajni. Tega bi se morali zavedati vsi vzgojitelji-učitelji, profesorji in starši. Poskrbeti bi morali, da izpostavijo mladino vsemu, kar je lepo in dobro, da jo bo vse življenje vabilo in vodilo. Tako tudi mene globoki doživljaji mojih prvih potovanj preko Triglavskega ledenika in njegovih razpok pred več kakor petdesetimi leti vselej spremljajo in se prepletajo celo z doživljaji sedanjih časov. Zato naj mi bo oproščeno, če bom zopet napisal nekoliko vrstic, ki se tičejo tega našega neobjenjenca v naročju sivih skal našega očaka. Če tudi daleč od njega, me misel nanj ni zapustila, ko smo proti koncu letošnje zime hodili iz ene podzemске jame v drugo, kjer se je zaradi hudega mraza v drugem delu zime nabralo mnogo ledu. Stotine, tisoče ledenih sveč vseh velikosti in čudovitih, da, neverjetnih oblik se je nabralo v jamskih globinah, do kamor je segalo zračenje, t. j. dotekanje mrzlega zraka od zunaj in ohlajevanje podzemskih sten. Nepo-

Sl. 1. Ostanke zimskega snega na Hribaricah in v okolici 17. VII. 1956. Majhna snežišča leže v globoko zajedenih kotličih in vrtačah

Foto
Pavel Kunaver

pisni prizori v gozdovih ledenih stebrov so se nudili začudenim očem mladine in meni, ko smo se mnogokrat s skrajno previdnostjo zvijali med temi kratkotrajnimi lepotci zimskega podzemlja, da jih ne bi prevrnili. Saj so stali mnogi na tankih podstavkih in nosili so težke, ogromnim električnim žarnicam podobne vrhove. Nekateri so se pod lastno težo in zaradi plastičnosti leda čudovito nagubali.

Led pod zemljo me je seveda spomnil tudi na naš ledeniček pod Triglavom. Jesen in zima mu nista prinesla dovolj hrane, da bi pridobil na svojem obsegu in debelini. Nasprotno, še pozno v jesen l. 1955 se je tajal. Zima 1955/56 pa je premnoge smučarje razočarala. Do srede januarja 1956 so bile gore pokrite z razmeroma tanko plastjo snega in smučarji na Vršiču so lomili smučiči ob nešetih skalah, molečih iz tankega snega.

10. januarja je padel prvi debelejši sneg, a sledila mu je odjuga, tako da smo, vračajoči se z Vršiča, na Jesenicah že brodili po brozgi, v Ljubljani pa nas je sprejel topel naliv! Ob mislih na ledenik se mi je krčilo srce, saj je toliko doprinesel k lepoti Triglava! Take vremenske neprilike pa so mu usodne in groza me je misliti na čas, ko se bodo mrtve groblje ostrega krša razprostirale prav od Kredarice tja do črnih strmin Triglavске severne stene. Trajalo bo dolga stoletja, da jih bo pokrilo rastlinstvo, če bo proces dviganja ločnice večnega snega vztrajal in se bo višala rastlinska in drevesna meja.

Šele pomlad je prinesla večje padavine tudi v gorah in debelejša plast snega je pokrila vrhove nekako tja do 1800 m. Zato prav velikih plazov spomladi ni bilo in pod stenami se ni nabralo mnogo snega.

Prav zanimivo je bilo potovanje moje skupine tabornikov čez Luknjo v Trento. 11. VI. je tako lilo, da smo se morali pri Peričniku ustaviti in prenočiti. Naslednjega dne se je izboljšalo, le Triglav in del stene je bil še v megli. Videli so se deli Črne stene med Slovenskim stebrom in Velikim Črnim grabnom. A glej tam notri je malone venomer godrnjalo in ropotalo. Od časa do časa pa je močnejše zagrmelo in z daljnogledom sem videl, kako so se z lede-

Sl. 2. Številna tan-
ka snežišča med
Rjavino in Trigla-
vom (v megli) po-
krivajo globoke
vrtače in kotliče
brez stare snežene
podlage 25. VII. 1956

Foto
Jurij Kunaver

nika, oz. njegovega nekdanjega nahajališča, med Glavo in Kugyjevo polico vsipali manjši in večji plazovi. Kaj takega ob tem času v Vratih še nisem doživel, kajti do srede junija se plazovi že davno ulete, in doživel sem lepe dneve celo v začetku maja, ko niti en plaz ni padel. Sedaj pa se je podiral visoki sneg z bregov Triglavovega vrha, polnil ledenik in drsel celo preko njega in v kotanje v steni. Dna stene pa ni dosegel, in tudi v Trenti je bilo do višine 1800 m le malo snega, velika snežišča v kotlu Zadnjice, pa tudi na bregovih Zapodna so bila izredno majhna. Le vrhovi sami so bili še zelo zasneženi od snega, ki je zapadel pomladi. Stara debela podlaga od zime pa je manjkala. Meja med kopnim svetom in pomladi zapadlim snegom je bila nenavadno ostra. Ko smo dne 14. VI. zapustili kopne bregove Vršiča, nas je na Rupah, torej 1800 m visoko, takoj zajela še prava zima, da smo se morali do Slemena mučiti preko globokih snežišč. Spodaj zelenje nastopajočega poletja, zgoraj še trda zima, sta ustvarjala v žarečem soncu krasne slike na severni strani Julijcev, predvsem seveda Jalovec s svojo nedosegljivo lepo okolico.

Julij mi je potekal v našem taboru ob Bohinjskem jezeru in številni izleti v okolico, pa tudi na Tičarico so me prepričali, da se spomladi padle množine snega zelo hitro tajajo in da nikjer ne tvorijo debelejših in zato trajnejših snežišč, kar je usodno tudi za naš ledenik (sl. 1).

24. julija nas je 32 odšlo iz tabora na Triglav. Poletje je pognalo sneg visoko v višave. Flora je navduševala moje mlade spremljevalce, posebno člane Gorske straže. O velikih plazovih do Vodnikove kočje ni bilo sledu. Šele pred kočjo je v neki vrtači ležal ostanek snega. Vse znak, da je padlo zelo zelo malo snega v tej zimi in da plazovi spomladi niso segali globoko.

Šele v višini okoli 2000 m se je slika izpremenila. V Velski dolini in v območju Kanjavca je ležalo še 105 snežišč, v kolikor jih je bilo mogoče prešteti s Konjskega sedla. To število pa ni prepričljivo: bila so le manjša snežišča plitvega snega, ki se je v ugodnem julijskem vremenu tega leta hitro tajal. Le gori pod Kanjavcem so bili še večji deli bregov pod snegom.

Sl. 3. Mladina pred hišico z meteorološkimi instrumenti na Kredarici

Foto
Pavel Kunaver

Gori pod vrhom Malega Triglava v oni ogromni krnici na južni strani Kredarice so iz večjih sklenjenih, a plitvih snežišč že gledali otoki kopnega grušča na meliščih.

Goste megle so nam preprečile vzpon na Triglav in prinesle viharno noč s sodro in dežjem. Veter, ki je stresal dom, nas je zazibal v upanje, da bo nastal lep dan. V glavnem nas upanje ni varalo, le na vrhu Triglava smo ostali ves čas v megli, zato pa se nam je nudil z grebena in Malega Triglava lep razgled. Seveda se je moj pogled iz sinjih daljav vedno vračal na bližnjo okolico, ki je bila res zanimiva. Na videz je vladala Za Planjo, v območju Kanjavca, tam na Križkih podih in Rušju, tudi med Peklom in Triglavom še kar pozna zima. Pokrajina je bila tako pokrita s snežišči, da se jih ni izplačalo več šteti. Snežišče poleg snežišča je pokrivalo skalno puščavo. Sklenjenih velikih snežišč, ki bi pričala o globokem snegu, pa ni bilo več. Pomladni sneg je pokrnil pač goličave, a se je pod julijskim soncem hitro tajal in neštete grbine so molele iz snega in od njih se je kopni svet nenavadno naglo širil. Globina vrtače in kotličev, nekdam malone do vrha s snegom napolnjenih, je bila zaradi plitvega snega posebno očita (sl. 2). Pod nami pa je ležal ledenik oz. njegova kotanja vsa konkavna, četudi je bila pokrita z nepretrgano sneženo odejo od sedla pod Kredarico in steze na Triglav pa do Severne stene.

Še preden pa smo odšli na ledenik, smo si ogledali meteorološko postajo na Kredarici. Prijazni meteorolog nam jo je do podrobnosti razkazal in razložil njene naloge in delovanje številnih preciznih aparatov. Postaja je z njimi dobro oskrbljena in služi odlično pri napovedovanju vremena in zasluži, da bi ji obiskovalci Kredarice, posebno mladina posvečala več pažnje. Posebno je zanimala postaja petošolce, pri geografiji obravnavajo meteorologijo, a jim v knjigi navedenih aparatov ne moremo pokazati. Tu gori pa so videli funkcioniranje modernega barografa; brezvetrje je pustilo anemometer pri miru, a sonce je v heliografu palilo papir in zaznamovalo ure in minute, ko je bilo

Sl. 4. Meteorolog pojasnjuje tabornikom delovanje anemometra in heliografa

Foto
Pavel Kunaver

Sl. 5. Kotanja med Glavo in ledenikom je že brez ledu. Taka snežna odeja se hitro umika- 25. VII. 1956

Foto
Pavel Kunaver

nebo jasno; higrograf, maksimum in minimum termometer, suhi in mokri termograf, totalizator, aparat za določevanje hitrosti oblakov, vetrovnica, oddajni in sprejemni radio aparat in drugo, vse v službi in pri delu za proučevanje vremenskih prilik in napovedovanje vremena je bilo tu (sl. 3 in 4).

Na sneg smo stopili takoj pod sedlom — a že so gledali grebeni robnih grobelj iz njega. Torej je bil sneg le še plitev in na najnižjem robu pravega ledenika je merilo za merjenje debeline snega stalo že na kopnem. Ledenik je bil še pokrit, a prav to merilo in njegova okolica sta pričala, da je vse pokrito le s plastjo snega, ki ni bila nikjer nad meter debela, kar je za julijsko sonce malenkost, da ga hitro staja. O tem smo se prepričali, ko smo prišli do prepada med ledenikom in Glavo. Snežna plast je jasno kazala kadunjo, kjer je pred leti še ležal led, pred desetletji pa je bil še mnogo metrov debel (sl. 5). Vhoda v prepad sta bila popolnoma prosta snega, ki se je ob toplih skalah že več metrov odmaknil od navpičnih prepadnih sten. Vode, ki so z ledenika odtekale, v dosegljivi globini prepada niso več dosegle prepada, ki je bil delo korozije v minulih časih, ker nismo slišali nobenega curljanja iz njega. Uporabljale so gotovo razpoke daleč proč od tod (sl. 6 in 7). Verjetno se je z ledenika odtekajoča voda šele mnogo globlje v triglavskem masivu združevala in privrela kot Bistrica v Vratih na dan.

Foto Pavel Kunaver

Sl. 6. Navpična vhoda v ledeni prepad med Glavo in ledenikom

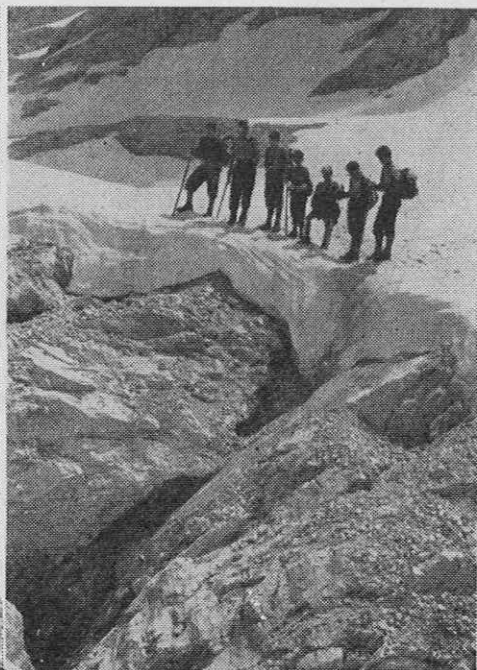

Foto Pavel Kunaver

Sl. 7. Debelina snega pri prepadu — samo pomladanski sneg

Dober mesec potem so se v prepad spustili tudi jamarji, a prišli so le 80 m globoko, dalje pa začasno niso mogli, ker je bil prepad zaledenel in bil okrašen s težkimi ledenimi svečami. Zaradi v jamo prodirajočega toplejšega zraka pa so se sveče trgale in padale prav v nadaljevanje prepada, kamor bi morali plezati raziskovalci. Kako je v notranjosti jame, torej še ne vemo, a gotovo je, da je v njej zaradi zračenja večino leta mnogo ledu, če ni v notranjosti celo večji podzemski ledenik, kakor je to v Dachsteinskih in drugih ledenih jamah v Severnih Apneniških Alpah.

Zahodno od Glave so snežišča segala prav do severne stene, melišča in gole grbine pa so že pogledovale iz snega. Kazalo pa je že tedaj, da je sneg na enem delu nad severno steno mnogo bolj debel kakor sicer na ledeniku. Izpod samega vrha je moral prigrmeti po pomladanskih sneženih padavinah izredno velik plaz, ki je na debelo zasul strmine nad vrhom Male Črne stene. Da je bilo tako, sem se prepričal šele septembra, ko je ves ostali sneg na spodnjih dveh tretjinah ledenika in pod masivom vrha že davno izginil.

Kdor je avgusta prišel s Triglava, mi je poročal, da se sneg hitro umika z ledenika in nešteti ledeni žlebovi se zajedajo vedno globlje v ostanek nazadujočega ledenika. Tako je posebno meseca avgusta, pa v toplih dnevih tudi meseca septembra odteklo zopet ogromno vode z ledenika in led se je iznova stanjšal, od steze pri Kredarici na Mali Triglav iznova umaknil. Tvoril je sklenjeno ledeno ploskev nekako le med črto Glava — sredina gornjega snežišča pod triglavskim grebenom in med robnimi grebljami severozahodno od

Sl. 8. Triglav z ledenikom, ki ga pokriva tanka plast snega. Groblje na levi, grebeni v sredi in na desni gledajo iz snega
25. VII. 1956

Foto
Pavel Kunaver

steze na Mali Triglav. Ni pa skopnel vrhnji del snežne odeje tik pod steno triglavskega masiva, ker se je tam nakopičilo spomladi od manjših plazov največ snega. Pa tudi velik plaz, segajoč mimo golih grbin za Glavo od stene masiva do Črne stene je ostal še preko septembra in je deloma dočakal zimo 1956/57.

Vse to ne zadostuje za prirastek ledenika. Izguba v obliki odtokanja vode z ledenika je mnogo večja kakor prirastek in pozno poleti je okoli vrha kame-nita ukrasena puščava bolj in bolj očita.

Oborožen z dobrim daljnogledom sem konec septembra z Vrtaškega vrha še enkrat ogledoval ledenik. Preoran je bil od nešteti globokih žlebov. Bleščali so se — znamenje, da je v njih tekla kri umirajočega ledenika — voda, ki se je izgubljala v brezštevlnih razpokah triglavskih apneniških skladov.

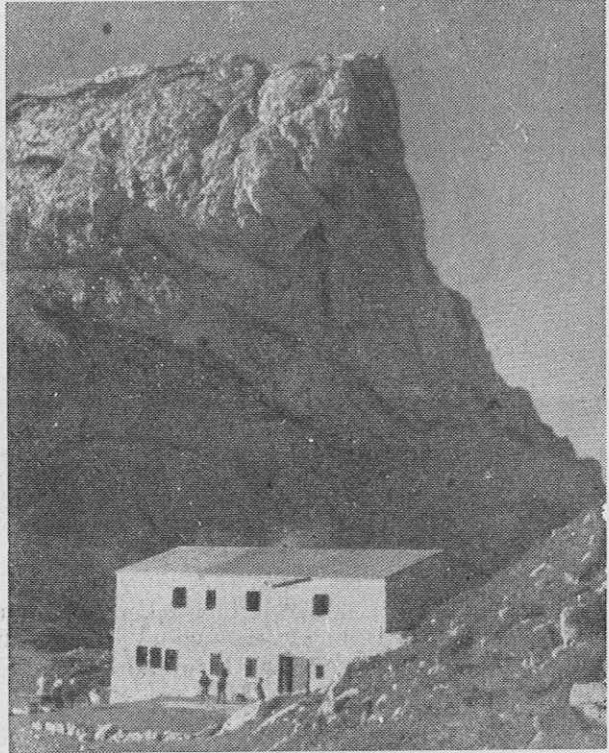
Nevzdržno se umikajo ledeniki zaradi še nepojasnjenih izprememb v podnebjju in izpreminjajo lice Alp in drugih gorovij. Opazujoč samotni ledeniček sredi velikanskih vrhov, od koder se je sneg celo iz mnogih senčnih krnic med poletjem malone popolnoma umaknil, sem se spominjal še neprimerno večjih posledic usihajočih ledenikov v naročju Mont Blanca, ki sem jih mesec prej ogledoval — a to je že druga povest za prihodnjic.

PRISPEVKI ZA ZLATOROG

PD Črnuče (nabiralna akcija) din 3100.—, PD PTT (nabiralna akcija) din 2400.—, PD Skofja Loka (nabiralna akcija) din 90.—, PD Bohinjska Bistrica (nabiralna akcija) din 900.—, PD Šoštanj (nabiralna akcija tov. Volk Miloša) din 6000.—, Stegnar Andrej din 5000.—, Vočko Ivan din 1000.—, Dovšak Tone (din 1000.—) din 13000.—, Persič Slavko, Ljubljana, din 300.—, Moretti Joža, Novo mesto, din 600.—, PD Mežica (nabiralna akcija) din 2780.—, PD Novo mesto (nabiralna akcija) din 2000.—, PD Križe (nabiralna akcija) din 2000.—, PD Hrastnik (nabiralna akcija) din 1720.—, PD Univerza (nabiralna akcija) din 6000.—, Dolinšek Lavoslav, Ljubljana (nabiralna akcija) din 5000.—, Lavrič Rado, Ljubljana (nabiralna akcijá) din 2500.—, Lovšin Evgen, Ljubljana, din 1000.—, PD Bohinjska Bistrica (nabiralna akcija) din 2000.—, skupaj din 45 390.—.

Dr. Pr.

Od kočé do kočé — 1956

Kocbekov dom na Korošici
v ozadju Dedec

Foto Ferd. Premru

Ko ima gorski popotnik za seboj vso tisto pot skozi gozdove, preko planinskih košenic, ko se je povzpел ob gorskih grebenih čez skalnate strmine na vrhove, mu je duša polna, trudno telo pa si zaželi — kočé. Ko je alpinist pretelovalil strme stene, mu je zavest polna zadoščenja, da je ukanil naravo in si zaželi počitka v — kočé. Kogar je tepel vihar s snegom in burjo, kdor je taval v megli premočen do kočé, vsem tem utegne biti edina rešitev — kočé. Nihče od njih pa si ne želi rafinirane udobnosti, nihče ne pričakuje litijsko dolgega jedilnega lista, ker si želi le preproste domačnosti in kočček vljudnosti. Kdor bi pa sanjaril, da ga bo ob vratih kočé sprejel oskrbnik z vso prijaznostjo, mu ponudil takoj vroč čaj, mu zagotovil prijetno posteljo in ga povprašal po njegovih nadaljnjih željah, o — ta bo večkrat prav bridko razočaran.

* * *

Eden izmed prvih toplih junijskih dni je, ko se znajdem pred kočé na Dobrči; ta naj bi bila po mnenju Tržičanov gorenjski Rigi. Na deski pred kočé leži žensko bitje, zavito v odeje, obraz pa izpostavlja soncu, da dobi moderno barvo. In

»...ona spi, ona mirno spi
in se ne prebudi...«

ko grem mimo nje v kočé, odprto na stežaj. Vrata se dajo zapreti samo od znotraj s kavljem, spalnice so odprte in se ne dajo zapreti, kuhinja pa je zaklenjena. V spalnicaah so etažna ležišča, na njih pa »slamarice«, ki so nekak veren odtis tistih zadnjih, ki so mučili svoje kosti po njih.

Okrog kočje hodim, ko ona še vedno spi. Prav malo stran stoji vegast Clo. Ta naprava kaže povsod špranje in je mokra od zunaj in od znotraj od dežja (saj gostov že dolgo ni bilo!). In sem se pri tem spomnil na Goetheja in njegov opis potovanja po Italiji (Italienische Reise) pred nekako 150 leti. Dasi velik pesnik, je bil tudi človek in se je moral pečati tudi s takimi rečmi in naj bo zato meni tembolj odpuščeno, ker nisem pesnik. Goethe je namreč v Veroni vprašal gostilničarko, kje je tista naprava, ki je v hiši ne more najti. In ga je peljala k zadnjim vratom, mu s široko italijansko gesto pokazala z grmiči porastel travnik in ponosno rekla: »Dappertutto!« — povsod!

K sreči ima kočja na Dobrči velik »dappertutto« iz same bukovine in ima še nekaj, kar nima vsaka kočja — »tancpoden«.

Sonce se je skrilo, mrzel vetrič je potegnil, zbudila se je ona in mi pripravila palačinke, ki so bile kakor marmelada zavita v nylon. Moral sem leči v tisti kalup in se zbuditi zjutraj s polomljenimi kostmi.

* * *

Tudi gostje so včasih »čudni«.

V Roblekovem domu na Begunjščici prisluškujem iz kuhinje v obednico razgovor med strežnico in gosti, ki niso bili videti študentje ali reveži.

»Koliko stane porcija zabeljenih ajdovih žgancev?«

»Petdeset din.«

»O-o-o-o, dragi so.«

»Ali je letos porcija taka kakor lani?«

»Ne vem, ker lani nisem bila tukaj.«

»Ali jih servirate na globokem ali plitvem krožniku?«

»Kakor hočete.«

Pa je družba naročila koruzne žgance, ki so za 10 din cenejši in je kuharica naložila v globoke krožnike skoraj dvojno porcijo. »Da ne bodo lačni,« je rekla.

Pri tem se spomnim dogodka v isti koči pred vojno. Družba od nekod hoče vedeti, kaj je za kosilo. Oskrbnik našteva: Juha, govedina, pečenka, dve prikuhi, golaž, tudi zrezek ali palačinke bi se naredile. Hoteli pa so piščanca. K sreči je imel oskrbnik žive piščance pri hiši in ponudil pečene ali ocvrte.

In so naročili golaž!

* * *

Ko smo se po tistem klancu nad sv. Ambrožem potolkli s koleno v spodnjo željust, smo se znašli pred velikimi zelenimi markacijami po tleh. Nekje sem bral, da take markacije najsigurneje pripeljejo na planino. Sledili smo jim, privedle so nas lepo na Križko planino, dalje prav do ograje okrog doma na Krvavcu. V tej ograji je skakal teliček. Markacije so držale mimo hleva v ograji, mimo »tancpodna«, markiranega po teletu, prav do vrat v dom. Iz obednice smo skozi odprta vrata lahko opazovali zeleno markirane zadnje plati treh krav, zakaj hlev nima zadnje stene. Ob dobri postrežbi nas je zato obšlo pravo planinsko razpoloženje.

* * *

Cojzova kočja na Kokrskem sedlu mi je bila v slabem spominu iz leta 1927. Takrat smo prišli tja pozno ponoči in nismo spali nič. Pod spalnicami je bila takrat kurjica in petelin je začel peti že opolnoči in pel ne vem kako dolgo v jutro, ker smo vstali neprespani že ob svitanju. To pot je bila zato prva stvar, ko zelenih markacij ni bilo nikjer, pogled okrog kočje po petelinu. Ni ga. Ko

nas je oskrbnik v prijetno predelani koči postregel z vso skrbjo in vsemi dobrotami, ki jih je imel, je družba odšla na Grintovec, jaz pa sem opravljal svojo siesto kar na klopi, kajti bilo mi je

»so kanibalsch wohl
als wie fünfhundert Säuen«,*

kakor pravi Goethe v svojem Faustu.

»Kikeriki!«

Eh, zadremal sem pa pri tem malo posanjal ob spominih.

»Kikeriki!«

Nato pa še:

»Mu-u-u-u!«

Nič nisem sanjal. Šel sem ven. Bil je zunaj turist, odličen imitator.

Odslej imam to kočo v dobrem spominu; perjad okrog koč mi pa ni všeč.

* * *

Preplazili smo razvpito Sleme, pretelovadili Kotličice in pri tem ugotovili, da nek del telesa ni ustvarjen samo za sedenje. Koča na Jermanovih vratih ima sedaj spredaj skoraj arhitektonsko stopnišče in kaže od mojega zadnjega obiska leta 1927 vse obnovljeno in povečano: Velika svetla obednica, nov inventar, ustrezljiva postrežba, mreže v posteljah in celo sadni sok je na razpolago. Ampak Clo! Mesto deske mokra in gladka pločevina, na katero se ni tvegati niti v plezalkah. Dobro, da sem bral Goetheja. Našel sem »dappertutto« tam na štajerski strani, ki je bil v jasnem jutru obenem najlepši »belvedere« tja v Logarsko dolino in Vrh Mrzlega dola.

* * *

Kocbekov dom, ta nekdanja slovenska planinska bojna postojanka na Korosci, je s svojimi prezidavami in prizidavami živa slika zgodovine našega planinstva v Savinjskih Alpah. — Ob velikem navalu tistega dne, povzročinem precej po došlih transverzalcih, funkcionira kuhinja in postrežba še kar dobro. Ne vem pa, če je oskrbnik prišel na svoj račun, ker ni opaziti v kuhinji nikake evidence in se računi sestavljajo kar po napovedi gosta.

Strežnica ima že frizuro à la Audrey Hepburn, na velikem belem produ hudournika pa se sončijo ženska bitja, »oblečena« v dve vrečici in en trikotnik. Taki obleki se pravi »bikini« — in se zanjo zanimam tudi v planinah, čeprav motijo nekoliko planinsko harmonijo, ker spominjajo bolj na kako plažo ob morju.

* * *

Ko jezdarimo čez Konja, se prepiramo, če so tiste spominske plošče pone-srečencem s Konjevega hrbta umestne ali ne. Eni pravijo, da ti »britofi« pačijo planinsko razpoloženje in povzročajo strah na mestu, kjer ga treba ni in kjer se je nesreča pripetila zaradi neprevidnosti; drugi pa trdijo, da spominska tabla obsega svarilo: Bodi previden! Zediniti se ne moremo, pač pa smo si edini, ko stojimo na Veliki planini pred novim domom, ki da je že na zunaj lep, na lepem kraju, da ima kar pred vrati prekucovališče za smučarske začetnike (Nemci pravijo temu Trottelwiese). Tudi znotraj je lep in moderen ta dom, v veži ima tla iz terrazze, na zidu telefon, v obednici pogrnjena tla in na stopnišču preproge.

* »... tako kanibalsko dobro mi je
kakor pet sto svinjam.«

Tudi odlično vino toči. In to vino hodijo pit čez popoldne do poznega večera planšarji in njihovi letoviščarji, prebivalci weekendov in drvarji. Zelo živahno je in že premišljam, če ni to prava planinska oštarija. Saj dobijo trije popolnoma pijani, sem in tja se zibajoči in prepevajoči gostje s harmoniko vendar le še liter vina.

Rad bi ujel prihodnje jutro avtobus v Stahovici. Ker mi povedo, da vstajajo ob petih, sem zjutraj že pred peto na nogah, da dobim ob pol osmih avto v Stahovici, kamor je dve uri hoda. Pa se ne gane nič, obednica je zaklenjena in kuhinja ter vežna vrata tudi in je zato »za moške« tudi »dappertutto« nemogoč; odprto pa je »za ženske«. Končno je prišlo od zgoraj žensko bitje nekaj pred pol šesto s toaletnimi potrebščinami v roki in mi je na moje vprašanje odgovorilo:

»Zajtrk se pri nas deli ob sedmih.« In se češe v kuhinji naprej.

Zahtevam zvečer odvzeto legitimacijo.

»Tista, ki ima to ,čez', še spi.«

Zajtrka seveda nisem dobil, legitimacijo po čakanju, avto sem seveda zamudil in na poti do Kamnika imel dovolj časa za premišljevanje, ali je to planinska postojanka, oštarija ali pension, kjer se delijo obroki gostom natanko ob določenih urah.

* * *

Pred Tamarjem v Planici rije po zemlji svinja, za njo pa teka pujs. Trop kuretine vrešči in kokodaka spredaj na verandi, moleduje za drobtine in pušča gosta znamenja svoje navzočnosti. Petelina pa ni.

V kuhinji vre na štedilniku svinjska piča, zraven pa se pripravlja naša večerja.

Zjutraj se dva turista umivata na klopeh pred kočo. Pa je prišla svinja in jima gladko požrla toaletno milo.

* * *

Končno smo le našli Poštarski dom na Vršiču. Prijazna pritlična stavba, lepa obednica, linolej po tleh, pristna majolka na hreščečem radijskem aparatu. Povprašamo, če bi se dobilo prenočišče.

»Bom vprašala.«

Ko je servirana juha, dobimo isti odgovor.

Mesna jed se servira na tistih krožnikih, ki so tako lepo predeljeni, da je za solato ali omako za dve žlici prostora.

In v tretjič: »Bom vprašala.«

Ko plačujemo, izvemo, da je dom kompletno zaseden po Angležih.

Vračamo se mimo Tičarjevega doma. Tam tuli radio v prazni obednici, spalnice so pa vse vsaj deloma zasedene.

V Erjavčevi koči imajo dovolj prostora, prikuhe servirajo ločeno na posebnih krožnikih, radenska stane 60 din, turška pa 45 din (v poštarskem domu 80, oziroma 55 din); z avtomobilske ceste pa imata obe skoraj enako daleč. Radio razgraja tu od jutra do večera in okrog koč se podi prešič. Oskrbnik pravi, da mora pred njim skrivati celo navadno milo.

* * *

Dohitelo nas je 13 angleških študentov, prehiteli smo jih nato mi in zopet oni nas, nato zopet mi nje, da smo pred njimi stopili v Pogačnikov dom. Po svojih trdih običajih so se seveda za večerjo preoblekli.

Večerjali so: Juho, svinjsko pečenko s solato in krompirjem, potico in kompot.

Dva Nemca sta večerjala pečenko s solato in krompirjem.

Jaz sem večerjal gosto fižolovo juho.

Ostala dva Slovence sta se hranila iz nahrbtnika in se pokrepčala s čajem. Angleže pa je oskrbnik postregel za nami.

* * *

Zlatorog v Trenti je ves prenovljen. Izginile so »slamarice« in etažna ležišča so bila nadomeščena z dobrimi posteljami.

Na steni je napis: Lahko pljuješ na tla, da se počutiš pri nas kakor doma. — To se pravi z drugimi besedami: če si vaju doma pljuvati po tleh, storiš to tudi lahko pri nas, bomo že počistili, nam je na tem, da si zadovoljen. Nemca se zanimata že iz previdnosti za vse napise zunaj koč in v njih. Ko jima predem opozorilo, pravita:

Originalno, odlično. Bolje kakor tisto šablonsko: Ne pljuvaj na tla!

Pa sem kasneje bral v TT-ju dopis iz Bovca, ki ve povedati, kako je bila razjarjena neka izletnica, ko je brala ta napis, tako je bila razljutena, da je rekla, da je ne bo več. (TT z dne 20. IX. 1956.)

Če je bil napis medtem res odstranjen, jaz bi ga obesil nazaj.

* * *

Iz Trente smo bili namenjeni do koč na Prehodavcih. Nismo šli skozi Zadnjico mimo tiste italijanske, sedaj že močno razpadle kapelice, temveč smo jo ubrali čez planino Trebiščino. V Zlatorogu so nam zatrjevali, da je še oskrbovana. Bilo je natanko 7. septembra, ko smo pod serpentinami pod planino srečali težko otovorjenega osla v spremstvu oskrbnice s Prehodavcev. Zaprla je kočo pred običajnim 15. septembrom, dasi je lepo vreme, ker so ji pošle zaloge, za en teden pa da jih ni vredno dopolnjevati.

Prezgodnja zatvoritev koč ni bila nikjer objavljena.

* * *

Tako smo morali potegniti pot za celi dve uri do Triglavskih jezer. V nekem inozemskem planinskem listu sem bral poročilo, da ima ta koč portirja, kjer se takoj dobi ali pa ne dobi nakaznica za prenočišče, kakršna je pač zasedba.

Res je delček nekdanje verande prostorček, kjer sedi oskrbnik, ki takoj nakaže posteljo. To je zelo praktično, posnemanja vredno. Cene so pa v tej koči precej visoke glede na njeno višino; ali pa tudi ne, ko ima vendar »portirja«.

* * *

Moja družba ne mara hotelov in smo zato šli prenočit v koč pod Bogatinom. Vsako leto obiščem to koč, vsako leto pa najdem v njej drugo oskrbnico, odkar ni več tistih dveh, ki sta vsa leta pred vojno in več let po njej tako lepo vodili oskrbo. Nič ni prijetnejšega za turista, če že naprej ve, da bo našel v koči stare znance, ki poznajo njegove navade in zahteve. Mimo Krnskega jezera, mimo planine Polje smo v nedeljskem popoldnevu stali v megli

Vas Drežnica
pod Krnom

Foto Ferd. Premru

pred kočo na Krnu. Že med potjo nam je zmanjkalo kruha. Spočetka nič kaj prijazni oskrbnici Trentarici ga tudi nista imeli več, ker sta ga dali vsega nedeljskim obiskovalcem. Počasi pa sta se odtajali, spekli svežega in ga celo nekaj ocvrli. To cvrtje smo zalili s pristnim teranom, ki je imel zapeljivo ceno 250 din v višini 2245 m. Prijetnemu večeru pa je sledilo vznemirljivo jutro zlasti med ženskim svetom: Clo je bil zaklenjen! Že pred tremi dnevi da se je pokvaril, da pomoči iz doline ni in ni, tako je bilo opravičilo. Gosta megla je bila zunaj, ni bilo treba daleč, da so tudi ženske našle svoj »dapper-tutto«.

* * *

Brez kruha smo ubrali najkrajšo pot v dolino čez vas Drežnico, ki je od zgoraj videti kakor skupinica otroških hiš-igrač z rdečimi strehami in cerkvijo na griču, ki bi kot stolnica delala čast tudi večjemu mestu. Že med potjo nam je povedal pastir, da je v vasi gostilna, ki ne nudi ne hrane ne kruha in trgovina, ki ga ne prodaja. Našli smo trgovino, ki je nudila nekaj keksov, otroci so nam pokazali v ozki ulici skrito gostilno, kjer naj bi kekse zalili z vinom. Bila je odprta na stežaj, tla v njej sveže poribana. Nihče se ne javi. Odpremo vrata, ki držijo v kuhinjo, kjer na štedilniku nekaj vre. Pa pride staro ženšče in nam jih pred nosom zaloputne. S tem je bila postrežba v tej gostilni kmečke zadruga končana. Pozneje smo zvedeli, da nudijo samo pijačo in to samo ob določenih dnevnih urah, katere smo pa mi zamudili.

* * *

Tako se je končalo moje letošnje potovanje od kočice do kočice. Nobenih zaključkov iz teh dogodivščin nisem napisal, prepuščajoč bralcu, da si jih napravi sam. Morda jih bodo napravili tudi tisti, ki bi se utegnili čutiti prizadete.

Maratonec na transverzali

(Odlomek)

Maratonec ni določena oseba. Je personifikacija vrste razvad, ki jih zasledimo v pisani planinski družini.

Večkrat sem ga srečal v planinah. Zasopel je prehitel skupino za skupino, valil je kamenje, dričal se je po meliščih in neredka nežna bitja so si z rokami zatiskala oči v strahu, da se bo prevalil v prepad. Na vrhovih si je vzel le toliko časa, da se je vpisal v spominsko knjigo, in že ga ni bilo več. Pa ne mislite, da ni znal uživati. Še kako. Vsakomur je razlagal — v kolikor mu je čas dopuščal — koliko ur n minut je rabil iz izhodišča do vrha in nazaj, kako se je spotil in da je to zdravo. V bajtah se je pritoževal zaradi počasnosti nekaterih planincev in nad njihovo neuvidevnostjo, ker se mu niso umikali s poti. Pripovedoval je, kje se mu je sprožil podnožek in kako se je ujel, ko se mu je iztrgal oprimek. Bil je kakor mnog avtomobilist, ki ne trpi nikogar pred seboj in ne dovoli nikomur, da bi ga prehitel. Njegov sen je bil Hermann Buhl in verjetno je skrivaj treniral za Himalajo. Himalaja! daljni sen maratoncea. In zakaj ne; saj so drugi manj izkušeni izvoljenci odhajali na afriške šesttisočake in celo med kavkaške gore. Ni jim bilo treba trenirati na Spitzbergih kot Heckmairu.

Na deževni dan sva z maratoncecemo moževala v Zlatorogu. Lilo je zunaj, lilo je v naju. Maratonec se je raznežil. Povedal mi je, da je prehodil transverzalo v rekordnem času. Ni mu bilo všeč, da je prvi spominski znak že oddan, in še to v Beograd. Drugi mora biti njegov! Vsaj prvi Slovenec mora biti on! Kaj je bilo treba te znake oštevilčiti?! Morda bi uvedli posebne znake za Slovence in za tiste, ki vso pot prehodijo v eni letni sezoni. Najboljša ležišča v kočah bi morala biti pripravljena za transverzalice; prav — za maratoncea.

V Maribor se je pripeljal z brzecem. Ko se je z nahrbtnikom motovilil skozi oddelke, so ga potniki gledali kot čudežno bitje z Marsa. Mesto ga ni zanimalo. Tudi se ni hotel peljati z avtobusom do podnožja Pohorja, saj šteje transverzala od železniške postaje dalje. Užival je ob ugotovitvi, da vzbuja pozornost in najbrž se je kesal, ker ni imel s seboj še cepina in ker ni mogel pozvanjati z derezami. Most, umazano rjava Drava, železniški nadvoz in kasarna so edine značilnosti, ki jih je videl od Radvanja. Na Pošteli je naletel na profesorja s skupino dijakov, med katerimi ga je neko dekle posebej pritegnilo. Kakšna je bila, mi ni pravil. Verjetno poslikana in za svoja leta precej razvita. Torej le nekaj za pospešen utrip vsakega moškega. Pripovedovanje profesorja o nekdanji keltski naselbini ga ni zanimalo, saj ni videl drugega kot razrito, poraslo zemljo, drevje, poseko in breg, ki ga je vabil. Zakaj profesorji tako radi morijo mladino na njenih izletih? Naj ji dajo možnost, da tekmuje, kdo bo prvi na vrhu! Dekletce se je odtrgalo od sošolcev in sledilo maratonceu naprej proti žičnici. Dobro sta zastavila korak. Toda dekle ni hodilo z zaprtimi očmi. Hotelo je čimveč vedeti o žičnici in o podobnih napravah na tujem, nato pa se je zagnalo med sladke jagode v poseki. Maratoncea je to zmedlo. Še nikdar ni prekinjal tempa hoje zaradi takih neumnosti. Saj bosta v koči lahko naročila jagode, jih osladkala in polila z vinom. Pot je nadaljeval sam. Neumna mladina! Nič ji ni za plemenito tekmo in za rekorde.

Koča na Žičnici še ni imela transverzalnega žiga. Torej naprej! Prišel je do požgane cerkve na Bolfenku. Neverjetne kaprice imajo včasih markacisti, da izpeljejo poti mimo takih podrtij, saj je gotovo druga pot bližja. Potem

pa še opozorilo na 15 minut oddaljeni razgledni stolp. Ali je vzpon na stolp sploh planinska činitev? Ne! Naprej! Naprej po transverzali, katero je treba čimprej prehoditi. Vabljava senca okrog Mariborske koče ni omajala njegove odločnosti. Kontrolni žig je imel, slap pod kočo pa je enak drugim. Ph! Voda je vodi podobna.

Gozd, malinje, jagode, gozd in prijetna steza. Saj ni nobenega resnega vzpona. Naletel je na dva študenta. Geologa ali arheologa; saj je vseeno. Raziskujeta stare glažute, sta dejala. Tepca! Ali kaj vesta o planinstvu, o mogočnem svetu sten in skalnih odlomov? Ali sta že doživela snežni metež in viharo noč v steni, med klini in žicami?

Areh! Sprejel ga je prešerni smeh treh mladih učiteljic. Pravkar so prišle iz starinske cerkve z menda najstarejšimi ohranjenimi orglami na Slovenskem. Govorile so o bližnjem zdravilnem studencu in kaj vem o čem še in so bile noro razigrane. Ena je imela uro, ki je kazala drugače od oskrbnikove. Maratoncu se je ura ustavila in sedaj ne ve, kako dolgo je hodil. Upal je, da še nihče ni poti prehodil hitreje od njega. Odločil se je za kratek počitek, saj je želodec zahteval svoj obrok. Mar mora biti tak planinec res suženj svojega želodca in hlač? Jedel je hlastno, da je jedva ujel nekaj pripovedovanja oskrbnika o Črnem jezeru in o bunkerjih Šarhovega bataljona, o načrtu za zgraditev hidrocentrale Lobnica in o obeh slapovih Šumika. Koliko je hoda do naslednje koče, ga je najbolj zanimalo. Odpravil se je z učiteljicami in obžaloval je, da niso cenile njegovih planinskih rekordov in ker niso ponižno trepetale pred človekom njegovih sposobnosti, ki bo še isti dan dosegel kočo na Pesku. Saj maratonec je rad v ženski družbi, toda biti morajo kot kure, katere s plota pase on — petelin, in ki zaverovano poslušajo njegov junaški glas. A kaj, ko učiteljice niso bile pohlevne pute, temveč v gmajni igriva žrebeta, ki so tiščala k vodi, k Črnemu jezeru. Mirna jezerska gladina, v kateri se ogledujejo gizdave jelke, splav in razvejana praprot, so jih bolj privlačevali kot mrki dirkač.

Maratonec je užival po svoje. Podil se je po poti, ki se je zdaj spuščala, zdaj dvigala in razveselil se je lesne drče, ker je vedel, da je koča pri Šumiku blizu. Žigosanje in takoj na pot, da bo še ta dan dosegel svoj cilj. Bližala se je noč. V gozdu se kaj lahko zgubi in potem — adijo ves sloves! Zakaj se je spremenil teren, da je čofotal po blatu, hodil po globoko vdratih kolovozih in močvirnatih tratinah, ni vedel. Krivi so markacisti, ker se niso potrudili, da bi poiskali in nadelali boljšo pot. Nekajkrat je zašel in je z lučjo iskal rdečebelno znamenje. Noč. Poganjal se je naprej, kakor jelen, ki čuti za seboj preganjalce. Za gozdarsko kočo na Klopnem vrhu ni vedel in tudi samotnega partizanskega groba s spominsko ploščo ni videl. Sicer pa, bil je globoko v gozdu in tam ni zanimivosti, ni razgledov. Deblo je podobno deblu, več dreves skupaj sestavlja gozd. Nočno življenje v gozdu sta predstavljala le on in noč. Celo plahega prhutanja ptic, ki jih je pregnal, ni slišal. Mučila ga je zavest, da je sam, da nihče ne ve, koliko in v kakšnem času je ta dan že prehodil. Ko je dosegel cesto, na kateri je iz daljave slišal fantovski »auf«, ga je stisnilo pri srcu. Spomnil se je, da je sobotna noč, in govoric o pohorski »folklori«, kjer nekateri fantje plešejo bojne plese z noži in gozdarskimi sekiricami. Še bolj je pospešil korak. Oddahnil se je, ko je skoraj padel v kočo. Z njegovega telesa in iz obleke se je parilo kot s konj, ki so iz bližnje globače ves dan vlačili les. Oskrbnica ni vedela, če ga bo mogoče presušiti. Gostje v koči so ga občudovali, ko jim je opisal svojo pot, potem so ga pa le pomilovalno gledali, ko je razlagal, da bo tako prehodil vso transverzalo. Najbrže bi takoj

odšel na odmerjeno ležišče, če ne bi bilo treba dati telesu, kar je zahtevalo; zlasti tekočine, katero so tedaj v obilni meri polivali po mizah. Toda dnevni rekord je dosežen, sedaj je čas, da maratonec uživa. Nasičen in napojen se je zadovoljen zavil v gost oblak cigaretne dima. Tako bi ostal, če ga ne bi oskrbnica nagnala v posteljo. Če se je tedaj spomnil na pesem »Noč trudna leži«, mi ni znano. Tudi svetopisemska laž »Bil je dan, bila je noč — dan prvi« mu najbrže ni prišla na um. O svojih sanjah v tej noči mi ni pravil, dvomim pa, da se mu je kaj prikazal obrazček dekleta s Poštele, ali podobe brhkkih, veselih učiteljic z Areha. Kolikor ga poznam, je spal kot cerkvena pevka iz filma Clochmerle. In končno, kaj naj bi se mu prikazovalo v sanjah, če je ves dan hodil z zaprtimi očmi!

Z. JELINCIC

Ob tržaški obali Grljan — Miramar

Na severozapadu od Trsta se pobočje Krasa drzno dviga od morja naravnost na rob planote, — kakor nalašč postavljen okras lepi pokrajini, Trstu. V zaporednih mogočnih zaletih skalnatih reber od morja navzgor se Kras polagoma zniža proti zapadu, dokler se onstran belih Devinskih Sten še zadnjič ne vzpne na Golc nad Tržičem ter za njim utone v Furlanski nižini.

Prvi silni zalet, skrepenel na koničastem griču, kjer čepi Kontovel s cerkvico kot stara trdnjava na preži, — se začne precej daleč na morju s pohlevnim zelenim polotočkom, kakor da si v začetnem, razvlečenem pomolu Grljana zbira moči za strmi vzpon navzgor prek kontovelskih paštnov. Prav na robu zelenega polotočka, kot da rase iz morja, medlo seva bel obris mogočne zgradbe z nordiškimi, nazobčanimi stolpom — Miramar.

Preteklo poletje je Miramar, ko so odprli grad in vrt javnosti, postal prvovrstna mondenska turistična privlačnost Tržaškega ozemlja. Elegantni cesarski grad z izrednim bogastvom, s tajinstvenim zgodovinskim vzdušjem tragičnih usod nekdanjih mogočnih stanovalcev, primamlja tujce z vsega kontinenta, posebno Avstrijce.

Čudno se le zdi, da je bila ta blesteča prirodna, turistična pomembnost šele tako kasno odkrita in izkoriščena. In priti je moralo na pomoč naključje, skoro natanko pred enim stoletjem, kot pripoveduje zgodovinska anekdota, — nenaden silovit vihar, ki je prignal mladega, za vse pomorsko vnetega habsburškega princa, na mali vojni ladji, da si je rešil življenje v zavetje prirodnega ribiškega portiča v Grljanu na zapadni strani polotočka. Šele naslednji dan v blestečem sončnem jutru — prenočil je bil v kmečki hiši Daneva, po domače Čemparja s Kontovela, največjega posestnika v Grljanu, — je mladi, romantično nastrojeni cesarjevič zlezal na divje razrvano, s črniko, borovci in kraškimi grmičjem poraslo, le ribičem drago Punto, v morje štrleči odrastek Grljana. Navdušen nad krasnim razgledom preko vsega Tržaškega zaliva, od Savudrije, istrskih hrbtov ter Miljskih hribov onstran tržaškega mesta, do Devinskih Sten, Soških lagun pri Gradežu in nad divje romantičnim skalovjem grljanske Punte, — se je menda takoj odločil, da si tu da postaviti grad.

In v resnici je bila v preteklosti odločilna ta čisto utilitarna plat ozemlja, namreč varnost malega zalivčka na zapadni strani polotočka, ki je varoval z gozdnatim hrptom pred silovitostjo burje. Tu je bil zgrajen najkasneje pred tisočletjem samostan s cerkvico matere božje grljanske, romarske cerkvice slo-

Oslov školj
z obraščeno steno
v ozadju

Foto M. Magajna

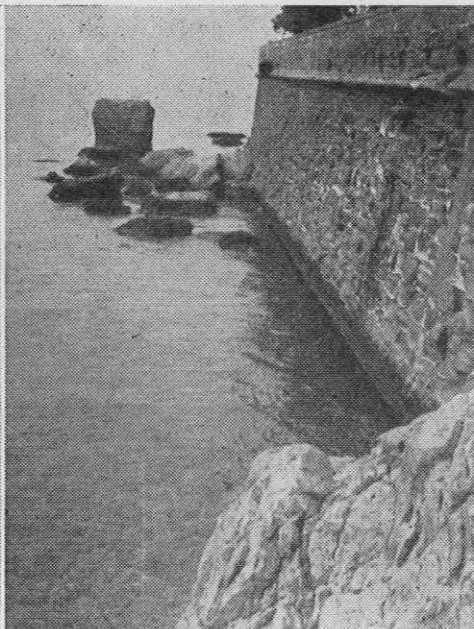
venskih ribičev. Samostan in cerkvico, kamor je vsako poletje romal tudi ves Trst s procesijo po slabi kolovozni poti in se na večer vračal po morju domov, — je bil odpravil cesar Jožef II. in ribiška mati božja je sama poromala z drugo cerkveno opravo k novoustanovljeni fari na Katinaro, in pred nekaj leti v znamenje na križpotju proti Bazovici in Lonjerju. Samostanska zgradba še stoji in jo je pozneje kupil avstrijski begunec iz Lombardije. Po tem lastniku — Brand oz. Brando — naši ljudje še imenujejo osrednji del Grljanskega zaliva s samostanskim zemljiščem s starimi bori v strmini — Brandovo. Tudi v rimski dobi, sodeč po kamnitih izkopinah in mozaikih starih ruševin nad malim miramarskim portičem, tam kjer naši ribiči imenujejo morski predel Pod črniko (črnika je zimzeleni hrast, ki pri nas raste divji menda le po obmorskem hrbtu od Grljana do Štivana), torej tudi že na zapadni zavetni strani polotočka, je bila izkoriščena ta varnost.

Zanimiv je Grljanski polotoček po svojem geološkem sestavu. Na polotočku samem, dolgem približno 800 m in širokem ne celih 400 m je plast kraškega kamna, numulitskega apnenca, visoka največ približno 60 m, kot ga najdemo prav po grebenu na robu kraške, tržaške planote od padriškega Gabrovega hriba in Golega vrha, preko openskega Selivca, kontovelske Rebri do Sv. Primoža iz nabrežinskih Brščic. Kakšne strašne gorotvorne sile so z narivanjem ali lomljenjem kamnitih plasti porinile ta kos starejšega apnenca na debelo plast eocenskega fliša-peščenca severno od istrske plošče, ki se tu vleče preko Trsta do višine samega Kontovela in še celih 8 km zapadno od Grljana!? Ta kos Krasa, prenesen k morski obali, je ohranil in stvoril polotoček, edini razčlenjeni predel na gladki opokasti obali od Barkovelj do sesljanskih sten pred izplakovanjem in odnašanjem. Vsekakor, izobraženi in romantično nastrojeni habsburški princ in graditelji Miramara so pustili vse ogromne bolvane po vsej grljanski obali pri miru. Kakor v preteklih stotisočih in milijonih let bodo ti bloki tudi še v daljni prihodnosti varovali to lepo obalo pred silovitostjo in pred erozijo morskih valov.

Dve sestri

Foto M. Magajna

Više Tora

Foto M. Magajna

Če vas pot zanese v pomladanskih mesecih v ta kotichek sem po miramarski cesti od Trsta gori po cesti, ki jo je dala zgraditi tržaška občina prav na čast in v korist habsburškemu princu, ko se je ta pripravljajal na gradnjo miramarskega gradu, — vas od Čedaza, kontovelskega portiča, na pol pota od Barkovelj v Miramaru, spremlja na desni, posebno od Luke (le ribiči poznajo to ime malemu obratu obale, ki tu nudi nekoliko zaklonišča ribičem pod rahlo obalno vzpetino kontovelskega Ščuka) dalje, kjer se dvigne v zelo strmo, sedaj deloma odsekano Tréso (tresca imenujejo naši Kraševci sipino, kjer se kamniti drobir stresa in meli strmo navzdol), sivo rjavo opokasto pobočje. Vse je bujno preraščeno z opojno dišečo zajčevino (naši Brežani tako imenujejo »žoltovino«, istrsko »brnistro«, ki je pač iz italijanske »ginestre«), borovci in kraškimi grmičjem, brinom, jesenovjem, gabrovjem, jerebiko. Nekaj sto metrov od križpotja, kjer se obalna cesta odcepi na desno in se začne polagoma dvigati v notranjost Grljanskega polotočka, se pojavijo onstran nove, globlje, prirodne lučice, prve visoke skale belega kraškega kamna, na desni in na levi strani miramarske ceste. Pri Steni imenujejo preostali slovenski ribiči približno 20 m visoko skalo, ki se dviga navpično iz morja, tu posejanega z manjšimi bolvani, ki ob plimi nekateri komaj kažejo široke hrbte nad morsk gladino. Pri Steni, kjer je zadnje postajališče mestne avtobusne proge, začne miramarska posest. Vredno se je povzpeli po strmi stezici na vrh same Stene, obrasle z nekaj bori in grmičjem, — zaradi obširnega razgleda ne le na Trst, pač pa predvsem na grljansko skalnato obalo. Takoj nad cesto na skali so prve miramarske zgradbe, danes menda zapuščene, nekdanje grajske vinske kleti in muzej zgodovinskih ter etnografskih predmetov, zbranih največ po Orientu do Kitajske in Japonske na Maksimilijanovih pomorskih potovanjih s križarko »Navaro«.

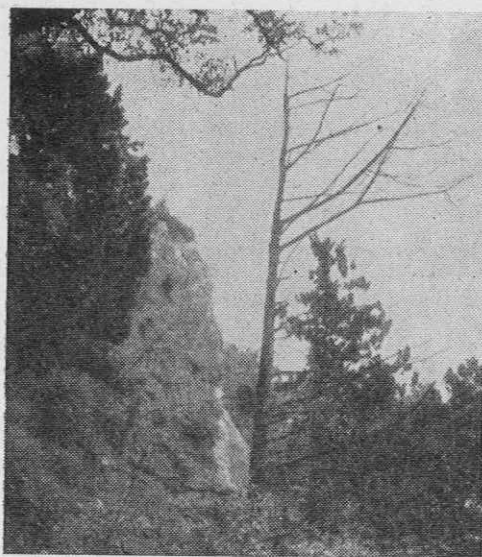

Foto M. Magajna

Tudi v grajskem vrtu se svet strmo dviga, semintja z navpičnimi stenami . . .

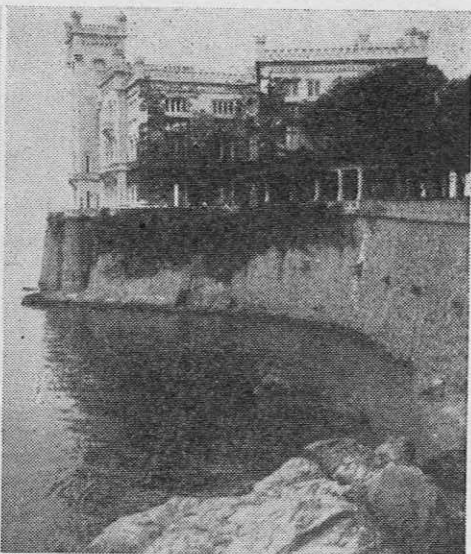
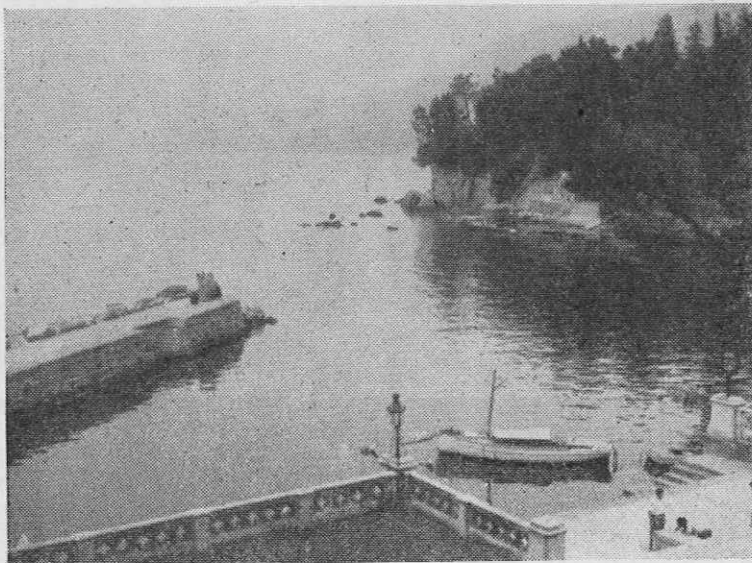

Foto M. Magajna

Grad na Puntí, spodaj predel Poč Torom

Naj takoj opomnim, da se v Grljanu skora vsa imena nanašajo le na obalo samo, po stari topografski, ali če hočete tudi etnografski izkušnji, da so imena gosta zaradi goste naselitve in močnega gospodarskega izkoriščanja ozemlja. Za to skalnato obalo se je nekdanj zanimal največ le ribič, ki je seveda označil z imeni le večje, največ skalnate značilnosti obale, ki so mu služile v orientacijo, za pristajanje, zavetje in v natančno razdelitev lovnih področij. Močno razčlenjena obala je posebno bogata z ribami, zato so bile lahke nejasnosti, in spori za poedine »pošte« (stalna mesta za nastavljanje mrež), ki so bile posebno donosne za sezonski ribolov. Imena se zato nanašajo pravzaprav na poedine predele morja samega, do tam, kjer se ribe običajno še gibljejo: so torej nekaka morska ledinska imena.

Šele više na samem grljanskem hrbtu, kjer se že prepleta apnenčeva plast z opokasto, oz. so se na plasti plodnega sovdana, nanesene s strmega kontovelskega Brega ustvarili boljši pogoji za poljedelsko obdelovanje z vinogradi in polji, — naletimo na prava stara ledinska imena. Takoj nad Štaloni, grajskimi hlevi, zapadno od Starega potoka, ki je bliže pri obali tudi meja grajske posesti, leže obširni Brizgovci. Teh je le del na Miramarskem, kjer je tudi stara Cijakova hiša s Kontovela, — že nad novo obalno cesto. Takoj nad njimi so še obširnejši Pórtovci, ki obsegajo skoro ves severni predel miramarskega ozemlja, razven onega tik nad Grljanskim portičem. Tu sta še vrisani na predvojnem habsburškem zemljevidu Grlančeva hiša že blizu izhodnih vrat v Grljanski portič. in više na brdu, že blizu obalne ceste Danevova-Cemparjeva hiša. Zadnja dva sta imela največ zemlje v Portovcih. Seveda je bilo tu še mnogo manjših parcelnih posestnikov kot Jernej Puntar s Proseka, ki je imel še hišo v Grljanu, Ukmar-Paronov s Proseka, še več pa s Kontovela. Štebelj celo iz Repenča je imel tu parcelo. Nad temi se vrste nepretrgoma do samega Kontovela ali do proseškega Golega vrha ledine, ki s Feličevcem meje ob železniški progi na Miramarsko. In nad njim sega Nabržinc do Lú-

Miramarski portič s Pesom konec pomola in predelom Pod Črniko ter luknje (ki se tu ne vidijo, na levi od kopališča. Tudi teraso s kanoni pokrivajo borovci

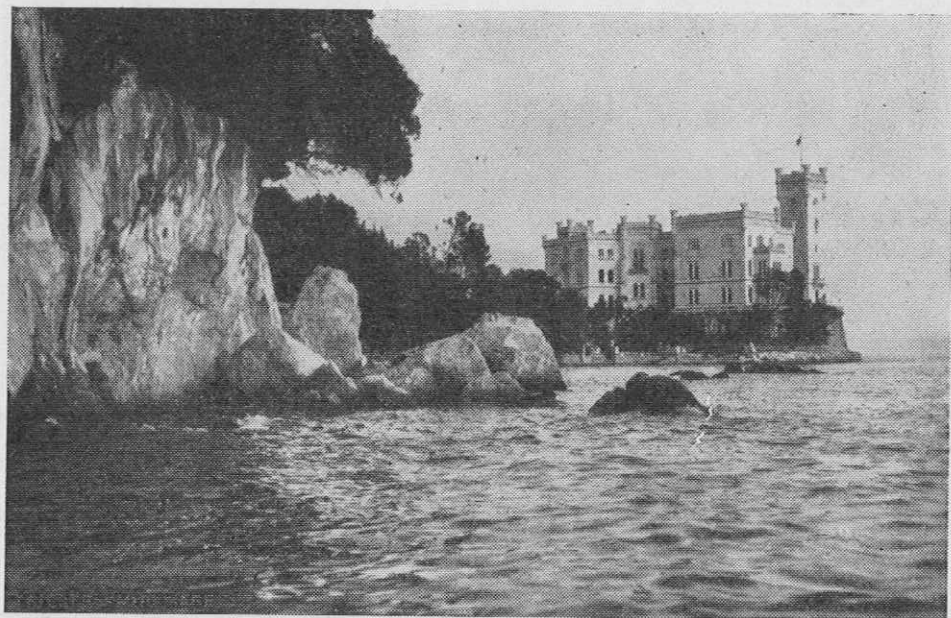
Foto M. Magajna

kovca, Pod Školj in do Brd, na zapadu do Žláhtnega boršta ter gori do Skedénca. Medtem ko na zapadu Mirimarsko sega do strme grape Krmíšce, koder teče potoček Lábržen, ki ima vodo le ob deževnih časih. Ta se izliva v morje že v Grljanskem portiču, zato so grajski vsaj v začetku od tu napeljali vodo za svoje potrebe. Po napeljavi nabrežinskega vodovoda pa služi voda iz Lábržna le za grajske vrtove in ribnike pod Starim gradom.

Kmalu za Steno, onstran malega zalivčka je zelo slikovita skupina bolvanov — Oslov školj, deloma na nabrežju, deloma v morju. Vsaj po večjem to niso izrastki žive skale, marveč odlomljeni kosi od kompaktnega bloka višje gori na obali. Eni pravijo, da je ime od temnosivega kamna, dolgo izpostavljenega vodi in soncu, drugi pa, da se zde poedini večji školji — pohlevni kot osliček.

Skupina pečin na dnu novega ostrega zavoja nabrežja, dasi zelo slikovita, ribičev očitno ni mikala niti zaradi rib niti kot orientacijski predmet, zato nima imena. Zato pa ga ima izrazit rt, kjer so sama glavna vhodna vrata v grajski vrt — Pri Portónu. Ako je kdaj obstajalo starejše ime, se je pozabilo zaradi večje izrazitosti oz. lažje spoznavnosti novega predmeta. Od zadnje omenjene globoke obalne zajede pa do sem sega kompaktna apnenčeva plast navpično v morje, ki je tu precej globoko. Na dolžini več desetih metrov pada stena prav slikovito, 6 do 7 m globoko v krasno modrino morske gladine. Seveda je človeško delo mnogo spremenilo: gradili so cesto in izdolbli številna zaklonišča v živo steno nad cesto.

Tudi v grajskem vrtu se nad cesto svet strmo dviga na najvišji skalnati hrbet, sem in tja z navpičnimi stenami. Vse je romantični graditelj skrbno izkoristil z gladkimi stezicami, stopnišči, z razglednimi terasami na morje in na Trst, s hladnicami in senčnimi hodniki, z umetnimi kraškimi jamami, predori in usekami. Pobočja in hrbet sam so vsepovsod bujno porasli z visokim gozdom hrastov, črnike, borovcev, maklena, gabra, akacije in podraslo z južnim, zimzelenim grmičjem.

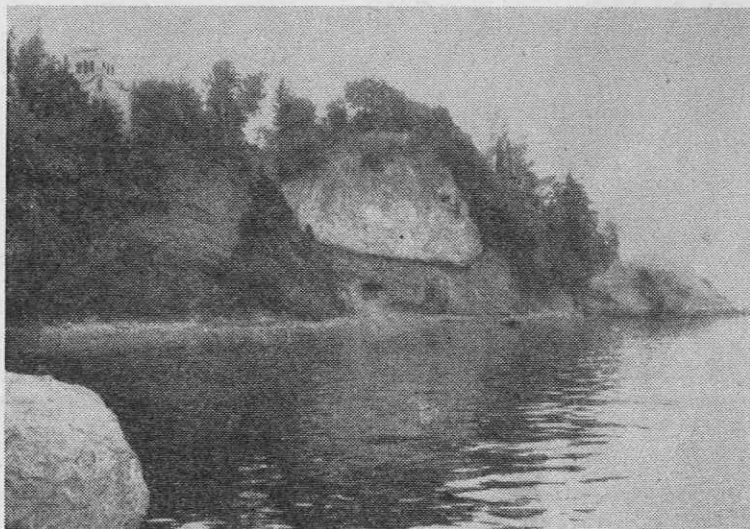
Predel Pod Črniko, severozahodno od Gradu

Na celo stotino metrov od Portona je v morju skupina razbitih školjev — Pri Dveh sestrah. Ena od Dveh sester, ogromna, na vrhu čisto ravna skala, je še kot nekdanj, drugo, približno tako veliko pa je bil že pred več desetletji razbil vihar na kose, ki leže naokrog v morju do zidu. Ali izvira ime iz podobnosti obeh pečin, ali je bila tudi tu kaka pripoved kot pri nabrežinskih Dveh sestrah, — mi nihče ni vedel kaj povedati. Seveda je bilo tudi tu lovno področje in »pošta«, kakor tudi naslednja.

Blizu tam je ogromna, na steno naslonjena skala s skupino večjih in manjših bolvanov — Više Tora. Ime je očitno razmeroma mlado, ker uporablja italijansko obliko »torre« za grajski stolp, zgrajen na nizki toda živi skali Punte, — medtem ko v vasi uporabljajo še vedno ono iz nemškega »turn« za cerkveni stolp. Isto velja za že omenjeni, najbolj v morje na jug izpostavljeni rtič Punte, kjer se med ribiči že vedno bolj udomačuje izraz — Pod Torom.

Na zapadni strani gradu v Miramarskem portiču so prevladala imena po poedinah grajskih gradbenih značilnostih. Takoj pod gradom samim se odcepi v morje v zaščito pristana umeten pomol z zloglasno, nesrečonosno sfingo, pripeljano iz Egipta. Naši ribiči očitno niso preveč romantično, ne vraževerno nastrojeni, ker ta predel imenujejo kratko — Pri pèsu. Le redko kdo je poznal tudi ime Pri Levu. Le zapadni del portiča ima še razna imena kot Pri Lúknjah ali Pri dveh Lúknjah. Tu, kjer je zgradba grajskega kopališča, je v živo skalo vsekan hodnik z dvema izhodoma na morje, ki jih le ribiči vidijo, seveda kot luknje. Na terasi vrh stene nad kopališčem je skupina starih, muzejskih topov, 6 ali 7. Po njih nosi ta predel tudi ime Pri Kanónih, predel, ki je isti kot Pri Luknjah.

Obala od najzapadnejšega rtiča vsega polotočka pa sem do srede Miramarskega portiča nosi nedvomno še staro ime — Pod Črníko, po črniki, ki porašča živo skalo, pomešani s košatimi borovci. To je širši predel, medtem ko je prav

V sredi zgoraj Péca in na desni Školj z ustrežajočima morskima predeloma spodaj. Péca je tudi prod na nabrežju za Starim prtom do valoloma

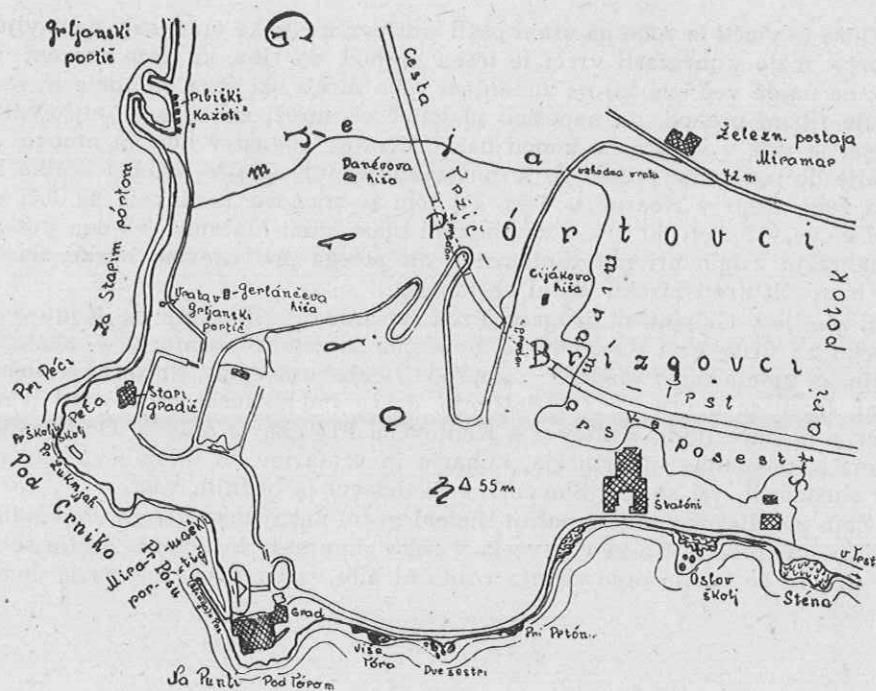
Foto M. Magajna

skrajno zapadna točka nekoliko proti Grljanskemu portiču ležeči Školj, (Pri Školju), ki je nižji in čisto gol, skalnat. Verjetno je odtrgan od živega bloka počasi drsel v morje, kakor je voda postopoma izpodkopavala njegovo mehkejšo peščenčevo oporno plast. Spočetka, pred stoletjem je bil celo majhen preliv med njim in kopnino, a grajski so ga zazidali, pač da so zavarovali kompaktnost rtiča pred silo valov.

Školj je že zapadni mejnik med grajsko zemljo in občinskim zemljiščem Grljanskega portiča. Na meji je tudi Péca, ogromen skalnat blok apnenca, narinjenega na mlajšo flišno plast. S svojo značilno maso in svetlosivo skalo je Peca dala ime toliko nabrežju pod njim — ob obali Zad za Starim Portom kakor tudi morskemu predelu Pr Peci. Verjetno je ime zelo staro, pač iz peč-péči, izraz, ki ga tržaški Kraševci več ne poznajo, za skalo, ki jo običajno imenujejo stena. Poznajo pač še pečino, kar pa pomeni vodoravno kraško jamo.

Od tu dalje smo že na enolični opokasti obali brez vsakih posebnosti, če izvzamemo umetni valolom in pomol, ki že meji na mondenski kopališki predel v Grljanu, Pri Brandovem.

Portič sam je pač zanimiv za — etnografa. Tu sem poiskal ribiški »kažot« Karla Puntarja-Lucjotovega s Kontovela in njegovega zvestega ribiškega druga Emila Guliča-Dušo tudi s Kontovela, ki sta skupaj s Starcem-Stinovim, in morda še s kakim sporadičnim ali odsluženim ribolovcem, zadnja Mohikanca slovenskih ribičev s Kontovela. Ni lahko koga najti v dolgi vrsti lesenih barak, znesenih kot sračje gnezdo iz vseh mogočih materialov, ostankov starih zidov, napol sprhnelih desk in valovitih, pločevinastih streh, najbrž ostankov iz preteklih vojn, pa razpetih mrež v tesnem prostoru; ti »kažoti (shrambe za mreže, vesla) so jasna slika ribiške revščine. Komaj sem jih staknil, naše Kontovelce, ker jih mnogi ribiči na poslu pri mrežah ali v čolnih — ne poznajo, oz. se je treba že posluževati italijanščine — beneškega narečja, ki ga govore »ezuli«, istrski izseljeni ribiči iz Izole, Pirana, Poreča itd. Marsikaj že to srednje pokolenje slovenskih ribičev ne ve več povedati, kar mi je pripovedoval že pred leti 91-letni Vane Štoka-Kavka s Kontovela, prastric Franca Štoke, nekdanjega predsednika tržaške OF, ki tudi še mnogo ve, ker je v mladosti

Merilo: 1: 5555

ribaril od tu pa gori do kriške Drage onstran Učikarja in proti Trstu preko Čedaza in Barkovelj do Čemarča, morskega predela nasproti rtiču Sv. Andreja v Trstu. Tudi tod, v Barkovljah, kot v Saketi v Trstu prevladujejo istrski »ezuli«, ki so skupno z domačimi ali od drugod priseljenimi italijanskimi ribiči izpodrinili naše, naši se niso znali in deloma tudi ne mogli prilagoditi brez državne podpore modernemu ribolovu, kjer je mesto vesla prevzel motor, in se večjidel lovi z »lamparami«, z močnimi acetilenkami za nočni lov, ali s tesnimi vlačilnimi mrežami, ali pogosto celo z nedovoljenimi minami, ki uničujejo tudi ribji zarod.

Sicer pa ni nič čudnega. Stari Vane, ki je bil nekako »rojen v barki«, je živel vse življenje v njej in od nje, je bil zrasel s tem načinom življenja, nanj navezan bolj kot na lasten dom. Za mlajše pa je bilo drugače. Le oni, ki ni mogel in znal kaj drugega, je še šel na morje, kjer je dosti trpljenja, a malo negotovega kruha.

Tožil je, da »ljudje nič kaj posebno ne čislajo ribiškega stanu«. Ribič Pr Potoku je hodil v vas k lepi Dorici, Planinčevi hčeri. Ta jo je vprašal, ko se mu je izmikala na vprašanje, čemu prihaja ribič v hišo: »Ali veš, kakšen je ribiški stan? Ni daleč od berača, petlača, ki še nikdar ni postal bogat.«

Na večer, ko se je že nagnilo sonce in so dolgi, žareči prameni sevati po morju gori do Soške lagune, — je Lucjotov počasi veslal od »pošte« do »pošte«, od Pece, Črnike, mimo Tora pa doli do Stene. Čudovit pogled po zalivu v večernem miru, ki ga le nekje daleč kali brnenje motorjev. Vendar je tesnobno, mračno pod stenami gradu in obmorskih čeri, sedaj ko še leskeče rdeče žareče sonce. Kako je tu, ko se razbesni vihar v mračnih jesenskih dneh?

Duša je vlačil iz vode na vsaki pošti »mišovnik« (neke vrste sak, nastavljen v morju; nižje v mrežasti vreči je tesen prehod, da riba, ki zleze skozenj, za vabo, ne najde več izhoda) na zunanjem robu mreže, ki sega do obale in preprečuje ribam prehod, da naposled plavajoč ob mreži zalezejo v »mišovnik«. Iztresal je ribe v košaro na koncu barke. Kratek pogled v koš: ni mnogo, — in dalje do naslednje pošte. To je navsezadnje najvažnejše za oba: koliko bo imela žena nesti v ribarno v Trst. Po tem se njegova usoda nič ne loči od Porečanove v Sakeri, ki bos, z zavihanimi platnenimi hlačami, ves dan poseda na nabrežju z iglo pri natrgani mreži, ali polega pod krovom barke, da bo svež in spočit proti mraku izplul na morje.

Z zemljo v Grljanu ni drugače. Pred sto leti so naši kmetje na Kontovelu, Proseku ali drugje na Krasu težko živeli, pa so zemljo ob morju — skalnato zemljo, za kmeta malo vredno! — poprodali habsburškemu princu, ki je dobro plačal. Imeli so navrh še to zadoščenje, da je »mehikanski cesar« rad jemal v službo domače ljudi, Kraševce s Kontovela, Proseka in obližja. Od voznika, pometaća, mehanika in vrtnarja, kuharja in vratarjev do vrhovnega nadzornika služinčadi, vsi so bili Slovenci, trdi delavci iz bližnjih vasi.

Zato pa Miramar takrat našim ljudem ni bil nekaj tako tujega. Pod Italijo se je to spremenilo. Upravo je vzela v roke »impresa« in domači ljudje so šli na cesto. In že davno pred zadnjo vojno ni bilo v Miramaru nobenega domačina več.

Vtisi z Biokova

BORIS REZEK

Nikdar me ni mikalo na jug, vendar sem spoznal Prenj, Čvrnico in Durmitor, prečil Velebit in črnogorski kras, pa sem se le stežka ločil od teh gora in mrtvih kamnitih pokrajin, ki jih izžiga sonce in biča burja. Ko sem pregledoval 1000 metrov filmskih posnetkov, so se v meni obnavljala doživljanja in nastajala je želja po Prokletijah in neznanih albanskih gorah, kajti tudi na jugu sem našel čudoviti, prvobitni gorski svet, kot ga poznam iz skritih zakotij v Grintovcih, v Trenti, Koritnici ali nad bohinjskimi vrhovi.

V naglici smo odpotovali dol, založeni le s kopico knjig in kart ter filmskimi pripravami, snemat kulturni film o krasu. Ni bilo časa, da bi zgradili kakšen načrt in šele med vožnjo z avtom ob vsej Jadranski obali do Senja in potem na Plitvice, je nastal obris bodočega filma — za nemško filmsko publiko. Zunaj v svetu veliko bolj poznajo naše prirodne znamenitosti kot mi sami in prav začudili so me natančni podatki, ki sem jih dobil v nemški strokovni literaturi glede kraških pojavov na našem ozemlju.

V nekaj tednih naj bi nastali štirje kratkometražni filmi, ki bi jih snemali vzporedno z že vnaprej določenimi naslovi: Kras, Skopa zemlja, Preteklost ob poti in Z gora na morje. Za naše več kot skromne filmske razmere kar nerazumljiva podjetnost in prav nepojmljiva naloga, pa smo jo le opravili.

Za nami je bilo že več tisoč dolžinskih in višinskih kilometrov, ko smo sparjeno julijsko noč do kraja zbiti pripotovali iz Imotskega v Makarsko, da posnamemo kras in življenje na Biokovu. Malo nerad povem, da o tako imenovanih poletnih vaseh na Biokovu nad Makarsko, kamor se pomladi selijo prebivalci iz Selišč ob obali z živino in drobnico ter zgoraj obdelujejo skromne njivice, nisem prav nič vedel. Tako tudi številni naši dopustniki, ki obisku-

jejo Makarsko, komaj kaj vedo o prelepem gorskem svetu, ki se razprostira za sivimi stenami nad strmalmi, ki so prekrite z borovimi gozdiči, gaji oljk in progami njiv prav do morja v višave. Te 200 do 300 m visoke stene vrhov Stropac 1540 m, Čedor 1444 m in Kozjak 1375 m iz doline zapirajo pogled na najvišji vrh Biokova Sv. Juro, ki se dviga v pomembno višino 1762 m. V vseh teh ostenjih so lepe plezalske naloge, toda kdor pride v Makarsko, se rajši praži po peščinah in hladi v morju, kot pa bi v tem razžarjenem skalovju zeval od žeje.

Vse Biokovo je brezvodna puščava in ko sva s snemalcem Paulom Gruppom, ki je za režiserja Čapa pri nas snemal tudi Vesno, še pred svitom stopala po lepi poti skozi spečo vas Makar, naju je vodnik in nosač Mate opomnil, naj se le do vrha napijeva vode pri poslednjem studencu nad to vasjo, kajti zgoraj bomo za žejo imeli le kapnico pri planinskem domu in led iz vetrnic.

Nad zamegleno planjavo morja se je ponujalo jutro. Že smo bili visoko zgoraj pod ostenjem in prvi žarki sonca so se zalesketali na vzvalovani gladini in luči ribiških bark so ugašale. Nad seboj smo v mladem borovem nasadu začuli udarce s sekiro, ki pa so na mah utihnili, ko smo stopili izza ovinka med skalovjem. Star mož je bil tam razsekaval za dobro zapestje mlade borovce za tovor drv, ki je nanj čakal pohleven osliček, da ga ponese v Makarsko...

Mate se je pridušal in z možem sta se dobro zbesedila v svojem slikovitem narečju, da je kar odmevalo od sten.

»Kako naj kaj zraste!« je potem sopel od jeze, »ko sproti vse posekajo. Pa so nam pobrali koze, češ da samo one delajo škodo.« Dodal je še pristno kletvico in utihnil in tudi jaz ga nisem več vpraševal. Pred nekaj leti so domačini iz Makarja s prostovoljnim delom zasadili ta gozdič, toda stiska naganja okoličane, da ga uničujejo.

Povsod po primorskem in črnogorskem krasu sem slišal isto. Nemara bodo imeli gozdarji prav, gotovo pa niso pomislili, s čim se bo ljudstvo preživljalo, ko ne bo več smelo rediti koza.

Mate je kljub težkemu bremenu urno stopal v svojih gumastih opankah in je pod ostenjem, ki je Gruppa spominjalo na Wilder-Kaiser, napovedal, da bomo skoraj pri Domu. Vse poti iz Makarske je nekako tri ure, mi pa smo prišli v dobrih dveh. Mate seveda ni vedel, koga ima za sabo; vaje je bil popotnikov, ki so vzdihovali in na vsakem ovinku počivali ali pa so prišli gor, le če so jezdili. Skraja je začudeno pogledoval nazaj, ko sva ga tako zlahka dohajala, a povedati moram, da je Grupp doma iz Münchna in je obral že dosti vrhov po vseh Alpah in tako sva imela kaj govoriti, ko sva pogledovala za možnimi smermi v stenah.

Dom je prikupna kamnita zgradba in leži nad kraško vrtačo. Sonce je za zgodnjo uro že prav nemarno grelo in vsi skupaj smo bili dobro užežani. A prav prejšnji dan so udeleženci nekega partizanskega slavlja izpraznili vse zaloge in domalega tudi cisterno. Sicer pa pride sem gor le malo obiskovalcev. Oskrbnik pa je bil celo na Triglavu in je vedel povedati o silovitih zametih, ki v njih pozimi tiči Dom, da pa še ni bilo sem nobenega smučarja.

Vsa pokrajina je značilna kraška pojava z nešteti dolinami, vrtačami in golimi pobočji in razen z vrhov, ki jo obkrožajo, ni pravega razgleda. Markacij ni, razdrte pastirske steze pa so razpeljane na vse strani, da je prav lahko zaiti. Samo z grebenov nad dolinami se odpre pogled na goli vrh Sv. Juro in spet je treba v dno in znova gor.

Vse globeli obrašča bukovje, vrhovi drevja pa segajo le do robov, tako silovito divja tod burja, da po planem, razen rušnate trave ni nobenega rastja.

Prišli smo ravno prav, da smo lahko posneli, ne morem reči košnjo, ampak nabiranje sena. Po razžarjenem skalovju se je pomikala vrsta deklet s srpi v rokah, ki so segale po redkih šopih skoraj za posameznimi bilkami in jih zbirale v predpasnik, potem pa znašale na skupen kraj, kjer se je seno posušilo, da ga pod noč ponesejo v dolino za zimsko klajo.

V tem hudem delu se je znova razkrila vsa revščina življenja na krasu. Koliko znoja mora preteči za borno kopico sena! Dekleta pa so kljub temu prepevala in njihova otožna pesem nas je potem še dolgo dohajala na poti na poslednjo višino.

Nad razzeblim skalovjem je žetel zrak. Naleteli smo na zapuščeno logarsko hišo, Mate je povedal, da tu zgoraj nihče ne zdrži. Logar bi moral varovati gozd, a kaj naj opravi sam v tej divji pokrajini, kjer se potikajo volkovi. Sredi poletja še sreča človeka, potem pa je od rane jeseni do pozne pomladi odrezan od sveta kakor kje v arktični pustinji.

Počivali smo v senci zidu, od kjer se nam je spet odprl pogled na morje, ki je motno sivelo v obzorje več kot 1500 m niže. Veter ni ganil in v čadu so se utapljali vrhovi okrog planote, goli kopasti hrbti, nad katerimi je štrlela piramida sv. Jura. Porjavele zaplate zelenic po pobočjih je izžigalo sonce. Vodo, ki smo jo imeli s seboj, smo že zdavnaj popili in smo res zevali od žeje. Imeli pa smo še druge težave.

Mate je bil že večkrat na Sv. Juri, toda za vetrnice, iz katerih pridobivajo okoličani led, ki ga prinašajo v Makarsko, ni prav vedel. Karte nam niso povedale nič; ona dekleta pa so nam pokazala samo približno smer, vrtača je podobna vrtači in tako smo iskali tisto Bušino korino. Prirodnih ledenic, kamor nanesejo zimski viharji snega, ki potem skrepeni v led, je na Biokovu mnogo. Nekatero so lahko dostopne, do drugih pa ni moč priti.

Z grebena na stezi proti Sv. Juri smo se spustili v gozdnato dolino in po peklenski vročini nas je objel prijeten hlad. Ledarji so bili pač na delu, to smo vedeli, toda od nikoder ni bilo glasu, motilo nas je le oddaljeno zvončkljanje ovčje trope.

Razšli smo se vsak v svojo smer. Podrsaval sem po suhem listju, ki je pokrivalo strnad in lovil okrog skalovja, dokler nisem že prav v dnu, najmanj 150 m pod grebenom, odkril utrto stezo z odtisi konjskih kopit v mehki črnici pod listjem. Sklical sem Gruppa, Mate pa je z druge strani sam našel k nama. Še nekaj streljajev smo spešili navzdol in ugledali vodnjakasto globel, ob kateri je bil postavljen preprost vitel iz bukovega debla, ki so mu bili štrclji vej za ročaje. Z vitla je segala vrv v temačno globino in kopčana konja sta se pasla v bližini.

Prišli smo torej prav. Ta največja vetrnica Bušina korina ima okrog 20 m v premeru in sega kakih 40 m v globino. Ko sva z Gruppom pripravljala kamero, se je iz gozda plašno prismukalo dekletce in je povedalo, da sta oče in brat zdolaj. Prav začudeno sta naju pogledala možaka, ko sva po spolzkih in majavih, res nevarnih lestvah prilezla dol. Po vrhu zamazani in zasmeteni led je bil odstopil od sten, moža pa sta kalala čistega v globoki jami ob tej poklini kakor skalne klade v kamnolomu. Le medla svetloba je segala semkaj v dno in s snemanjem so bile težave, ker naju je lahko oblečena tudi zeblo kakor psa, da sva bila prav urno spet zunaj.

Možaka sta odkrhnjene klade obsekala do pravšne velikosti in teže okrog 50 kg in po vitlu smo jih povlekli navzgor. Povedala sta, da sega ledena plast še najmanj 20 m v globino in čim globlje leži led, tem boljši je. Vsaka klada

se takoj povalja v listju in pokrita dene v senco, ponoči pa po dve natovorijo na konja in spravijo v Makarsko. Kljub ledarju, ki izdeluje umetni led, gre ta dobro v denar, ker se počasneje topi. Toda zaslužek povprečno tisočak za dva moža in dva konja, — 5 ur pota vkreber in 4 spet navzdol, delo v vetrnici, skratka za ves dan, je le nezaten.

Snemanje je bilo kmalu opravljeno in z Gruppom naju je prijelo pogledat še na bližnji vrh Sv. Jura. Ker v opoldanski žeji, ki je meglila vse obrise, ni bilo misliti na posnetke, sva pustila Mata in kamero počivat. Kolikor pa sva vajena gora, sva se le pošteno urezala. Vrh se je zdel tako blizu, da bi lahko pljunil nanj, pa sva zadihana prilezla nanj šele v dobri uri. Na temenu stoji razpadla kapelica in v njeni tesni sencu sva motrila ta svojski gorski svet. Zelene vrtače in doline med razklanimi grebeni, na eni strani morje, na drugi kršne planote. Vse golo in zvalovano. Kakšna čudovita smuka bi bila tod v pomladnem soncu, ko je vse zameteno, zdolaj ob morju pa že odganja cvetje. Toda za nas je to gorovje preveč oddaljeno. Vendar bi bila smučarska tura iz Imotskega sem gor na vrh in dol v Makarsko, z dvema bivakoma v iglujih, zaključena s kopaljo v morju, nekaj prav posebnega.

Z vrha sva bila spet pri Bušini korini prav naglo, ker sva ubrala bolj pametno smer in po stezi, ki je vrisana tudi v karto smo lahko našli planino Duboki dolac s tremi stanovi. Od tam pa se je Mate spet dobro spoznal.

V popoldnevu je vročina popuščala, ker je z morja zavel mistral in obrisi pokrajine so se izčistili. Ta veter prinaša tudi vlago, ki daje nočno roso, sicer bi ne mogla rasti niti bilka. Poleti skoraj ni dežja, le kakšna nevihta se iztresa, vsa voda pa takoj ponikne v neznane globine.

Duboki dolac leži v Vrtači, stanovi pa so postavljeni ob robu. Pasejo se seveda samo ovce; daleč okrog po planotah, kamor jih zaženejo zjutraj in priženo spet zvečer v tamar na molžo. Stanovi so zloženi iz suhega kamenja in tako majhni, da ni v njih prostora za pograd. Pastirji in planšarice spe kar na planem zaviti v cunje in kožuhe, saj so noči zelo hladne. Zaželeli smo si mleka, dobili pa smo nekako sirotko in Mate je spet imel priložnost, da se je zbesedil in pri drugem stanu nas je prekljasta babnica pošteno postregla ter tudi odrla, ni pa slutila, da smo jo skrivaj posneli, tako kot padlega pastirja, ki je prignal svojo tropo. Sonce se je nižalo in vsa pokrajina je žarela v nekem posebnem nadihu ob teh arhaičnih prizorih, ki jih je oplajala zategla pesem deklet, ki so v culah prinašale seno z višav.

Prestregli smo jih na potu in kamor jih je spremljala, v mogočnem prizorišču vrhov in lesketajočega se morja v globini. Pred njimi smo prišli v Raždol, kjer so se te zbiralke sena sešle z vseh strani v pisani mešanici narodnih noš in na pol mestnih oblek in so čakali konji in osličji na svoja bremena. Moški so pod večer prišli iz doline z živalmi in začelo se je tovorjenje. Seno se poveže v mrežo in naloži na živinče, kdor pa ne premore niti osliča, si kot naši trentarji oprta culo.

Raždol je mala planina z enim stanom za robom ostenja, ki se tod, daleč od Makarske proti severozahodu že zniža in izgublja v pobočjih Šibenika 1450 m. Samo nekaj streljajev iz Raždola drži steza na greben in od tod, kjer se pogrezne po ostenju navzdol, se je ponudil v večernem soncu, ki je bleščalo z vzvalovane gladine morja, izreden pogled. Ozračje se je bilo očistilo, na obali so žarele peščine in v modrikastem utripanju gasnile v valovih.

Makarska je ždela v sencu biokovskih grebenov in nastopala je bonazza. Morska plan na obzorju s progo dima nevidne ladje, je postajala vse bolj gladka in tudi sem gor v višavo ni več dahnil veter.

Odšli smo pred tovorniki in če bi sam ne videl, bi težko verjel, kaj vse zmorejo težko obložena živinčeta. Steza navzdol je prav vratolomna, vklesana v steno, kot nemara kje v Andih in le tu pa tam na najbolj nevarnih ovinkih malo ograjena s kakšno žrdjo proti prepadu s širnimi melišči, ki segajo izpod sten skoraj do obale. Počasi, korak za korakom so se pomikale živali, še previdneje pa nosači, ki jim je ogromna cula, oprtana glava in pleča, zastirala pogled. Vendar tod še nikoli ni bilo kakšne nesreče. Vsi pa so se vidno odahnili, ko so bili na dnu v grušču.

Da, tista melišča so nam dala vsem skupaj, saj ni prave poti, ker se vse sproti posipa. Še en posnetek pred ozadjem morja, ko je nenavadna karavana izginjala med hišami in ogradami sela Bošković in naša dnina je bila za ta dan opravljena. Mate se je kar sesedel na klop in povedal, da take naporne poti še ni nikoli napravil in je tudi ne misli več. A tudi midva z Gruppom sva jo dobro čutila.

Šele pozno ponoči smo potem premerili še tiste mučne kilometre do Makarske, ko so biokovske višine zamolklo ždele pod svetlimi zvezdami. Ta poslednji vtis ni bil zajet na filmskem traku, ostal je v meni samem, skupaj z odkritjem neznanih, vabečih prizorišč v prvobitnih divjinah.

METOD ŠIFRER

Planinska zlatovčica (*Salmo alpinus* L.)

V družino lososov ne štejemo samo morskih lososov pač pa tudi sladkovodne. V sladki vodi imamo celo več vrst lososov kot v morju. Poleg drugih lososov (lipana, sulca, ozimice) je gotovo poznana vsakomur postrv, riba z izredno hidrodinamično obliko, ki ji je služila, ko je bila še v morju, s hitrostjo, ki je izredno velike važnosti pri lovu za hrano in v boju proti organski okolici. Pri prehodu iz morja v sladko vodo¹ je bila hitrostna oblika dragocena lastnost in pogoj, da so nekateri lososi, med njimi postrvi, zavzeli izredno visoke nadmorske višine, tudi preko 2000 m. Losose pa ne ločimo samo po izredni tokovnični obliki od drugih rib, saj je še drugih znakov veliko, katere bi lahko celo laik zasledil. Vsi lososi imajo značilno drugo hrbtno plavut (tolščenko), zelo majhno in brez koščenih šibic. Dalje je zanje značilno, da imajo enojen vzdušni mehur.

Torpedna oblika je mnogo pripomogla pri širjenju lososov v sladke vode. Postrv lahko premaguje velike strmce, ki so večkrat večji od 30°/00². Tako si je mogoče razložiti mnenje, da so prišle postrvi v višine nad 2000 m visoko po naravni poti, po vodi. Nekateri ihtiologi pa dokazujejo, da so prinesle postrvi v te višine ptice. To se mi zdi kaj malo verjetno. Do neke meje bi bilo možno le tako, če bi se ikra prilepila na ptičjo nogo ali kak drug del telesa, ptič pa bi jo odložil v gorskih jezerih. Lepljive ikre pa imajo le ščuke, linji, krapi, rdečeperke, črnovke, ploščiči in kleni. Da bi šla ikra skozi prebavni trakt in ostala živa, je nemogoče. V serijo rib z lepljivimi ikrami pa ne spadajo lososi, pri čemer mislim predvsem na postrvi. Bolj razumljiva in jasnejša razlaga

¹ O evoluciji sladkovodnih rib vemo še zelo malo. Mnenja paleo ihtiologov so različna. Eni trdijo, da se je razvoj sladkovodnih rib vršil v morju, medtem ko drugi navajajo sladko vodo. Ni pa za nobeno teorijo trdnih dokazov, ker ni fosilnih ostankov.

² Če hoče postrv ostati v coni postrvi za 1 uro na istem mestu, napravi pri tem pot, ki je približno dolga 4500 m.

Krnsko jezero, v ozadju Krn

Foto Ferd. Premru

se mi zdi, da so bili strmci rek v različnih geoloških dobah manjši kot sedaj. Da je pa strmec odločilnega pomena pri sortiranju rib, dokazuje Belgijec M. Huet v svojem pravilu o naklonu.³ Po tem so morali biti v različnih dobah strmci manjši. Le tako si lahko razlagamo, kako so prišle postrvi v višine, ki segajo preko 2000 m.

Tiha gorska jezera v Alpah in severnih predelih (severna Rusija, Alaska, Kanada, Japonska, Islandija, Finska itd.) hranijo v svojih globinah kaj čudne postrvi. Po svojem rumenem mesu in rumeni pigmentaciji po trebušni strani so dobile pravilno ime, saj se jim pravi zlatovčice. Od naše postrvi se oblikovno skoraj ne ločijo. Le po drobnih razločkih, ki so važni le za sistematike, predvsem po ralniku (vomer), se določujejo podvrste ali vrste. Laik bi seveda te sistematske znake ne videl in bi te ribe pravilno po svoje uvrstil med postrvi. Izdaja jih zopet tolščenska. Četudi so podobne naši potočni postrvi, vendar zahtevajo drugačno okolje. Njihova domovina so visoko ležeča jezera, ki jih dolgo časa pokriva led. V tem času seveda nimajo nobene obrežne hrane, ki je za naše postrvi tako važna. Tudi piscivornost je pri njih manj razvita. Neke podvrste se prehranjujejo izključno s planktonom. Zato tudi teče njihovo dnevno gibanje vzporedno s planktonom in to v večjih globinah. Le malokdaj se pokažejo na površini. Te postrvi so dobile tudi pravilno ime planinske. Seveda moramo ločiti planinsko zlatovčico od niže ležečih, ki ustrezajo našim postrvem. Te so tudi zlatovčice, toda potočne. Te potočne zlatovčice najdemo tudi pri nas (*Salmo fontinalis* Mitch.); sem so jih zanesli ribiški strokovnjaki l. 1879 iz Kanade. Toda takrat našim strokovnjakom ni šlo za to, da bi poriba-

³ To pravilo o naklonu sem primerjal tudi pri naših dveh rekah »Selščici in Poljanščici in ugotovil le majhne razlike. Bistvo M. Huetovega pravila je to, da imajo reke, ki izvirajo v enakih višinah ter imajo podoben strmec, analogen biološki značaj in podobno ribje prebivalstvo. Glej »Ribič« str. 206, leto XIV — 1955.

rili čimveč neplodovitih vodnih površin, pač pa so prinesli te postrvi zaradi nekakšne mode, ki je zajela vso Evropo v tem času. Prednost so imele v tem, ker so rastle hitreje. Danes, ko je potrošnja sladkovodnega ribištva večja, se bavijo strokovnjaki z mislijo, da bi poribarili tudi visoko ležeča jezera (Triglavska, Krnsko in druga manjša alpska jezera). Lepo bi bilo, ko bi ta tiha in mrtva jezera oživele planinske postrvi. Že pogled nanje je lep. Hrbet je temno pigmentiran s črnimi pikami, medtem ko so boki svetlo bleščeči z belimi madeži. Podrepna in parne plavuti obrobļajo beli pasovi. Na ralniku t. j. v zgornji čeljusti imajo zobe razvrščene v obliki črke T. V vodoravni legi imajo 3 do 7 zob, medtem ko navpično po 15.

Zaradi izolacije in lege teh jezer so nastopile posebne podvrste. Splošno ločimo tri. Prva je velika roparica in živi v jezerih, kjer je navzoč ribji drobiž kot pisanci, glavači, činklje, ozimice i. dr. Naraste tako, da je več kilogramov težka. Drugi pravijo normalna zlatovčica. Zraste le do pol kilograma. Prehrana je večji del že planktonska. Tretja pa je še manjša in se hrani izključno s planktonom. Kot kaže evolucija, so bili predniki teh postrvi jezerske zlatovčice, le različno življenje jim je vtisnilo določen pečat. Aklimatizirale so se na izredno nizke temperature, saj voda ne sme presegati 15° Celzija. Tudi pri nas imamo v Bohinjskem jezeru črno postrv, ki jo strokovna literatura imenuje jezerka in je podobna tem postrvem. Imela je verjetno podoben razvoj kot te postrvi in se zato bistveno loči od potočnice. Značilno za planinsko zlatovčico je tudi to, da je izgubila čas za drstenje, vsaj večji del, in se zato drsti skozi vse leto.

Ni daleč čas, ko bodo tudi naša tiha gorska jezera zaživela. Pri povečanju števila rib se bodo verjetno uporabila tudi najnovejša izkustva s posrednim gnojenjem rib z dušičnimi in fosfornimi gnojili, ki so zelo pomembne za zgoščitev planktona. Obstoj planinske zlatovčice bo zajamčen, saj je pri nas vedno več dobrih strokovnjakov. Kmalu bodo lahko tudi planinci imeli s seboj trnke in dovolilnice za lov na postrvi v teh jezerih in bodo s tem dosegli v visokih gorah dvakratni užitek. Postali bodo obenem tudi čuvaji te lepe planinske postrvi, ki bo dajala našim goram pestrejšo sliko in še več življenja. Človeška roka bo pa zopet posegla v naravo in ji spremenila lice. Popravila bo, kar ni mogla napraviti evolucija rib, ki je pozabila na naša lepa gorska jezera.

Smaragdno jezera

LEOPOLD STANEK

*Plast miru zrcali
bel oblak z neba,
ki žalostno vesla,
črnih ptic peruti,
trepalnice dreves z obali.*

*Preblizu skupaj v tej minuti
se zdé košuti žejni
vse stvari:*

nebo, oko in dno.

*Krik ranjene živali
prodrè vrh gladine,
da zazveni
tenko, tenko,
nato na dno premine*

med kamen, alge in kosti.

Kako se je delala cesta na Vršič

O cesti čez Vršič se je že nekajkrat pisalo, tako v stari Jugoslaviji kakor tudi sedaj po osvoboditvi, vendar so bili ti popisi kratki in pomanjkljivi, ker pisci teh vrstic položaja niso dobro poznali. Mislim pa, da je potrebno, da javnost zgodovino te tudi danes silno važne ceste do dobra spozna.

Ker sem nad izvirom Soče živel polnih sedem let t. j. od leta 1909 do leta 1916 in bil zaposlen pri delu te ceste od početka do konca, t. j. do prihoda onega strašnega plazua na Vršiču, ki je zasul 110 Rusov, štejem skoro za svojo dolžnost, da to stvar opišem, ker sem bil pri tej katastrofi navzoč.

Leta 1909 v januarju sem stopil v službo pri takratnem tesarskem mojstru in županu v Gornji Šiški Ivanu Zakotniku. Kmalu po mojem vstopu v službo je prišel k Zakotniku nek mešetar iz Kamnika, Franc Cvek, ki je Zakotniku ponudil v nakup gozd Velika Planina v Trenti.

Zakotnik se je za nakup odločil in tako smo šli konec marca istega leta Zakotnik, Cvek in jaz v Kranjsko Goro, kjer smo se oglasili pri gostilničarju Pristavcu. Ta je bil lastnik gozda, kupil ga je pa od kranjskogorske občine. Takrat je bilo v Kranjski gori skoro en meter snega. Odločili smo se, da gremo v gozd prihodnji dan, za kar smo se morali temeljito pripraviti, ker so nas opozorili, da je na »vrhu« dosti snega. Zato smo se opremili s krpļi in smo prihodnji dan zgodaj odrinili iz Kranjske gore. Vodil nas je pa oče Mrak, občinski mož, ki je situacijo dobro poznal.

Do Klina je šlo še kar nekam v redu, ker je bila do tam pot izvožena. Od Klina dalje pa je bilo treba navezati krpļe, ker smo gazili sneg na celem. Poti nismo videli nič. Kdor je poznal staro pot, ki je bila izredno strma, mi bo pač priznal, da je bila ta hoja s krpļi na celem snegu izredno utrudljiva. Gazili smo sneg menjaje, da ni bil vedno eden in isti prvi. Pristavec je bil debel možakar in ga je najbolj zdelovalo.

Končno smo le prišli Na Močilo, od koder smo videli tudi takratno »Voss-hütte«, ki pa je bila zaprta. Treba je bilo torej iti dalje in smo končno le prispeli z veliko težavo na vrh do Jezerca, kot so takrat rekli Kranjskogorci ali pa na Kranjski vrh, kot so rekli Trentarji.

Gozd, ki smo si ga šli ogledat, se je pričel takoj pod vrhom na levi strani sedanje ceste in se je razprostiral spodaj ob Lemí, kjer je danes drevesnica proti Zadnjemu Prisojniku do Razorskih Korit in proti vrhu Prisojnika, dokler so pač rasle smreke in macesen. Gozda dosti nismo mogli videti, ker je bila pot v gozd nemogoča in tudi mi smo bili že pošteno utrujeni, zato smo si ogledali le del gozda Na Lemeh, potem pa smo šli dalje v dolino. Mimogrede smo si ogledali tudi izvir Soče, ki pa je bil s plazom zasut in smo do izvira morali iti s svečo pod snegom. Potem smo pot nadaljevali do Loga v Trenti, kjer smo se ustavili pri Čotu (Zorž) poleg Baumbachüte.

Zame je bila to silno utrudljiva pot, ker takrat nisem bil še prav nič vaje planin.

Spali smo pri Čotu, prihodnji dan pa smo nadaljevali pot peš do Bovca, ker ni bilo nobenega prevoznega sredstva. Iz Bovca smo se odpeljali s poštnim vozom do Sv. Lucije, kjer smo zopet prenočili. Naslednji dan smo se z vlakom odpeljali proti Jesenicam. Med potjo pa je barantija napredovala tako, da smo v Boh. Beli izstopili in šli tam v prvo gostilno, kjer se je kupčija zaključila. Popoldan istega dne pa smo se odpeljali v Ljubljano.

Gozd je bil torej kupljen in jaz sem bil določen, da bom delo v gozdu nadzoroval. Poiskali smo sekače in tesače. Čim smo zvedeli, da je izginil sneg, smo se odpravili v gozd in to maja meseca istega leta.

Z njimi sem odšel tudi jaz. Ker je bila takrat Vosshütte že odprta, sem se provizorično nastanil tam. Medtem pa so sekači podrli nekaj smrek in si iz smrekovega lubja napravili zasilno streho. Tu moram omeniti tudi takratno pot iz Kranjske gore čez Vršič, ker je pozimi zaradi snega nismo mogli videti.

Do Klina je bila slabo oskrbovana gozdna pot, tam je bila zasilna brv čez Pišenco. Od Klina dalje pa je bila pravzaprav le steza, ki se je v nekaterih krajih zelo strmo dvigala. Pri Zlebiču (pod sedanjim Mihovim domom), je bil studenec, kjer se je običajno počivalo. Od Zlebiča dalje je bila steza na več krajih razrita od hudournikov, malo pod Močilom pa je bila zasuta od peska in kamenja od plaza. Tudi od Močila dalje proti vrhu je bila pot zasuta od plazov. Pešec je prišel lahko do vrha, z vozom pa je bilo nemogoče. Zato so morali takrat hrano in pijačo v Vosshütte nositi na hrbtih. Druga stran proti Trenti pa je bila še slabša. Na kranjski strani je še ta ali oni gozdni posestnik kak les »vlačil«¹ proti Klinu, s čimer je bila pot do Klina kolikor toliko utrta. Na trentarski strani je pa bila pot prepuščena sama sebi in torej silno zanemarjena, uporabna samo za pešce. Bila je to prava kozja steza, ki se je vila po obronkih sedanje ceste do Hude ravne, mimo Komacovega spomenika naprej do Lemi, kjer je sedanja drevesnica. Od tu dalje je ta steza še popolnoma taka, kot je bila pred 45 leti. Tak je bil takrat prehod iz Kranjske gore v Trento, samo za pešca, nikakor pa ne za kako vozilo. Trentarji so pravili, da je pred nekaj leti, preden sem jaz prišel v Trento, avstrijska vojska imela tam vaje in da so takrat pripeljali čez Vršič tudi nekaj manjših topov, ki so jih privlekli tudi do Trente, vendar z veliko težavo in da jih je več zdrknilo tudi pod cesto. Takrat si nikdo ni mogel misliti, da je avtomobilska cesta čez Vršič sploh izvedljiva.

Treba je bilo torej skrbeti najprej, da se napravi primerna cesta, da se bo mogel dovažati v gozd proviant in orodje, ki je potrebno v gozdu, istočasno pa odvažati nazaj posekan in obdelan les. Moja naloga je bila, da za vse to skrbim. Najel sem delavce v Kranjski gori in v Trenti. Z delom smo pričeli v Kranjski gori in predvsem očistili in popravili ter razširili cesto od Kranjske gore do Klina, da je bila uporabna za vozila poleti. V Klinu je bila takrat le brv čez Pišenco, zato smo morali napraviti nov most. Iz Klina dalje proti vrhu pa sem se moral držati stare gozdne poti, ker bi kako novo smer takratni posestniki skozi svoje gozdove ne dovolili. Trasiranje nove ceste pa bi bilo tudi predrago. Ta pot je bila v nekaterih krajih izredno strma, večkrat pretrgana od hudournikov in plazov. Mostički čez hudournike so bili razdrti.

Vse te ovire smo za silo odpravili, pot po možnosti razširili, napravili nove mostičke čez hudournike in v splošnem usposobili pot za voznike, in sicer vse do vrha prelaza. Seveda takrat še nikdo ni računal s tem, da bo prišla jesen in zima in z njima hudourniki in plazovi. Kljub temu pa je bila pot v dobrih dveh mesecih sposobna za vožnjo z vozili. Ves ta čas sem stanoval v Vossovi koči, ker naša naselbina ni bila še gotova.

Medtem pa smo si poiskali prostor, kjer naj bi bila centrala našega podjetja in kjer naj bi se postavila tudi potrebna poslopja za bivanje osebja in delavcev, hlevi itd. Zaradi nevarnosti plazov je bilo treba vprašati domačine za nasvet in so nam Trentarji nasvetovali, da se naj to napravi v malem kotlu pod Hudo Ravno, kjer je tudi studenec dobre zdrave vode, ki ga pa danes

Cesta na Vršič s kočo na Gozdu

Foto Ferd. Premru

ni več. Tu smo najprej napravili hišo iz celih debel (Blockhaus), pokrito s smrekovim lubjem; prav tu je bilo tudi zasilno stanovanje za Zakotnika in mene in tudi pisarna. Drugi del hiše pa je bil za delavce sekače in tesače. Istočasno pa smo na bližnjem gričku pričeli graditi lepo planinsko kočo s štirimi sobami, kuhinjo, kletjo in podstrešjem, ki je imela tudi železne peči in štedilnik. Tako sem se konec junija preselil iz Vossove v našo kočo.

Prvo leto, t. j. 1909, smo sekali le na levem pobočju sedanje ceste proti Prisojniku, medtem pa nadelovali cesto do vrha, ki je bila v silno slabem stanju. Z vožnjo pa smo čakali do zime, ko se les lahko vlačil po snegu. Ker pa na tem pobočju ni bilo veliko lesa, temveč je bil glavni del gozda na južni strani Prisojnika, je bilo torej treba skrbeti za cesto v ta del gozda. Edina steza v Zadnji Prisojnik je bila tista, ki je držala do Prisojnikovega okna in na Prisojnik, ki pa se je nekoliko pod oknom odcepila na desno v Zadnji Prisojnik ter steza čez Robec. Obedve stezi pa nista bili primerni, da bi se uporabili za izvoz lesa iz Zadnjega Prisojnika. Zato sem trasiral cesto od naše naselbine čez Šupco in potem dalje proti Zadnjemu Prisojniku ravnice »Na Ležah«. Na Ležah je bila ravnina, kjer smo postavili drugo naselbino. Izdelava ceste od naše naselbine pod Hudo Ravno do Šupce in naprej Na Leže je bila silno težavna in nevarna, ker so pred Šupco hude strmine in svet brez trdnega fundamenta. Istotako tudi onstran Šupce. Pod Šupco pa bi bilo nemogoče izpeljati cesto, ker bi tu morala biti vsekana v živo skalo, to pa bi bilo predrago. Dalj kot do Lež mi nismo delali ceste, ker nas je prehitela vojska.

S sekanjem gozda smo tako nadaljevali do leta 1914, ko se je pričela vojska. Poleti smo sekali in tesali les, pozimi pa smo ga vozili na postajo v Kranjsko goro. Sekače smo imeli običajno iz Bače pri Podbrdu, tesači pa so bili iz Loške doline, deloma pa tudi Trentarji. Ves čas, dokler se ni pričela vojska, nismo pri našem obratu imeli nobene nesreče. Tudi zimskih razmer

smo se navadili, tako da smo se vedno pravočasno zavarovali pred plazovi. Zelo nevaren je bil plaz pod Močilom, dalje plaz s Slemena, ki je vzel navadno smer pod Vosshütte in pa plaz pod Mojstrovko. Od Močila do vrha smo pozimi navadno zasadili dolge palice v sneg, da so se mogli vozniki orientirati, ko so prihajali pozno zvečer iz Kranjske gore. Brž ko je kazalo, da se bodo prožili plazovi, smo ustavili vsako vožnjo čez vrh. Ko pa so plazovi odšli, smo preko njih napravili pot za sani in vozili dalje. Nikdar pa nas ni prehitelo, da bi imeli kako nesrečo.

Ves prosti čas sem porabil, da sem oblezel vse vrhove tam okrog: Mojstrovko, Prisojnik, Razor, Jalovec itd. Večkrat sem se oglasil tudi pri Zlatorogu na Logu, kjer sva bila z gostilničarjem in takratnim županom Cundrom, p. d. Tondrom zelo dobra prijatelja. Danes živi v Mariboru, kamor se je moral preseliti, ker mu je bilo posestvo na Logu prodano. Hodil sem vedno sam, včasih pa sem vzel seboj tudi kakšnega delavca, ki je imel veselje do planin. Sicer pa sem imel v svoji koči večkrat razne obiske. Tisti čas je bil silno redek Slovenec, ki je prišel čez Vršič v Trento. Prihajali pa so pogosto Čehi, med njimi sta bila dva, od katerih se je eden menda pisal Dvorsky, ki sta bila vsako leto v Julijskih alpah. Največ pa je prihajalo Nemcev, predvsem Korošcev, pa tudi rajhovci so prihajali, med njimi največ Bavarci. Mnogi so se ustavili pri naši naselbini, počivali in spraševali za informacije. Tudi dr. Kugy in Bois de Chesne sta se večkrat ustavila pri nas.

Prihajali pa so tudi službeno, in sicer gozdarji iz Bovca in Tolmina, ki so nam nakazovali les. Z njimi je vedno prišel tudi Andrej Komac (Mota), sin vodnika Andreja Komaca, ki ima spomenik na Hudi Ravni, kjer je eno leto pred našim prihodom zmrznil. Z Andrejem Komacem sva se sprijateljila in sem ga večkrat obiskal na njegovem domu na Logu. Med prvo svetovno vojno je izginil neznano kam. Prišel pa je večkrat tudi »Špik«-Tožbar od Sv. Marije, katerega sem pred nekaj leti obiskal na njegovem domu. Ni me več spoznal, ker je v starosti zgubil spomin. Od Slovencev-turistov se spominjam samo dr. Bogdana Žužka, ki je bil enkrat s svojo materjo v naši koči.

Leta 1910 je prišel k Zakotniku takratni predsednik D. U. Ö. A. V. prof. Ludwig, s katerim se je pogodil za razširjenje tedanje Vosshütte. Pooblaščen sem bil napraviti načrt in proračun in res je bila otvoritev razširjene Vossove kočice leta 1911. Vzhodni trakt sedanje Erjavčeve kočice, kjer so spalnice, je napravljen po takratnih mojih načrtih in nič spremenjen.

Med delavci, med katerimi je bilo tudi dosti Trentarjev, je bilo tudi več divjih lovcev. Od početka nisem na noben način mogel dognati, kdo lovi. Vedeli smo, da ima skrito puško nekje v bližini naselbine. Ko se je pričelo svitati, je počilo nekje v Prisojniku in padel je divji kozel. Končno pa smo le dognali, da sta to Škafar in pa Vertelj Anton, ki sta vsak zase lovila. Ko smo sedeli pri ognju v bajti, so pripovedovali o teh divjih lovcih razne dogodivščine: Kako je Škafar nesel gamsa skozi Prisojnikovo okno, da je s tem ušel lovcem, kako so divji lovci privezali lovskega čuvaja Koširja iz Kranjske gore nad mravljiščem z glavo nad mravljiščem in kako ga je po naključju rešil pastir, da ga niso mravlje požrle. O Škafarju so pripovedovali, da je lovil postrvi v Soči. Lovec pa ga je opazoval z daljnogledom z vrha hriba. Škafar je odšel s plenom domu, lovec pa si je prerisal sled v pesku in odšel na Škafarjev dom, da mu dokaže tatvino postrvi. Dokaz pa je lovcu spodletel, ker sled v pesku ni soglašala s čevlji, ker je imel Škafar za take podvige še par ogromnih čevljev, ki niso bili za njegovo nogo.

Naša naselbina je obstajala iz upravne hiše na griču, poslopja za delavce, kuhinje, kovačnice, shrambe za oglje in dveh hlevov. Imeli smo 6 do 8 konj, včasih tudi več. Sedlar Šmon iz Črnuč je popravljajl konjsko opremo. Nekoč me je prosil, da bi šel z menoj na Mojstrovko in da bi nabral med potjo tudi nekaj planik, da bi jih nesel domu. Vodil sem ga od vrha čez melišče za Šitom, da bi potem po grebenu šla na Mojstrovko in tam nabrala planike. Silno je bil mož navdušen, da bo prišel tako visoko. Ko pa sva prišla izza Šita na greben, kjer je zelo lep razgled v gornjo Trento, Grintovec, Jalovec itd., se mu je zvrtilo v glavi, pokril se je s pelerino, se usedel na tla in nikamor več ga nisem mogel spraviti z mesta. Prijel sem ga za roko in ga odvedel nazaj na melišče, kjer mu je odleglo. Planike pa sem šel nabirat zanj jaz. Menda mož še živi na Črnučah.

Leta 1912 je bila izredno huda zima. Padlo je mnogo snega in smo ustavili čez zimo vse delo, tudi konje smo poslali v Kranjsko goro. Pred veliko nočjo sem prišel v našo naselbino, da uredim nekaj stvari. Bil sem sam. Medtem pa je pričelo snežiti in je strašno medlo noč in dan, brez prestanka. Skušal sem se s krpļji prebiti, da bi prišel čez vrh in v Kranjsko goro, pa sem z največjim naporom prišel komaj do Hude Ravne. Zato sem se vrnil v kočo in se vdal v usodo. Hrane sem imel za silo, vendar je bila enolična. Minevali so dnevi in minilo je 14 dni, pa še vedno ni bilo nikogar iz Trente, da bi šel v Kranjsko goro. Tiste dni mi je prinesel Šilov Lojz nekaj mleka in jajc, ker so v Trenti vedeli, da sem jaz sam v koči. Bil sem ga silno vesel. Preko vrha se pa še vedno nisem upal, ker je bil sneg mehak. Tako sem ostal zameten sam cele tri tedne. Po treh tednih so prišli prvi Trentarji, ki so utrli pot čez vrh in smo tako prišli skupaj v Kranjsko goro. Doma so bili prepričani, da me je zasul sneg. Do mene pa tudi iz Kranjske gore ni mogel nikdo. To je bilo ravno tisti čas, ko se je potopil »Titanic« in ko se je malo pozneje ubil na Stolu dr. Cerk.

Ko se je pričela pomlad, so pričeli gospodariti plazovi. Iz vseh strani, od Prisojnika, iz Mojstrovke in Travnika so si utirali pot v dolino. Takrat je grmelo in bučalo, posebno ponoči, da se ni dalo spati. Ogromne mase snega so se včasih valile v dolino. Posebno velik plaz je prihajal vsako leto s Travnika in se valil v grapo pod našo naselbino. Do naše naselbine nikdar ni prišel. Najnevarnejši plaz je bil za našo naselbino tisti iz Prisojnika. Zato si nad našo naselbino nismo upali sekati nobenega lesa, ker je ta plaz vsako leto zadržal ravno gozd. Gozd je bil pod varstvom gozdne uprave in smo smeli izsekavati le določene predele in še te ne na gosto.

Naša kočja je bila zgrajena tako, da je imela silno močan strop nad kletjo, da bi se v primeru nevarnosti mogli tam skriti. Ta klet še danes obstaja, kočja pa je odnesel plaz leta 1917.

Tiste čase je bil res užitek pešačiti od Močila preko vrha in naprej proti Trenti. Spomladi so bila vsa ta pobočja en sam rožni grm. Na goriški strani proti Hudi Ravni pa je bilo planinskega cvetja vseh vrst.

Med Trentarji sem se vedno zelo dobro počutil. Imel sem jih rad. Bili so dobri, mehkočutni ljudje, s katerimi je bilo prijetno kramljati in poslušati njihovo mehko govorico. Trentar je bil navajen trpljenja in bil z malim zadovoljen. Jedel je leto in dan samo polento in včasih »čompe«. Kruha ni poznal. Le če je šel v Kranjsko goro, si ga je kupil. Pil je Trentar »gajst«, t. j. kupil si je nekaj navadnega špirta, ki ga je pri prvem studentu razredčil z vodo. Vsak Trentar je imel seboj tako steklenico, če je šel od doma, in je vsakomur, kogar je srečal, ponudil požirek. Takrat so Trentarji hodili nakupovat v Beljak. Tudi

svojo drobnico so gnali na semenj v Beljak. Običajno so tja hodili tudi k zdravniku. Tako je celo pot napravil peš in sicer najprej čez Vršič in potem še čez Podkorensko sedlo.

Če je šel Trentar v Kranjsko goro, je rekel, da gre čez Kranjski vrh v Kranj = Kranjska gora. Nobeden pa ni rekel, da gre čez Vršič. Kranjskogorci pa so rekli, da gredo do »Jezerca«, ker je bilo takrat prav na prelazu malo jezerce, ki ni nikdar usahnilo. Naša cesta se je umaknila, vojaška cesta pa ga je potem razdrila. Vossovi koči so rekli tako Trentarji kot Kranjskogorci Koča na Močilu. Uradno se je takrat imenoval Vršič Prelaz Mojstrovka. Tudi vojaška komanda je med vojno imenovala Vršič »Mojstrovka-Pass«.

Ko pa je leta 1914 v juliju izbruhnila prva svetovna vojna, smo morali začasno ustaviti vse delo, ker so morali delavci oditi na vojno. Na jesen pa smo z delom zopet pričeli, vendar v zelo zmanjšanem obsegu.

Kljub trozvezi pa Avstrija takrat ni zaupala v Italijo in se je počasi pričela pripravljati na vojno proti njej. Medtem pa so se vršila pogajanja naprej, ki pa, kakor je znano, niso uspela. Tako je vrhovna komanda že v jeseni leta 1914 pričela s pripravami tudi na tem odseku.

Eno izmed najvažnejših vprašanj za izlete v planine v tisti dobi je bilo vprašanje dobrih čevljev. Ko smo mi šli prvič čez Vršič pozimi v snegu, sem imel navadne promenadne čevlje, ki so bili seveda takoj premočeni in sem zaradi tega na poti precej trpel. Pozneje, ko sem prišel v stik z lovci in gozdarji v Trenti, sem videl, da imajo odlične, močne, nepremočljive in sijajno podkovane čevlje. Take čevlje je imel gozdar iz Bovca Črnigoj, Andrej Komac-Mota, Tožbar-Špik in drugi. Na moje vprašanje, kje se dobe taki čevlji, ki so v Trenti neobhodno potrebni, so mi dali naslov čevljarja, ki jih izdeluje in dobavlja. To je bil čevljar Franz Plieseis v vasi Goisern na Gornjem Avstrijskem. Takoj sem mu pisal in dobil tudi takoj odgovor, da je pripravljen napraviti mi čevlje, naj mu pošljem čim prej mero. Taki čevlji so takrat stali 10 kron, s škatlo odlične masti vred. Ostal sem v stikih s tem čevljarjem do prve svetovne vojne in sem stalno naročal čevlje pri njem zase in za svoje znance. Čevlji so bili vedno odlični in je bil vsakdo z njimi zadovoljen.

Takrat v Ljubljani ali drugje ni bilo mogoče kupiti v trgovini planinskih čevljev. Šele potem, ko se je planinstvo bolj razvilo in ko so bili čevlji od čevljarjev iz Goiserna v planinskem svetu bolj razglašeni, so se pričeli izdelovati podobni čevlji tudi pri nas in so se imenovali »gojzerji«. Prvi in pravi planinski čevlji pa so prišli iz vasi Goisern. Čevljar Franz Plieseis je umrl v visoki starosti pred približno petimi ali šestimi leti v Goisernu. Ta je pravzaprav izumitelj tako imenovanih »gojzerjev«.

Že v jeseni je poslala vojna komanda v Kranjsko goro 25 Rusov. Bili so sami Sibirci, visoki, dostojanstveni ljudje, ki so bili nastanjeni v salonu pri Pečarju. Stražili so jih avstrijski vojaki. Vsak dan zjutraj so šli iz Kranjske gore in nesli vsak eno palico železa, ki so jo potem oddali na Močilu. Te železne palice so potem služile za žične ovire na Vršiču. To je bilo vsakodnevno delo teh Rusov. Zvečer so navadno prepevali razne ruske pesmi, domačini pa so jih radi hodili poslušati in so jim nosili tudi razne priboljške. Avstrijska straža spočetka tega ni branila, pozneje pa je bil vsak stik z Rusi strogo zabranjen in tudi nevaren, ker so vsakogar takoj šteli za izdajalca domovine.

To je bil šele začetek, ker vojno stanje med Avstrijo in Italijo takrat še ni nastopilo. Tisto zimo večjih vojnih priprav na Vršiču in v tem odseku ni bilo.

Brž ko se je spomladi leta 1915 približeval mesec maj in ko je bilo že gotovo, da bo Italija stopila na nasprotno stran, so se v Kranjski gori pričele

priprave za cesto čez Vršič v Trento. Prišle so ženijske trupe z inženirji in pričeli so meriti in trasirati cesto v Trento. Navlekli so ogromno raznega gradbenega materiala v Kranjsko goro in s tem materialom so prihajali vedno novi Rusi. V Kranjski gori so zgradili razne barake, skladišča, pisarne itd. Bil je v resnici ogromen promet. Trasa do Trente je bila kmalu končana in so jo razdelili na 12 ali 13 odsekov. Vsak odsek je prevzel en inženir. Inženirji so bili po večini češki Nemci in nekaj Madžarov. Komandant pa je bil takrat še major Riml, tudi češki Nemeč, ki pa za Ruse ni bil slab človek. Prvi odsek od Kranjske gore (od Babe) do Erike je bil dodeljen Slovencu inž. Beštru, ki pa zaradi svojega slovenskega porekla ni bil posebno priljubljen pri svojih nemških kolegih, med katerimi je bilo tudi precej Judov.

Ko pa je dne 24. maja 1915 Italija oficijelno napovedala Avstriji vojno, je bilo delo na cesti čez Vršič že v polnem razmahu. Takrat sem tudi jaz bil poklican v vojno, pa sem bil zaradi svojega položaja pri gradnji te ceste vojaške službe začasno oproščen.

Vojaška uprava pa je zasedla tudi našo naselbino in je bilo naše delo v gozdu popolnoma ustavljeno. Zakotnika je ogromna režija v gozdu finančno skoro uničila in je bil že skoro pred polomom, ker je gozd samo žrl, od sebe pa je premalo dal. Ko pa je videl, da se je vojna uprava odločila delati cesto čez Vršič, mu je padla dobra misel v glavo, da bi se dal vnovčiti les iz njegovega gozda. Odpeljal se je v Beljak, kjer je bila komanda 6. kora, general Rohr, kateremu je predlagal, da bi bil on pripravljen napraviti čez Vršič tako imenovane strehe proti plazovom iz svojega lesa (Lawinenschutzdächer) in bi bil tako zagotovljen varen prehod za avstrijsko armado čez Vršič tudi pozimi, ko zapade sneg. Vojna uprava je Zakotnikov predlog odobrila in pričela se je gradnja teh streh čez Vršič.

Vojaška trasa nove ceste je šla po naši cesti samo do Erike, kjer je prešla Pišenco in se potem polagoma dvigala z nekaj zavoji do Mihovega doma. Tam se je križala z našo cesto, jo zopet zapustila in se potem do Močila zopet nekajkrat samo srečala. Ta trasa je vzela popolnoma svojo smer in prišla na Močilu zopet na našo cesto, ji nekaj časa sledila, potem pa prešla v zavoj in se s staro cesto zopet sešla na vrhu prelaza.

Na goriški strani gre po naši cesti, razen dveh vijug, neprestano do Hude Ravne, t. j. do Komacovega spomenika, ki so ga takrat hoteli podreti, pa sem pri ing. Schuttu interveniral, da je spomenik ostal. Nadalje gre trasa zopet po naši cesti do našega naselja in potem naprej do Šupce in dalje do Lež. Od tu dalje pa je trasa popolnoma nova, ker od tu dalje ni bilo takrat niti steze. V vijugah in v silno slabem terenu pride končno v dolino pri sedanjem mostu in od tu dalje do Loga v Trenti. Predora takrat še ni bilo. Tega so napravili pozneje Italijani.

Novo cesto so gradili izključno samo ruski vojni ujetniki, ki jih je bilo okrog 12 000. Nastanjeni so bili v raznih barakah od Kranjske gore do Trente. Te barake so bile zelo primitivne in pozimi zelo mrzle. Hrana ujetnikov je bila zelo slaba in nezadostna. Pri delu so bili razdeljeni v oddelke po 25 mož, ki jih je stražil en avstrijski vojak in en Rus-tolmač, navadno Jud, ki pa ni nič delal. Med ujetniki je bilo tudi dosti Nemcev od Volge. Ujetniki so bili slabo oblečeni. Ker so morali delati ob lepem in slabem vremenu, so imeli po večini vsi razcapane uniforme. Drugih oblek jim pa avstrijska vojna uprava ni dala. Zato so razsajale med njimi razne bolezni kot navadna in krvava griža, celo kolera in črne koze in jih je dosti pomrlo.

Ravnali so z Rusi zelo grdo. Posebno nekateri inženirji in oficirji so se divjaško obnašali nad ujetniki. Za vsak najmanjši prekršek je bil ujetnik privezan na drevo, da je že v najkrajšem času padel v omedlevalo. Potem so mu pljusknili mrzle vode v obraz, da se je zopet zavedel in ga pustili tako viseti dve do tri ure. Najbolj divji med inženirji je bil ing. Kavalir, Madžar, ki je gradil odsek pod Močilom. Kadar je bil pijan, je prišel s težko palico med Ruse na cesto in je s to palico mlatil po Rusih kar navzkriž, ne glede kam je padlo. Tudi mnogi avstrijski stražarji so radi pretrepali Ruse. Pritožba je bila nemogoča. Ko so po novi cesti pripeljali stražarji ujete Italijane, so jih Rusi vedno napadli s krampi in lopatami, češ da so Italijani krivi, da vojska še vedno traja, ker bi bilo vojske že davno konec, če ne bi Italija pomagala Rusom. Komaj so Italijane ubranili, da jih niso na mestu pobili.

Čim je torej Zakotnik dobil pristanek vojne komande za gradnjo protilavinskih streh, je stopil v kompanijo z ljubljanskim tesarskim mojstrom Weissbacherjem in oba sta takoj pričela s pripravami. Predvsem sta dosegla, da smo se zopet vselili v našo naselbino, ki je bila do takrat zasedena z vojaštvom. V naši koči se nam je vrnila polovica prostorov, t. j. dve sobi, ostalo polovico pa so obdržali vojaki. Po celi Sloveniji in celo po Tirolskem in Solnograškem so takrat mobilizirali sekače, tesače in voznike za delo na cesti čez Vršič. Te protilavinske strehe naj bi se zgradile od Močila čez vrh in potem še nekoliko naprej od Tičarjevega doma. Protilavinske strehe so bile projektirane tako, da bi bile postavljene na 35×35 cm močnih stebrih, na katere bi bili pritrjeni močni špirovci in potem vdeleni v teren nad cesto. Na špirovcih pa bi bili kot streha 6 cm debeli plohi, čez katere naj bi potem plaz zdrsel. Vse pa je bilo povezano z močnimi železnimi spojkami. Teoretično je bila to jako dobra zamisel, praksa in plaz pa sta pokazala vse kaj drugega.

Takoj se je pričelo z izdelavo stebrov in špirovcev. Na Ležah pa so vojni ujetniki na roko žagali plohe in sicer tako, da je bil en ujetnik na vrhu, dva ujetnika pa sta držala in vlekla ročno žago spodaj. Na ta način se je na Ležah našagalo dnevno do dva vagona plohov.

Z delom se je pričelo na Močilu. Medtem sem dobil še eno lokomobilo s cirkularko in smo pri naši koči pričeli žagati plohe tudi s cirkularko.

Cesta se je medtem delala neovirano naprej, in sicer z vso naglico. Trdna ta cesta ni bila, ker se je v razne škarpe porabil okrogel smrekov les, ki nikakor ni mogel držati dolgo. To se je pokazalo pozneje.

Istočasno pa se je izdelala tudi žičnica, ki je držala iz Kranjske gore na Vršič, kjer je bila postaja. Druga postaja je bila v grapi pod našo naselbino, tretja pa ob brvi, čim se pride v dolino pred izvirom Soče. Žičnica je vlekla težo do 60 kg in je predvsem prevažala hrano za vojsko, seno za konje in pa razno orodje. Pri Hudi Ravni je šla žičnica tako nizko, da je bilo treba odkopati teren. Tu so večkrat ukradli razne vreče hrane tako Rusi kot tudi avstrijski vojaki. Kradli pa so tudi stražarji ali pa so bili s tatovi domenjeni. Največ se je kradlo, kadar so pošiljali v fronto tako imenovane »Liebesgaben«. Ko so žičnico gradili, sem povedal, da ni prav izpeljana, ker jo bo vzel plaz, pa so se mi smejali, češ, da ni tako nevarno, kot jaz mislim. Mnogi oficirji in inženirji so se celo smejali projektu protilavinskih streh.

Cestna dela so napredovala silno naglo, tako da se je 1. oktobra 1905 že peljal po njej z avtomobilom poznejši cesar Karl. Peljal se je do Soče v Trenti, kjer je bil vojaški sprejem. Takrat se je govorilo, da se je potem pri kosilu nalezel konjaka in potem celo pijan padel v Sočo. Mi smo morali na Močilu držati špalir.

Glavna komanda gradnje je bila v Kranjski gori. Potem pa so bile razne vmesne komande in tako si je nad rusko cerkvico zgradil svojo vilo tudi major Riml. V Vosshütte je bila druga komanda, tretja pa v Tičarjevem domu. V Hudi Ravni pa si je zgradil krasno enonadstropno vilo ing. Schutt. Mesto, kjer je pričel graditi, sem mu odsvetoval, ker je nevarno za plaz, pa mi ni verjel. Vilo je odnesel plaz še tisto zimo, Schutt pa k sreči še celo glavo. Temelj te vile se še danes dobro vidi na Hudi Ravni. Zadnja komanda pa je bila potem v naši koči. Strogo se je pazilo, da se nikdo ni vozil vkreber na koniški vpregi in so bili zato postavljeni posebni cestni prometniki.

Brž ko je bila cesta prehodna, se je začel po njej valiti material, topovi i. dr. Stalno so bile na njej razne kolone vojaštva. Nazaj so vozili ranjence. Ko se je 24. maja pričela vojna z Italijo, ni bilo v Soški kotlini nobenega vojaštva, razen na Predilu. V strelskih jarkih pri Bovcu so bili samo 4 orožniki, med njimi je bil stražmojster Pogačar. Imeli so po jarkih postavljene puške v določenih razdaljah. Italijani so se pritipali previdno zelo blizu, vendar se naprej niso upali, ker so ti orožniki hodili od puške do puške in streljali kar tja v en dan. Šele dosti pozneje so prišle prve avstrijske edinice, ki so zasedle tamošnje položaje.

Prišel je mesec november. Medtem so pričeli postavljati prve stebre za protilavinske strehe na Močilu. Snega pa ni bilo še vedno nič. Tudi v decembru še ni bilo nobenega snega. Oficirji, inženirji in moštvo, ki me je poznalo, vsi so brili norce iz mene, češ, kje pa so tiste lavine. Prišel je božič 1915. Ponoči na Štefanovo je zapadlo nekaj snega tako, da se je malo nad Močilom iz Slemenena udrl majhen plaz, ki je do pasu zasul dva Rusa. Smeje sta se sama izkocabala iz snega. Vsi pa, ki so to videli, so se jima smejali, še bolj pa meni.

Promet se je torej čez Vršič vršil nemoteno naprej, ker tudi januarja 1916 še ni bilo nobenega snega. Tudi delo na protilavinskih strehah je dobro napredovalo in je prišlo že do druge vijuge proti vrhu. Ogromno materiala so požrle te strehe. Nепrestano je bilo treba dovažati les in vse je kazalo, da se bo stvar odlično obnesla. Vsakdo je tudi verjel, da bo konstrukcija kos vsakemu pritisku snega, ker je bila res izredno močna in tudi solidno izdelana.

Medtem pa so pričeli graditi na vrhu prelaza, kjer je danes italijanska karaula, spomenik nadvojvodi Eugenu, ki je bil glavni komandant fronte proti Italiji. Po njem naj bi se imenovala tudi cesta čez Vršič »Erzherzog Eugen-Strasse«. Spomenik naj bi predstavljal nekaj ogromnega, kot večer simbol veličine Avstrije. Samo pri izdelavi ogrodja za spomenik je bilo zaposlenih čez 200 ruskih ujetnikov. Tudi za ta spomenik sem rekel graditeljem, da ga bo vzel plaz, pa so mi odvrnili, da bo izdelan tako močno, da bo kljuboval vsaki naravni sili.

V začetku februarja smo se na Hudi Ravni brez srajc sončili. Snega pa še vedno nič in zopet sem bil tarča. Bilo me je že skoraj sram, ker take zime do takrat res še nisem doživel.

Konec februarja pa je pričelo snežiti. Sprva polagoma, potem pa vedno bolj in bolj in nazadnje ga je pričelo pošteno mestiti, tako da smo ga morali s ceste kidati. Sneg je bil suh kot moka. Takrat so pričeli nekateri verjeti, da moja obetanja niso bila zastonj. Tudi Rusi so rekli, da je v Rusiji sicer res sneg, vendar takih količin tam ne poznajo. Nisem si pa mogel misliti, da je katastrofa tako blizu.

Dne 8. marca 1916 po kosilu sem bil namenjen na vrh, da si ogledam delo. Šel sem od naše kočice proti vrhu ob enih. Bil je pravi metež. Ko pridem do Hude Ravne, zaslišim en sam strašanski krik iz nešteto grl, ki pa je takoj

utihnil. Grem počasi naprej, pa mi kmalu pridrve naproti ruski ujetniki s prestrašeni obrazi: »Lavina, lavina«. Pribežalo je tudi nekaj avstrijskih stražnikov. Vsi, kar jih je pribežalo z vrha, so bili tako prestrašeni, da nismo iz njih mogli spraviti ničesar jasnega. Tudi nazaj nismo mogli pripraviti nikogar. Vsi so izjavili, da se raje dajo pobiti, kot pa da bi šli nazaj. Tudi oficirji in inženirji so zgubili glavo in niso vedeli kaj početi, ker je bila na mah pretrgana vsaka zveza s Kranjsko goro in tamošnjo komando.

Vse delo je zastalo. Ničesar nismo vedeli, kaj se je zgodilo na drugi strani Vršiča. Nikdo pa se ni upal na vrh. Tisti dan je bilo absolutno nemogoče pripraviti ruske ujetnike do kake rešilne akcije in tudi avstrijski oficirji niso imeli nobene volje in poguma, da bi šli na mesto katastrofe. Pričeli smo ugibati, koliko mora biti žrtev. Natanko se takrat še ni dalo dognati, ker so bili na prelazu zaposleni ruski ujetniki tudi iz druge strani. Približno pa smo že takoj takrat ugotovili, da manjka okrog sto ruskih ujetnikov in nekaj avstrijskih stražnikov. Tudi oficirji iz Tičarjevega doma so pribežali na našo stran in izjavili, da je na vrhu vse uničeno in da je Tičarjev dom popolnoma izprazen.

Komanda za naš sektor je bila v tako imenovani Schuttbaraki na Hudi Ravni, tabor ruskih ujetnikov pa je bil malo nižje v naši naselbini. Naslednje jutro so prišli iz Schuttbarake vsi oficirji in inženirji v našo naselbino. Bili so vsi oboroženi z revolverji, kar običajno ni bila navada. Zahtevali so nastop vseh ruskih ujetnikov. Ko so ujetniki nastopili, je iz njihovih vrst izstopila deputacija treh Rusov, ki so takratnemu komandantu izjavili, da na delo na Vršič ne bodo šli več, ker to delo ogroža njihova življenja in jih avstrijska vojna komanda za taka dela ne sme uporabljati. Inž. Schutt jim je ponovno zagrozil, da bo v primeru nadaljnega upora prisiljen uporabiti orožje. Deputacija pa mu je odgovorila, da so vsi ujetniki pripravljeni pustiti se pobiti, na delo na Vršič pa ne bodo šli več. Tudi poziv za reševalno akcijo so odklonili, češ, da bi bila brezuspešna, ker je na vrhu vse uničeno, kar je bilo živega. Le nekateri ujetniki so bili pripravljeni, da gredo na vrh, če bi se morda dalo kaj rešiti. Sicer so pa imeli Avstrijci z inženirji in oficirji še večji strah iti na vrh kot Rusi.

Kljub temu pa se nas je nekaj zbralo in smo jo mahnili na Vršič. Ko smo prišli tja, se nam je nudilo strahovito razdejanje. Tam kjer je bilo prejšnji dan skoro 20 metrov visoko ogrodje Evgenovega spomenika, ni bilo videti ničesar več, le tu in tam je ležal v snegu kak zlomljen tram ali deska. Snega je bilo ogromno, bil je nabit. Ker je še vedno snežilo in je bil ves vrh v megli, se ni dalo še ničesar ugotoviti, od kje in kako je plaz prišel.

Plaz je bil suh. Domneval sem, da se je morala utrgati na grebenih Mojstrovke opast, ki je padala na lavinsko področje in sprožila na novo zapadli sneg. Zato je še vedno obstajala nevarnost za nove plazove in to tembolj, ker se ni videlo na vrhove, da bi se presodilo, od kod preti nevarnost.

Človeških trupel nismo videli nobenih. Šli smo do Tičarjevega doma. Pri tej koči se je plaz ustavil. Pred vrati, ki so bila vsa zasuta s snegom, ga je bilo več kot tri metre. Pričeli smo odkopavati, da bi prišli v kočo. Kmalu smo odkopali dva Rusa, ki sta bila že oba mrtva. Kazalo je, da jih je ubil puh. Čeprav se je takrat, ko se je gradil Tičarjev dom, previdno iskalo in določalo prostor, da bi bila kočica varna pred plazovi, je le malo manjkalo, da je ni odnesel ta plaz, kajti bil je tako silen, da je kočico nagnil za približno 15°. Še danes se na koči opazi, da stene ne stoje navpično. Zlasti se to opazi tudi pri vhodnih vratih, ki so iz pravega kota.

Oba mrtva Rusa smo vzeli seboj in jih pokopali na Hudi Ravni. Ko pa so pri tej priložnosti, ob pogrebu teh Rusov, ostali ujetniki prišli do spoznanja, da bi bila reševalna akcija na Vršiču le potrebna, so se potem odločili, da bodo z odkopavanjem pričeli. Vsi niso šli, vendar pa jih je prihodnji dan šlo precej na Vršič in so pričeli z odkopavanjem, ker je tudi snežiti prenehalo. Sneg je bil trd in je bilo delo jako težko. Odkopali so kakih 15 ujetnikov in enega stražnika. Vsi so bili strahovito izmaličeni. Tramovje je nekaterim potrgalo glave, roke in noge. Da bi bila pod snegom še živa bitja, ni bilo niti govora.

Kmalu po delu, še isti dan, je zopet prihrumel plaz na istem mestu. Zato je bilo vsako delo z odkopavanjem nemogoče in tudi ujetniki niso imeli več poguma.

Plazovi so zasuli tudi obe postaji žičnice na vrhu in v grapi pod našo naselbino. Katastrofa je bila torej popolna. Ves promet čez Vršič je bil ustavljen. Ničesar nismo vedeli, kaj se godi na drugi strani Vršiča.

Tako smo čakali kakih 14 dni na povelja. Snežilo ni več in nastopili so lepi sončni dnevi. Ker pa je bilo treba nekaj ukreniti, me je komandant vprašal, ako bi se upal iti čez Vršič v Kranjsko goro na komando, kamor bi nesel poročilo o katastrofi in dobil tam nadaljnja navodila glede usode gradbenega osebja in ujetnikov na naši strani. Ker nikogar drugega niso mogli pripraviti na pot, sem se torej odpravil jaz.

Šel sem torej v Kranjsko goro in še isti dan prinesel nazaj povelje, da je treba vse ruske ujetnike spraviti v dolino do Sv. Marije in naj se tam nastanijo v barakah. Kar pa je tehničnega moštva, naj gre do Soče v Trenti in tam počaka nadaljnjih povelj. Tudi inž. Gregor in jaz sva dobila nalog, da odideva do Soče, kamor sva prišla še isti dan. Jaz sem bil nastanjen v gostilni Flajs, kjer sem bil še iz prejšnjih časov dobro znan s tedanjim gostilničarjem.

Čakali smo v Soči nekaj dni, nakar pa smo dobili povelje, da naju z inž. Gregerjem še isti večer, ko se napravi tema, odpelje kamion v Srednji Log pod Mangrtom, kjer se bova odpeljala z elek. rudniško železnico v Rabelj. Bovec je bil takrat deloma v italijanskih, deloma pa v avstrijskih rokah. Cesta čez Kal in Koritnico mimo Bovca, pri križišču, je bila prehodna, vendar podnevi nemogoča, ker je imela italijanska artilerija cesto vedno pod ognjem. Tudi ponoči so Italijani večkrat napravili na cesti preplah. Čez Predil pa je bilo takrat nemogoče priti s kamionom. Zato je dobro služila rudniška železnica, ker je bil promet čez Vršič pretrgan.

Res so naju naložili na kamion in odpeljali smo se proti Kalu in Koritnici. Čim pa smo prišli do tja, je pričela avstrijska artiljerija dražiti Italijane. Naš kamion je tako prav po nesreči zašel v artilerijski ogenj. Šofer je v tej zmedii zavozil v jarek, kjer smo obtičali. Hitro smo poskakali z našo prtljago iz kamiona. K sreči je za nami privozil drug kamion, ki nas je naložil in odpeljal dalje v Srednji log.

Tam je že čakala električna železnica in odpeljali smo se naprej v Rabelj. Šaht je tam globok okrog 230 metrov. Dvigalo nas je potegnilo na vrh in bili smo okrog enih ponoči v Rablju, ki je bil ves v temi zaradi italijanskega obstreljevanja.

Najprej smo šli v pekarno, kjer smo dobili svež kruh. Na cesti ni bilo nikogar. Vse je bilo zaprto. Naposled pa smo le zagledali pri neki hiši žarek svetlobe. Prišedši tja smo videli, da je pred hišo vojaška straža, ki nam je salutirala, ko smo vstopili, misleč, da spadamo tja. Prišli smo v precej veliko sobo, lepo razsvetljeno, po sredi pa dolgo mizo, ki je bila polna raznovrstnih jedil in pijač. Bilo pa ni nikjer žive duše. Prav pošteno smo se poslužili vseh

dobrot in nazadnje smo se tudi napili. Potem pa smo plegli in zaspali. Nikdar nismo nikomur dali račun za to postrežbo.

Kamion nas je potem odpeljal na postajo v Trbiž, od tam pa smo se odpe-
ljali z vlakom v Kranjsko goro, kjer smo se javili komandi. V Kranjski gori
smo zvedeli, da je tudi na tej strani plaz napravil silno razdejanje, vendar
natančnih podatkov še ni, ker ni bil po katastrofi še nikdo na Vršiču. Ugotovilo
pa se je medtem, da je vseh mrtvih ujetnikov 110, poleg tega pa še 6 ali 7
stražarjev. To so bile takrat oficialne številke, ki pa so bile zaupno javljene
na višje komande, civilistom se je to prikrivalo.

Komanda v Kranjski gori je izpraznila prav vse objekte do Vršiča in ni
bilo nikjer nikogar več v poslopih in barakah. Rusi so bili tako preplašeni, da
je komanda že skoro uvidevala, da si z njimi ne bo mogla dosti pomagati. Nič
manj pa niso bili preplašeni vojaki z oficirji vred. Vsakdo si je želel proč, celo
v fronto, samo da bo stran od teh prokletih plazov.

Čakali smo torej vsi v Kranjski gori nadaljnih odredb. Dne 3. aprila pa
sem dobil od podpolkovnika Rimla (takrat je že avanziral) nalog, naj grem s
25 ujetniki v Vossovo kočo in naj pričnemo odkopavati cesto, da bo čimprej
zopet vzpostavljen promet na njej. Šel sem torej z ujetniki do Močila, kjer sem
jih hotel nastaniti v tamošnjih barakah, ki so še ostale cele. Zdajci ni bilo
nobenega ujetnika več, vsi so zginili kot kafa. Gledam okrog sebe, kam da
so zginili, in zagledam luknjo v snegu. Grem po njej in zagledam samo pod-
plate ujetnikov. Ujetniki so tičali v vsajalnih luknjah vojaške peči, ki je ostala
še cela in popolnoma zasuta s snegom. V peči pa je bilo polno pečenega kruha,
ki so ga ujetniki zavohali. Pustil sem jih, da so si ga nabrali po mili volji
in so bili jako zadovoljni. »Hljeb harašo« so govorili, čeprav je bil že več kot
tri tedne star.

Za menoj so prišli nato v naslednjih dneh še nadaljnji ujetniki in oficirji
in inženirji in pričeli smo odkopavati cesto. Mene je komanda določila za
vremenskega preroka zaradi plazov. Dodelila pa mi je še nekega poročnika-
turista, ki je bil doma iz Tirolske in kot tak, kot je rekel, pozna dobro planinske
in snežne razmere. Hodila sva skupno in ogledovala tamošnja plazovna polja
in vrhove. Poročniku so se zdele najbolj nevarne snežne opasti na Mojstrovki,
ki so bile ogromne. Tako se je moja domneva, da se je sprožil plaz proti Tičar-
jevemu domu, pokazala kot napačna, ker so opasti na Mojstrovki še vedno
visele, kar sem povedal tudi poročniku. Rekel je, da bo temu kmalu odpomogel,
da bomo lahko varni. Res smo čez dva dni že dobili dva topa 75 mm in
poročnik je pričel streljati na snežne previse na Mojstrovki, najprej z gra-
natami, ker pa ni nič zadel, je pričel streljati s šrapneli, pa tudi s temi ni bilo
uspeha. Več kot 50 strelcev je poslal proti Mojstrovki, pa ni bilo nobenega
uspeha. Takrat sem pričel sam dvomiti, da more pok ali krik sprožiti v
planinah snežni plaz. Ko je videl, da je njegov trud brezuspešen, je ustavil
streljanje. Delo pa je šlo medtem naprej z odmetavanjem snega. Poročnika
sem opozoril, da glavna lavina (temeljna — Grundlavine), ki je običajno vsako
leto prišla s Slemena, do takrat še ni prišla. Odgovoril mi je, da ta ni nevarna
in da smo lahko brez skrbi, o čemer pa sem jaz izrekel svoj dvom. Bili smo
nastanjeni vsi v Vossovi koči. Med drugimi oficirji je bil tudi nek nadporočnik,
češki Nemeč, ki je ponoči dobesedno norel zaradi bojazni pred plazovi in je
motel spanje nam vsem, ki smo bili v koči.

Prav na sedlu Vršiča je bil takrat hlev, v katerem je bilo 7 žlahtnih konj,
ki so bili last oficirjev iz Tičarjevega doma in Vosshütte. Dobili smo nalog,
da te konje spravimo na Močilo in od tu dalje v Kranjsko goro. Poskušali smo

na vse mogoče načine, pa nikakor ni šlo, ker se je konjem udiral sneg in je obstajala nevarnost; da si polomijo noge. Nikomur ni moglo ničesar pametnega pasti v glavo. Pri konjih je bil namreč še vedno konjski hlapec, ki jih je oskrboval. Tam tudi ni prišel plaz.

Zvedel pa je za naše težave v Kranjski gori nek korporal, ki je imel v življenju opravka s konji, pa se je ponudil, da bo te konje rešil. Prišel je v Vossovo kočo in vzel seboj nekaj ujetnikov in šotorska krila. Na vrhu je vsakega konja podrl na tla, zvezal vse štiri noge in ga zavil v šotorsko krilo. Potem pa ga je kot tobogan po snegu porinil proti Močilu, kjer smo konja ujeli, mu razvezali noge in tako rešili vseh 7 konj.

Vse je kazalo, da se bo cesta res dala odkidati in da bo spet stavljena v promet. Pa je spet plaz postavil vse na glavo. Neke noči, ko smo šli že vsi spat, ob pol dvanajstih, se zasliši nad Vossovo kočo strahovito hrumenje in bobnenje. Oficirji so v svojih sobah pričeli kričati in so pribežali napol oblečeni v jedilnico in spraševali, kaj je, ker se je zemlja tresla in tudi kočja se je prav pošteno majala. Prihajal je temeljni plaz s Slemena. Bučalo in grmelo je še nekaj časa, nakar je vse utihnilo. Koči se ni zgodilo ničesar.

Drugo jutro pa smo videli učinek tega plazju. Ogromne mase snega so se nakopičile skoro do vrha griča, kjer je stala Vosshütte. Od protilavinskih streh pa ni bilo nobenega sledu več. Vse je odnesel plaz v grapo pod Vossovo kočjo in potem dalje v Suho Pišenco. Tisti močni leseni stebri, ki so bili povezani med seboj z železjem, so bili zlomljeni kot vžigalice, potrgani iz zemlje. Sploh je bilo videti, kot da bi bilo vse napravljeno iz papirja.

Javili smo stvar komandi v Kranjsko goro. Vse tehnično moštvo, z Rusi vred, je bilo popolnoma demoralizirano, zato je komanda uvidela, da je najbolje, da se premesti. Ostali smo še nekaj časa v Kranjski gori. Potem pa so nas odpeljali na Južno Tirolsko na tamošnje fronto.

To je zgodovina ceste čez Vršič, ki bi se morala imenovati pravzaprav »Ruska cesta«, ker so jo zgradili samo Rusi. Zahtevala je od ruskih ujetnikov mnogo trpljenja in mnogo človeških žrtev. Številke nikdar niso bile znane, ker jih je komanda držala v strogi tajnosti, računam pa po svojem preudarku, da je na cesti čez Vršič dalo svoje življenje najmanj 10 000 Rusov.

Ker je mimo 40-letnica tega trpljenja, je prav, da se spomin na to primerno oživi.

Ker so za cesto porabili ogromno lesa in so ga sekali kjer koli, so naslednje leto plazovi še bolj divjali. Plaz je vzel »Schuttbarake« z vilo vred, vzel je tudi Zakotnikovo naselbino.

Naslednje leto se je vojna komanda ognila plazovom na ta način, da je napravila cesto čez Vršič na levi strani sedanje ceste, ki se pa tudi ni obnesla.

Ker je po prvi svetovni vojni polovico ceste pripadlo Italiji in pol Jugoslaviji, je cesta mnogo zgubila na pomenu, ker ni bila prehodna. Kljub temu pa so Italijani svoj del ceste odlično popravili in utrdili, medtem ko je bil jugoslovanski del popolnoma zanemarjen.

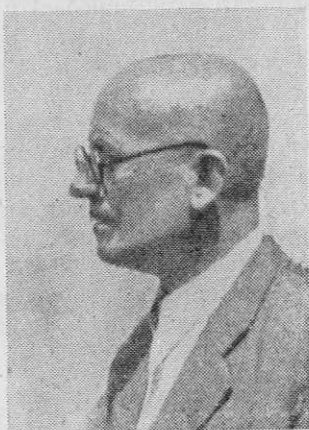
Sedanja Jugoslavija pa se je pričela brigati tudi za ta del ceste, kar je vsekakor treba pozdraviti.

Po prvi svetovni vojni sem šel prvič čez Vršič leta 1920, in sicer do izvira Soče. Preko sedla me je pustil Italijan za pest cigaret. Potem pa sem še večkrat prišel v Trento, kjer so me ljudje dobro poznali. Prišel sem običajno čez Predil, v Bovec in potem v Trento. Sedaj pa grem v Trento čez Vršič vsako leto, tudi po dvakrat, ker je to zame najlepši del Slovenije. Prav rad še vedno pokramljam s Trentarji.

Društvene novice

MILOŠ GRMOVŠEK

6. decembra je planinsko družčino za vselej zapustil zaslužni šolski nadzornik v pokoju, 82-letni Miloš Grmovšek, predsednik PD Slovenj Gradec, širom po Sloveniji znani najstarejši planinski aktivist, ki se je udeležil slehernega pomembnejšega planinskega zbora tudi po osvoboditvi in so ga tako osebnopoznali tudi mlajši rodovi planincev.

Pokojnik se je rodil l. 1874 v Rajhenburgu, dovršil učiteljsiše v Ljubljani, nato pa nastopil učiteljsko službo v Pilštanju, odkoder je prišel l. 1919 v Slovenj Gradec kot šolski nadzornik. Imel je velik okoliš in to tak, da mu ga po krajinjski lepoti in raznolikosti zlepa ni para. Nadzoroval je šole od Marenberga preko Pohorja, v Dravski, Mislinjski, Mežiški in Šaleški dolini, pa tudi v Gornji Savinjski vse do Gornjega grada. Zato se je odločil za vedno ostati »v mestecu med gorami« in je tudi ostal. Nadzorniško službo je vršil do l. 1937, ko je bil v 41. službenem letu upokojen. Poleg učiteljskega in nadzorniškega dela, ki ga je vestno upravljal, je našel čas še za javno delovanje na raznih področjih.

Med planinci ga vidimo že v času, ko slovenjgraška podružnica prevzema od Nemecev Dom na Uršlji gori. S 60. letom mu podružnica zaupa funkcijo predsednika. To je bilo l. 1934, ko je podružnica začela zidati kočjo pod Veliko Kopo na Pungartu. Tako je kot predsednik uspešno in skrbno vodil planinstvo v tem kotu slovenske zemlje in ga naslonil na

tri lepe, močno obiskovane planinske postojanke, last slovenjgraške podružnice: Kočo pod Veliko Kopo na Pungartu, Kočo na Kremžarjevem vrhu in Dom na Uršlji gori.

Vse tri kočje so bile med okupacijo požgane. (Kako se je to zgodilo, bomo poročali posebej v našem listu). Po osvoboditvi je pokojni Grmovšek takoj začel z obnovo. Dom na Uršlji gori so prevzeli Prevaljčani, ki so ustanovili svoje lastno društvo, PD Slovenj Gradec pa se je zagrizlo v obnovo kočje na Pungartu in jo kmalu postavilo na noge. Komaj je kočja zaživela, so l. 1947 prišli iz Avstrije diverzanti in kočjo požgali.

To je bil hud udarec, ki pa ga je slovenjgraško društvo pod vodstvom pokojnega Grmovška kmalu prebolelo. Znal je svojo modrost, vztrajnost in zvestobo vcepljati svojim sodelavcem in jih pridobiti za nove napore. Vendar se niso lotili kočje na Pungartu, marveč obnovili najprej kočjo na Kremžarjevem vrhu, najzapadnejšo postojanko na Pohorju, ki je gotovo eden naših najprijetnejših planinskih domov. Šele po tem delu se je pokojni predsednik zagrizel v Kočo na Pungartu, ki jo je torej v dveh desetletjih trikrat gradil. Pri tem delu je predstavljal nedvomno zgled vsem planinskim funkcionarjem v Sloveniji s svojo požrtvovalnostjo in predanostjo. To mu je tudi sleherni planinski občni zbor in vsaka planinska skupščina priznala.

Kljub visokim letom je bil do zadnjega časa duša planinskega društva. Še tri dni pred smrtjo je vodil planinsko sejo, ki so se je udeležili vsi odborniki. Eden od odbornikov mu je na tej seji dal poslednje priznanje, češ da odborniki samo pritrjujejo, dela pa vse on sam. Ker tajnice zaradi boleznih ni bilo na seji, je naslednji dan sam stipkal obširen zapisnik, ga sam še isti dan odposlal na PZS, priključil denarno nakaznico za GRS z denarjem, nato pa še isti večer vnukinji obljubil, da bosta šla na Pohorje, kjer bo v koči pod Veliko Kopo zasvetila električna luč.

Namesto na zeleno Pohorje h koči, ki je bila njegova ljubljanka, je naslednji dan nastopil drugo pot, s katere ni vrnitve. Vendar Miloš Grmovšek ni odšel iz naše družbe. Ostal je med nami kot zgled plemenitega, nesebičnega ljudskega učitelja, zavednega domoljuba, ki je svojo življenjsko energijo razdal za kulturni in prosvetni napredek slovenskega ljudstva. Prav do zadnjih dni je še hodil k pevskim vajam Svobode, 35 let pa je bil aktivni član salonskega orkestra, v katerem je nekaj dni pred smrtjo še javno nastopil.

Okoli njegovega groba se je na dan pogreba zbrala tisočglava množica, med njo zastopniki okraja Maribor, zastopniki PZS in mnogih planinskih društev. Slovenci imamo malo takih planinskih osebnosti, kakršen je bil pokojni Grmovšek. Ostal bo neuničljiva vrednota v zgodovini slovenjgraškega in pohorskega planinstva. Planinska zveza Slovenije je to priznala s tem, da ga je v zadnjih letih odlikovala s srebrnim in zlatim planinskim znakom. T. O.

REVIJA »BERGSTEIGER« IN POROČILO O NESREČI DR. SATTEKA

V oktobrski številki 1956 oficialnega glasila (organa) ÖAV »Der Bergsteiger und Berge und Heimat« je na 8. strani dodatka pod naslovom »Bergsteiger-Chronik« objavljen povzetek nekega članka iz »Salzburger Nachrichten« pod naslovom: »Visum wichtiger als Menschenleben. Abgestürztes Touristenehepaar zwei Tage und Nächte hilflos in der Wand. Jugoslawen liessen Bergrettung nicht über die Grenze.« K temu ponatisjenemu članku pripominja uredništvo (die Schriftleitung): »Ein Kommentar hierzu erübrigt sich!« S tem se uredništvo v celoti solidarizira in strinja s člankom, ne da bi se »Bergsteiger« kot solidna in renomirana revija prepričala o resničnosti vsebine, ki posega na področje mednarodnih odnosov in v odnose med planinskimi organizacijami sosednih držav.

Objavljeni članek ne vsebuje točnih in resničnih trditvev. Napisan je izrazito politično tendenciozno in Jugoslaviji sovražno.

Zlasti je članek neobjektiven zaradi tega, ker je zamočal naslednja važna dejstva:

1. Avstrijska alpinista Hans in Adela Sattek — mož in žena — sta v nedeljo 16. septembra šla plezat v severno steno Vevnice v neposredni bližini znanega vrha Julijskih Alp Mangrta. Teren, kjer sta vstopila in plezala, v celoti leži na italijanskem državnem ozemlju. Plezalne smeri so tu III., IV. in V. težavnostne stopnje in so za izbežbane alpiniste — pa tudi za primerno opremljene reševalce — vsak čas zmogljive bodisi v vzponu bodisi v sestopu.

Zakonca sta ca. 70 m pod vrhom stene doživela nesrečo, ker je Hans Sattek kot prvi plezalec zaradi krušilivega (brüchig) oprimka padel, vendar ga je njegova žena Adela obdržala s pomočjo vrvi in zabitih klinov (pri padcu so se štirje izruvali). Nesreča se je pripetila v nedeljo dne 16. septembra ob 17. uri. Pri padcu si je Hans Sattek zlomil levo nogo nad gležnjem, ženi Adeli pa je vrv prežgala dlan desne roke.

Za nesrečo so prvi zvedeli italijanski gorski reševalci iz Trbiža in Rajblja, ki so šli še isto noč v akcijo. Se ponoči dne 17. septembra so začeli transportirati oba ponesrečenca iz stene na vrh Vevnice ter dalje po grebenu do pod V koncu špice, to se pravi po grebenu, po katerem poteka jugoslovansko-italijanska državna meja. Reševanje na italijansko stran bi bilo ponoči težje in nevarnejše, zato so se odločili za sestop na jugoslovansko ozemlje. Tu pa so prišli do strmih skalnatih skokov in prepadov ter niso mogli s ponesrečenema več naprej. Štirje reševalci (od sedmih) so zategadelj odhiteli v jugoslovansko dolino Planico po pomoč. Ker jim je bil ta teren nepoznan in tudi niso vedeli za pot v dolino Tamar, so se spuščali iz kotla pod Kotovo špico preko prepadnih sten v dolino, pri čemer so porabili več ur plezanja. Pri tem sestopu so klicali odn. hoteli opozoriti s klici nekega turista, ki se je vračal z Jalovca, da bi jim pokazal pravo smer se-

stopa. Ta jih ni razumel in je sodil, da gre za nesrečo. Odhitel je v Tamar, od koder je preko postaje milice obvestil GRS Jesenice, da se čujejo neki klici pod Kotovo špico in da gre verjetno za nezgodo. Jeseniški reševalci so bili takoj pripravljene za odhod, do prihoda v Kranjsko goro niti niso vedeli, za kaj gre in so bili šele v Kranjski gori natančno obveščeni od enega izmed štirih italijanskih reševalcev. Jugoslovanski reševalci v Kranjski gori in na Jesenicah so bili torej obveščeni o nesreči preko postaje Ljudske milice (žandarmerija) v Ratečah v ponedeljek dne 17. septembra ob 16. uri. Odhiteli so (6 po številu) nemudoma skozi dolino Planice na Kotovo sedlo in naprej do ponesrečenecv, do katerih so prispeli skupno z omenjenimi štirimi italijanskimi tovariši ob 21. uri. Odločili so se, da šele s svitom nadaljujejo z reševanjem, ker bi ponoči in zaradi goste megle ter nepreglednosti terena in preko za reševanje težavne police pod Kotovo špico v teh okoliščinah ne mogli varno reševati.

Ponesrečeni dr. Sattek je ležal na italijanski nosilnici zavit v tople odeje in ni bilo nevarnosti, da bi zmrznil. Takoj zjutraj, v torek dne 18. septembra, so nadaljevali transport do Kotovega sedla in v dolino Planico, do avtomobilske poti, kamor so prispeli v torek dne 18. septembra popoldne ob 15. uri, torej vsega niti 12 ur potem, ko so jugoslovanski reševalci dobili obvestilo o nesreči in poziv na pomoč! Pri težkem prenosu ponesrečenca Hansa Satteka je poleg gorskih reševalcev sodeloval tudi komandir postaje LM iz Rateč Kovačič Alojz.

Italijanski reševalci in oba ponesrečenca niso imeli nobenih potnih vizumov ali podobnih dokumentov, vendar jih zaradi tega ni nihče nadlegoval ali šikaniral. Nasprotno: naša GRS jih je brezplačno oskrbela z jedjo, pijačo in cigaretami.

Jugoslovanski reševalci — kar bi tudi »Bergsteigerju« moglo biti znano — so najmoderneje opremljeni z vsemi gorskoreševalnimi pripravami in rekviziti, med drugim tudi z več »Stahlseilgeräten«, kupljenimi v Innsbrucku v Avstriji. Reševalci so prvovrstno izurjeni za reševanje tudi v najtežjih sten-skih in plezalnih terenih. Vsi imajo pred zdravniško komisijo opravljene izpite iz »prve pomoči«.

Reševalcev je bilo — jugoslovanskih 6 + italijanskih 7 = 13 — popolnoma zadosti in reševalna akcija je brez odlašanja takoj stekla. Nudena je bila tudi prva pomoč še visoko v gorah. Noben jugoslovanski obmejni organi ni oviral italijanskih reševalcev, da se ne bi vrnili po jugoslovanskem ozemlju iz doline Planice nazaj v reševalno akcijo in nato skupno z rešenima Avstrijcema spet prišli na jugoslovanski teritorij.

Reševalna akcija je glede na teren, velike razdalje in druge okolnosti potekala naglo in brez zadržkov, je pa vendarle trajala — kot je to pač v odročnem plezalnem terenu običajno in normalno — še do torka do 15. ure.

Ponesrečenca nista bila v nevarnosti, da bi zmrznila, ker so jima italijanski reševalci nudili toplo obleko in drugo pomoč in so prvo noč trije od njih ostali z njima. Drugo noč je bilo z njima vseh 13 reševalcev.

Prav tako ni bila zamujena nobena minuta zaradi tega, ker avstrijski reševalci niso sodelovali. Tudi če bi avstrijskim reševalcem bil v isti minuti (ob 23. uri v ponedeljek dne 17. IX.), ko je nekdo na meji zaprosil, da bi nudili prvo pomoč (jugoslovanski reševalci so bili že 2 uri pred tem na mestu pri obeh ponesrečenih), dovoljen dostop na jugoslovansko ozemlje, ne bi bila zakonca Sattek niti sekundo prej rešena. To je dejstvo! Zaradi tega je razpihovanje mržnje s propagandističnimi in političnimi sovražno pobarvanimi frazami »Visum wichtiger ala zwei Men-

schenleben« — »Jugoslawen liessen Bergrettung nicht über die Grenze« — »unmenschliche Haltung jugoslawischer Grenzorgane« — »das Visum ist im Jugoslawien von heute wichtiger als zwei Menschenleben« itd. zares slaba medvedija usluga pravemu in tovariškemu mednarodnemu sodelovanju.

2. V ponedeljek dne 17. septembra je ob 23. uri zvečer prišel v spremstvu brigadirja karabinjerjev in komandanta italij. obmejne finančne straže na jugoslovansko mejo v Ra-tečan neki član ÖAV — v civilni obleki brez gorske opreme — ki je prosil, da se mu dovoli iti brez vizuma čez mejo na jugoslovanski teritorij, da bi bil navzoč pri prvi pomoči ponesrečencema. Obmejni jugoslovanski organi temu civilistu prehodna res niso dovolili, ker ni imel vizuma in ker sploh ni bil gorsko opremljen za pohod na kraj nesreče, so mu pa pojasnili, da je ekipa italijanskih in jugoslovanskih reševalcev že okoli 17. ure odšla skozi dolino Planice (z jeptom GRS do planinske kočje v Tamarju) na kraj nesreče in da je reševalna akcija že v teku, reševalcev pa dovolj na razpolago. Ta se je s tem zadovoljil in samo še prosil, da ga obveščajo o napredovanju in rezultatu reševanja, posebno ker se na italijanski strani nahaja tudi reševalni avto in avstrijski zdravnik, ki bo lahko nudil prvo pomoč. Na mejo pa ni bilo nobene avstrijske gorskorješevalne ekipe, opremljene in pripravljene za gorsko reševanje.

V torek, 18. septembra, je prišel na obmejni blok na Korenskem sedlu neki avstrijski orožnik z nekim članom ÖAV. Vprašala sta, če bosta ponesrečenca prepeljana v Avstrijo čez Koren. Ta gospod je prav tako prosil za prehod v Jugoslavijo brez vizuma, Skilceval se je na konzulat v Celovcu, na Ljubljano in Beograd. Tudi ta ni bil planinsko opremljen. Ta dan je bilo reševanje že opravljeno, saj sta bila zakonca Sattek malo po tem — 18. IX. ob 15. uri — že spravljena do avtomobila GRS v Planico in nato čez jugoslovansko-avstrijsko mejo na Korenskem sedlu, kjer ju je od jeepe GRS prevzel avstrijski avto in ju odpeljal v bolnišnico v Celovec.

3. Jugoslovanske oblasti sedmim gorsko opremljenim italijanskim reševalcem in avstrijskima ponesrečencema, čeprav so bili vsi brez vizumov, niso pri prehodu v Jugoslavijo in odhodu iz nje delali niti najmanjše težave. Nasprotno, vsi obmejni organi so se ob sodelovanju GRS močno potrudili in izkazali svojo uvidevnost. Glede tega je prejela GRS pri PZS — še preden je izšel ponatis v »Bergsteigerju« — od Cluba Alpino Italiano (CAI) z datumom 24. IX. 1956 tale dopis:

Club Alpino Italiano
Sezione »M. Lussari« Tarvisio
Cave di Predil (Udine) 24. IX. 1956

Prot. N. 415
Oggetto: Ringraziamento

La prego di voler porgere a tutti i componenti la Squadra di Soccorso, alle autorità militari e politiche, i migliori ringraziamenti per il generoso aiuto prestato alla nostra Squadra di Soccorso, in occasione dell'azione di salvataggio svolta a favore dei coniugi Sattek, nel Mangart

Gradisca i migliori saluti alpinistici
Il Presidente
dott. ing. Giovanni Nogara.«

Der Landesleiter des ÖAV Bergrettungs-dienstes Land Kärnten Hawranek pa piše: »Gleichzeitig übermittle ich Ihnen und Ihren Männern den herzlichsten Dank der Hauptaus-schusses des ÖAV für Ihre aufopferungsvolle Arbeit.«

Obstoji pa tudi zahvalno pismo obeh ponesrečencev.

4. Večletno priložnostno sodelovanje med jugoslovanskimi in avstrijskimi gorskimi reševalci je bilo doslej prav zadovoljivo. Doseganja praksa ob nekaterih gorskih nesrečah v Karavankah je pokazala, da je to sodelovanje možno in zaželeno: I eni i drugi reševalci so ob podpori obmejnih organov ob raznih gorskih nesrečah prehajali v akcijo čez mejo brez formalnosti in obmejnih vizumov. Jugoslovanska gorska reševalna služba je bila vedno na razpolago za intervencijo v kakršni koli gorski nesreči ne glede na narodnost, državljanstvo in prepričanje ponesrečenca. Znano je morda tudi, da GRS kot edina v celotnem alpskem prostoru (delno tudi Avstriji v Južnem Tirolu) ne samo v tem primeru, temveč sploh in vedno, rešuje vse ponesrečence brezplačno, tudi nečlane in inozemce. GRS je še vedno v svoji 44-letni organizirani reševalski praksi (smo namreč ena najstarejših organiziranih gorskorješevalnih služb v Alpah, ustanovljeni leta 1912 kot posebna organizacija v okviru SPD) izpolnila svojo človečansko in planinsko dolžnost. Zaradi tega so naši gorski reševalci še tembolj ogorčeni in nejevoljni zaradi članka, ki ga s svojim pritrujevanjem in odobravanjem reproducira »Bergsteiger« — članka, ki je Jugoslaviji in njeni znani gostoljubnosti sovražen. Članek razen tega podcenjuje tudi jugoslovansko GRS, ker jo sploh ignorira, kakor da ne bi bila sama sposobna za gorskorješevalne akcije in je zaradi tega potrebno, da na njenem teritoriju ob plezalnih nesrečah intervenira tuja — kajpak bolj sposobna, bolj opremljena in bolj civilizirana — gorska reševalna služba. Vkljub temu pa je vendarle res, da v jugoslovanskih gorah skrbi za popolno varnost in hitro ter učinkovito pomoč domača GRS!

Razumljivo je torej, da zelo neprijetno deluje dejstvo, da take zlonamerne propagandne produkte »Salzburger Nachrichten« reproducira in nekritično prepisuje prav »Bergsteiger«, ki hoče v alpinističnih in planinskih krogih doma in po svetu uživati ugled in glas seriozne, objektivne in nepristranske planinske revije.

(Gornji podatki so povzeli iz pisma, ki ga je uredniku »Bergsteigerja« dr. Hankeju pisala konec 1. 1956 Komisija za GRS pri PZS in PZS.)

PREVOD IZ »BERGSTEIGERJA«

»...Docela smo mnenja, da bi bilo tesno sodelovanje planinskih zvez vseh alpskih dežel zaželeno, toda to sodelovanje ne sme biti enostransko in zahteva pozitivno stališče do skupnosti v Alpah na vseh straneh. Zal pa temu v enem delu Alp še nikakor ni tako. Šele v septembrskem zvezku našega časopisa smo morali opozoriti na negotove razmere v alpskem prostoru na koroško-jugoslovanski meji. Kot dopolnitev k temu imamo poročilo o novem nezaslišanem primeru, ki ga posnemamo iz »Salzburger Nachrichten«:

»VIZUM VAŽNEJŠI KOT ČLOVEŠKO ŽIVLJENJE«

Ponesrečen zakonski par dva dni in dve noči brez pomoči v steni. — Jugoslovani niso pustili gorskih reševalcev čez mejo.

Klagenfurt (SN). Poškodovana in ogrožena od smrti zaradi zmrznjenca sta morala v nedeljo ponesrečena zakonca iz Celovca 2 dni in noči preživeti v morilski steni Mangarta, ker je nečloveško zadržanje jugoslovanskih obmejnih organov odreklo reševalskemu moštvu GRSke reševalne službe iz Celovca, da bi šlo v akcijo na jugoslovanskem ozemlju.

Rešitev se je zdela možna samo preko jugoslovanskega ozemlja, toda vsa posredovanja (intervencije) so ostala zaman. Zaman je intervenirala celo deželna žandarmerijska ko-

manda preko jugoslovanskega konzula v Celovcu. Reševalci niso smeli prekoračiti meje pri Ratečah brez vizuma, morali so s svojimi najmodernejšimi reševalnimi pripravami (jeklene vrvi itd.) 2 dni čakati na meji nedelavni, medtem ko se je slabo opremljeno italijansko reševalstvo zaman trudilo, da bi spravilo ponesrečena iz stene. Sele v terek se je posrečilo (je uspelo) Italijanom in Jugoslovanom, da so rešili ponesrečena gornika. Prepeljali so jih v deželno bolnišnico v Celovec. Koroška gorska reševalna služba se je morala, ne da bi kaj opravila, na meji obrniti, čeprav so zanj posredovali (interveni-rali) celo v Beogradu. Vizum je v današnji Jugoslaviji važnejši kot dve človeški življenji.

Komentar k temu je odveč!

Čas bi že bil, da bi se planinske zveze do-ločenih dežel prav energično zavzele za to, da bi v njihovih lastnih gorah vladalo nekaj več svobodnosti. To je namreč najvažnejši predpogoj (predpostavka) za alpsko sodelo-vanje v evropskem smislu (merilu). Dokler pa ni takih praktičnih dokazov, vsi lepi govori nič ne pomagajo.»

Uredništvo
(Dr. Hans Hanke)

»Der Bergsteiger«, München, Oktober 1956.
24. Jahrgang Heft 1, Ausgabe A.

Zadaj pod naslovom »Bergsteiger-Chronik«
mit offiziellen Nachrichten des ÖAV — Okto-ber 1956.

Občni zbor Slovenskega planinskega dru-štva v Trstu ob desetletnici po obnovitvi. 4. dec. t. l. je naše društvo položilo račun za preteklo, precej razgibano poslovno dobo, z občnim zborom, ki smo z njim zaključili prvo desetletje po obnovitvi društva po drugi svetovni vojni.

Dva zgodovinska dogodka sta padla v to zadnjo poslovno dobo: 50 let od ustanovitve društva ter prehod Tržaškega ozemlja pod italijansko državno upravo, kar je globoko poseglo v društveno dejavnost.

Slavnostne akademije s sodelovanjem ne-katerih članov SNG v Trstu ter Prosvetnega društva »Ivan Cankar«, se je udeležilo pred-vsem lepo zastopstvo PZS razen zastopnikov SPD v Gorici in PD v Kopru in še nekaterih PD iz Slovenije (Matica-Ljubljana, Sežana, Nova Gorica, Gorje), s katerimi smo imeli bolj pogoste stike. Za to prilžnost je bila prirejena lepa fotografska razstava s planin-skega področja in Tržaškega ozemlja ter zgo-dovinska razstava društvene dejavnosti v preteklem polstoletju. Zanimivo predavanje Janka Blažeja od PD Matice ter zaključni obisk z gosti po Tržaškem ozemlju sta za-okročila program praznike, ki bo imela traj-nejši spomin v jubilejni številki Planinskega vestnika, ki je rešila mnog spomin, ki bi sicer zapadel pozabi, po dveh svetovnih vojnah in po požaru tržaškega Narodnega doma, kjer je zgorel arhiv prve, pač najbolj delavne dobe.

Državna meja, postavljena nekaj kilome-trov od mesta, neposredno za Gornjo okolico, je konec oktobra 1954 naše društvo odrezala neprimerno bolj kot po prvi svetovni vojni od njegovega tradicionalnega, prirodnega planin-skega področja. Treba je bilo začeti znova, kot neposredno po vojni, poskušati najti na-čine in prometne možnosti, kako omogočiti še nadalje naše planinstvo, dostopno tudi manj premožnim, ki nimajo lastnega motor-nega vozila ter stalnega potnega lista.

Podrobne številke o izletih nam n. pr. na-zorno kažejo to odvisnost od novih razmer. V povojnih razmerah, l. 1954, smo priredili še 14 skupnih izletov in dva smučarska s 644 izletniki v bližnja izletišča na Kras do Nanosa, Trnovske planote, Trstlja in do vrhov Julijcev do Triglava in Zapadnih Julijcev. Medtem jih je uspelo društvu prirediti naslednjega leta, z novo mejo, v celoti 11 s 107

udeleženci, seveda z všteti izleti v nam bolj oddaljene Zapadne Julijce ter na naš tukajšnji Kras z všteti 2 jamarskima izle-toma. L. 1954 je društvo še pripravilo svoje planinsko letovanje. Odslej se zdi, da taka letovanja, vsaj v izdatnejšem obsegu, ne bo-do več mogoča kakor tudi ne smučarska zi-movanja.

Tudi l. 1956 je zato izletniška bilanca zelo šibka. Sele zadnje čase se začenja v večji meri čutiti blagodejni vpliv Videmskega spo-razuma o malem obmejnem prometu z vedno rastočim številom propustnic v obmejni pas, kar omogoča pristop na poudine najbolj pri-ljubljene vrhove v tem pasu.

Ko je govora o ovirah za razvoj našega planinstva, ne smemo prezreti dveh činite-ljev, ki sta v veliki meri lastna vsej sodob-nosti. Rastoča motorizacija, ki odvrča po-sebno mladino od lepe prirode na dekadentna pota udobnega motornega turizma s površ-nim poznavanjem pokrajine. Je pa še drug, s tem precej povezan negativen pojav ne-kakega »planinskega out-siderstva«, ki sicer ni značilno le za naše planinstvo, pač pa za vse naše tržaško javno življenje, ki se nekam družbeno atomizira s pustim, ozkosrčnim in-dividualizmom, ki nasprotuje pravemu plan-instvu, ki zahteva družbeno požrtvovalnost.

Zato so pri vsem tem zanimivi poedini uspehi poskusi, ki jih bo pač treba bolj ure-jeno in z večjo prizadevnostjo nadaljevati. Lansko leto smo prvič priredili nekoliko šport-no nadahneni planinski pohod iz Glinščice na Mali Kras ter čez Botač in Jezero v Ba-zovico in nazaj v Glinščico, po ekipah. Ude-ležilo se ga je več prosvetnih, srednješolskih, taborniških ekip, poleg dveh Planinskega društva. Uspeh je dal nekaj pobud tudi šport-nemu zanimanju. Letošnjo pomlad nam je vztrajno deževje preprečilo ponovitev pohoda.

Ako se je v prejšnjih letih zdelo, da bomo s smučanjem pritegnili več mladine, se je zadnja leta končno uresničila naša težnja, da bi privzgojili med mladino nekaj smisla za alpinizem, za plezanje. Tridnevni plezalni tečaj v Glinščici in sledišči 15-dnevni plezalni tabor Planinske zveze Slovenije v Vratih, z lepim številom uspehih, in deloma tudi zahtev-nejših vzponov naših mladih alpinistov, sta omogočila oktobra 1954 osnovati tudi v na-šem društvu alpinistični osek. Ta se je tudi lani uveljavil, dasi je deževje v teku plezal-nega tabora v Vratih omejevalo plezanje. A je bilo tudi sicer nekaj povečane dejavnosti tega osekca s planinskimi predavanji in s pomožnim tečajem za novi plezalni na-raščaj, v Glinščici, z začetnimi uspehi. Letos pa je, žal, to lepo prizadevanje nekam opešalo.

Omeniti je še nekaj uspehih jamarskih izletov v bližnje kraške pečine. Vsekakor je to področje, kakor sploh spoznavanje zani-mivega kraškega sveta po Tržaškem ozemlju, obširno torišče za resnične ljubitelje prirode ter zdravega gibanja, kar je od raznih strani osvetlila diskusija.

Ze običajna oblika družbenih zabav tudi v tej dobi ni odpadla: vsakoletno planinsko rajanje, ki se mu je letos pridružil še po-mladanski ples.

Planinska propaganda ni bila tolikšna, kot bi bilo želeli, vendar je društvo priredilo več uspehih planinskih predavanj s sklopičnimi slikami, posebno našega mladega AO po raz-nih mladinskih in srednješolskih društvih. Posebej je omeniti predavanje našega plezal-nega veterana Jožeta Cesarja o Slovencih pri plezanju v Glinščici, poleg predavanja Janka Blažeja ter zadnje čase predavanje prof. Bo-jana z izredno lepimi barvnimi diapozitivi iz Glinščice v vseh letnih časih. — Društvo je posredovalo svojim članom Planinski Vestnik v rahlo večjem številu kot prejšnja leta, po-sebno pa še jubilejno številko. V slovenski

planinski literaturi, ki se je poživila zadnja leta, je posebno vzbudil zanimanje 3. zvezek živahne zbirke Velikih slovenskih planincev, posvečen preroditelju slovenskega plezalstva, goriškemu rojaku dr. Klementu Jugu, ki so ga uredili in po večjem napisali naši člani. Žal, da smo iz svoje srede izgubili dr. Vladimira Bartola, ki sicer ni mnogo planinaril, a je bil velik ljubitelj narave v dejanju in besedi.

Omeniti je še lepo pridobitev tudi za tržaško planinstvo — novo planinsko kočjo na Slavniku, Trstu najbližji, najbolj priljubljeni, izredno razgledni gorski točki. V povojni dobi smo skupno z bližnjimi planinskimi društvi v Sežani in Kopru marsikaj zamislili, da bi prišlo do uresničenja te lepe zamisli, ki bi mogla poživeti planinstvo in zanimanje tudi za ta lepi del našega Primorja. Žal, da k dokončni realizaciji, ki je padla ravno v novo dobo naše usode, niso mogli nič ali zelo malo prispevati, vendar upamo, da nam bo mogla precej pripomoči k požitviti našega izletništva. Posebno, ker leži še v obmejnem pasu.

Volitve ob zaključku niso prinesle novosti, — po veliki večini so bili spet izvoljeni odborniki prejšnjih poslovnih let, — le zastopstvo mladih planincev se je nekoliko okrepilo.

Zorko Jelinčič

Planinsko društvo Dol pri Hrastniku. V častnem številu smo se zbrali na občnem zboru dne 12. januarja t. l. Poživel ga je mešani zbor planincev s petjem planinskih himen. Delo med letom je bilo pestro. Največ ga je bilo posvečeno stavbi planinskega doma. V Gorah čakajo pritični zidovi na ploščo. Stavbni les je pripravljen. Nekaj stavbnih potrebščin je v skladišču. Vodovod, izpeljan iz pol kilometra oddaljene doline, deluje. Stevilo članstva se je pomnožilo. Ustanovila sta se odseka pionirjev in mladincev. Stejeta 71 članov. Potrebno bi bilo vključiti še »starejšee« mladince. Močni, krepki so. Veliko bi lahko koristili pri stavbi. Pionirji in mladinci so napravili osem izletov. Poznajo vršace: Lisco, Vel. Kozje, Kopitnik, Gore, Kal, Mrzlco, Partizanski vrh, Cemšeniško planino in Kum. Posamezni člani so obiskali Julijce in Karavanke. Tradicionalnega skupnega članskega izleta ni bilo. Deževje ga je preprečilo. Avtonarja (45 000 din), nismo mogli zbrati za avtobus. Zato je skupni izlet v Prehodavce odpadel. Upajmo, začasno odpadel. Planinski teden je bil pester. Bilo je dvoje predavanj. Ustanovila sta se že omenjena mladinska odseka. Markacija Zasavske planinske poti se je izvršila. Drži od Kopitnika na Gore preko Marnega na Kal. Izlet se je vršil na Kopitnik in Gore. Požrtvovalnost nekaterih odbornikov pri zidavi Doma ni poznala meja. Udarne ure štejejo v stotine. Predsednik Rudi in tajnik Stane sta darovala svoj letni dopust. Zamenjala sta morje, Julijce za kramp in lopato. Nekateri smo ostali daleč za njima. In ostanek članstva? Tudi ostanek bo letos aktiven.

Med sklepi je najvažnejši: Izvoli se stavbni odbor. Postavil bo dom. Izročil ga bo odboru. Dvomite? V odboru so: Jajopč Maks, ravnatelj Steklarne, Jože Klanjšek, ravnatelj Kemične, Kastelic Jože in še in še. Ne dvomimo v uspeh.

Povezava: Občnega zbora so se udeležili: Predstavniki SZDL, predsednik hrastniškega plan. društva, predsednik lovske družine z elito lovcev, predsednik Svobode, zastopnik kajakašev. PZS sta zastopala tov. T. Bučar in R. Lavrič. Vsi toplo pozdravljeni. Tone Bučar čestita društvu na doseženih uspehih. Daje nekaj koristnih napotkov za bodoče delo. Stevilo naročnikov Pl. vestnika se je na občnem zboru pomnožilo za dvajset članov.

Iz planinske literature

Valentin Stanič prvi alpinist v Vzhodnih Alpah, uredil Evgen Lovšin, izdala in založila Planinska založba 1956. Planinska založba, ki deluje kot strokovna komisija pri Planinski zvezi Slovenije, je lani izdala četrto delo iz zbirke »Naši veliki planinci«, v kateri so bili doslej obdelani Jakob Aljaž, Baltazar Hacquet in dr. Klement Jug. Pričujoče delce je mikavno berilo iz več razlogov. Gre za človeka, ki je kot alpinist mnogo pomenil, ki pa zaradi svojega rodu ni bil postavljen na mernik, kakor pravimo. Kdo se ne bi jezil, če še zdaj, v zadnjih letih, srečujemo Staniča kot avstrijskega alpinista po imenu Stanig, jezil posebno zato, ker tudi noben popravek nič ne pomaga! Stanič je dalje široka osebnost, pomembna, delovna in učinkovita, zrastle na našem zapadu, ogroženem od furlanske revščine in italijanske penetracije, polna tistih kvalitete in odločitev, ki so polagale temelj našemu narodnemu življenju, ki so tako rekoč pomagale pri rojstvu slovenskega naroda kot socialne kategorije. Ker je bilo takih ljudi tedaj malo, tudi ni čudno, da se je Stanič z vsemi svojimi silami razdal na tolikšna in takšna delovna področja, zato pa tudi ni čudno, če dosežki na posameznih področjih niso klasični. Čudno bi bilo, če bi bili, saj je pisal pesmi, molitvenike, planinske spise, prevajal, bil učitelj in vsestranski prosvetni delavec, duhovnik, zdravnik, tiskarnar in kolporter, umni kmetovalec in obrtnik, obenem pa prosvetlenski aktivist, ki je po svojih sposobnostih in po svojem delu prižigal luč razuma in prosvete v tistih, za slovensko ljudstvo tako trdih časih v prvih desetletjih 19. stoletja.

Delo je dalje mikavno iz čisto literarnozgodovinskega stališča. Nastalo je kot nekaka »koprodukcija«, potem ko je izgubilo svojega početnika pok. dr. Arnošta Brileja. Njegovo gradivo in zamisel je prevzel Evgen Lovšin, planinski avtor, ki je znan kot ljubitelj planinske starožitnosti. Staničev življenjepis je v glavnem prispevala Mija Tominc, ki je Staniča obdelala v diplomskem delu l. 1954, v pošte pa je bilo tudi vzeto delo pokojnega dr. Jožeta Lovrenčiča. Delo je torej plod zastopnikov treh generacij, kar je svojevrstna posebnost. Knjiga vsebuje poleg življenjepisa in posebne monografije o Staniču kot alpinistu še Staničeve planinske spise, ki so najboljše ponazorilo naslovne teme. Založba je planinski javnosti nedvomno nudila s tem

lepo uslugo. Stanič nam je odslej dostopen, doslej pa smo imeli o njem meglene pojme v obliki dveh, treh fraz, ki so ga proslavljale kot veleturista. Delo je opremljeno s slikami, ki seveda zaradi slabega papirja ne ponazarjajo svojega predmeta tako, kakor bi bilo želeti in kakor si želi vsak knjigoljub, vendar zgovorno pospremljajo tekste. Urednik Evgen Lovšin je napisal članek z naslovom, ki ga knjižica nosi, poskrbel za izčrpne in zanimive opombe, v katerih je skritega mnogo drobnega iskanja, in pridedal še bibliografijo Staničevih spisov (notice, ponatise, rokopise in prevode). Za slehernega bralca, ki bo hotel s pridom brati to pisano delce, bo zanimivo obširno gradivo o Valentinu Staniču, pridedano na koncu. Tu najdemo znamenita imena kakor Slomšek, Bleiweis, Šafarik, Rutar, Richter, Purtscheller, Fr. Orožen, dr. Fran Ilešič, dr. Jože Lovrenčič, dr. Henrik Tuma, dr. Fran Kldrič in vrsto drugih. Vsekakor je publikacija koristna, smotrno urejena in upravičena. T. O.

Turistička mesta FNRJ, drugo dopunjeno izdanje, tekst napisali Kosta Rakić i Savo Marić, Izdane Novinsko-izdavačskog preduzeća »Turistička štampa«, Beograd, Zmaja od nočaja 9, Štamparsko preduzeće »Kultura«, Beograd, Makedonska br. 4.

Druga izdaja nima letnice, iz predgovora pa izvemo, da je bila prva že l. 1953 popolnoma razprodana. Prav tako izvemo tu, da sta avtorja pregledala pomembne turistične publikacije in številne uradne dokumente odločilnih turističnih organov, kar da jima je vse služilo predvsem za presojo lastnega materiala. Vseh strani je 185, na 34 straneh obravnava slovenske turistične kraje, žal, z napakami, ki kažejo precejšnjo površnost. Tako v tem priročniku skozi Vintgar teče potok Radgona (namesto Radovna), Celje stoji na ustju Voglaje (namesto Voglajne), nad Celjem je Anin vrh (namesto Anski vrh), Čateške Toplice leže »u šumovitem kraju Gorjanci«, Gozd Martuljk (!) ima dom »France Rozma« (namesto Martuljek, Rozman), Ljubljana je bila nekoč Aemona (namesto Emona), dr. Šašel bo spet naletel na Urško goro (namesto Uršljo, Plešivec), Slovenska krajina je Prekomurje, Šmarješke toplice so izgubile streho nad prvim s. Vršič je svoj č zmeščal, Kranjska gora je drugič tudi Krnjska gora, Mangrt je dosledno Mangart, roditelj Grintovca je Grintaveca, Cerknjsko jezero je tu Cerniško, Podkoren se v Kazalu fonetično piše Potkoren in še to in ono.

Logarska dolina je tu postala »prostrana visoravan«, istočasno pa ena od najlepših alpskih dolin v naši deželi (tuji poznavalci ji priznavajo eno prvih mest med alpskimi dolinami sploh). Avtorja ničesar ne vesta o 130 turističnih posteljah, ki so na razpolago v Planinskem domu, pač pa pravita, da je tu več hiš »za privatan smeštaj«. Hrano pa trudni popotnik dobi »u mesnoj gostionici«. Kje neki sta jo snela!

Publikacija ima dober papir, kaže, da ji ni manjkalo sredstev, pač pa, da ga je za korekture zmanjkalo. T. O.

Rudolf Badjura, Bloško starosvetno smučanje in besedje, Državna založba Slovenije, Ljubljana 1956.

Boris Orel, Ljudske smuči na Bloški planoti, v vidovskih hribih in njih sosesčini, Slovenski etnograf, letnik IX, 1956, izdal in založil Etnografski muzej, Ljubljana 1956. To sta dve publikaciji, dve razpravi za nas, za planince. Posebno bo to razumel tisti, ki je še doživel čas, ko se smučarstvo še ni ločilo od planinstva kot samostojna športna panoga, ki se je danes vsaj v praksi skoraj docela odrekla osnovnim načelom, ki jih je uveljavilo klasično planinstvo. Prvi avtor, Rudolf Badjura, spada med redke klasike in pionirje slovenskega smučarstva. Toliko bolj ga razumemo, če je za 45-letnico organiziranega slovenskega smučarstva izdal razpravo, v kateri je obdelal oblike in ustroj starosvetnih bloških smuči, ki jih vselej omenja svetovna literatura o zgodovini smučarstva v Evropi, dalje bloške krplje, v drugem delu razprave pa bloško smučarsko besedje, ki je prav posebej dragoceno, saj bogati naše narodno besedišče, obenem pa bi moralo služiti v našem športnem smučanju bolj in bolje, kakor služi. Marsikakšna starosvetna beseda se seveda ne bo več »prijava«, marsikakšna pa je tako splošno domača, da bi še utegnila spodriniti razne neokusne izposojenke in tuje, ki jih je nanesel mednarodni značaj smučanja in športa sploh. Prav zaradi te mednarodnosti je utemeljeno, da je avtor svojo zanimivo, v lepem ljudskem jeziku pisano delce opremil s povzetkom v nemščini, angleščini in francoščini.

Ime prvega avtorja se vpleta v obširno, dokumentirano razpravo Borisa Orela, ravnatelja Etnografskega muzeja, ki sistematično raziskuje življenje našega ljudstva, njegovo izročilo, njegovo materialno, družbeno in duhovno življenje. V tej razpravi je izčrpno obdelal slovensko etnografsko posebnost, bloške in vidovske smuči in krplje. V uvodu omenja domače in tuje avtorje, ki so doslej

popularizirali to posebnost (med tujimi je posebno viden Carl J. Luther, ki smo ga v našem listu že nekajkrat omenili prav zaradi tega), nato pa preide h geografskemu pregledu ozemlja, na katerem so se pojavile ljudske smuči; in obravnava tudi klimo s posebnim oziranjem na snežno odejo. Nato opisuje smuči in njihove sestavne dele in to ob zbirki, ki je nastala v Etnografskem muzeju v letih 1953/56, le en sam par je bil že pred drugo svetovno vojno v Narodnem muzeju, toda ne inventariziran. Poglavlje ponazarjajo risbe in fotografije. Ti opisi, ki segajo največ v drugo polovico 19. stoletja, soglašajo s podatki o najstarejših smučeh z bloško-vidovskega ozemlja, ki potekajo od Valvazorja, Podgrivarskega in Schollmayerja. To pomeni, da se smuči niso prav nič spremenile od 17. do 19. st., nebištvne spremembe so doživljala le stremena in vezi.

Naslednje poglavje nazorno pripoveduje, kako so se ljudske smuči izdelovale, poglavje »Na smučeh« pa govori o tem, kako so Bločanje in Vidovci smuči uporabljali, kako so smučali, kako so si z njimi podaljšali stopala, da so z njimi laže premagovali hudo bloško zimo, z drugo besedo, poglavje obravnava ljudsko smuško tehniko. Vsebinsko s tem poglavjem je vezano poglavje o smučeh kot prometnem sredstvu za lov, za prevoz in za najrazličnejše vsakdanje opravke. Šesto poglavje razpravlja o krpljih, ki je tudi zelo važno ljudsko prometno sredstvo. Poglavlje o drsanju je z etnografskega stališča še posebej mikavno, ker gre za star ljudski običaj, za pustno drsanje, ki je povezano »s kmetovo skrbjo za prihodnjo letino na pragu spomladi«.

Ob obširni literaturi, ki govori o izvoru in razvoju ljudskih smuč, je avtor pretresel vprašanje, ali so naše smuči avtohtone ali pa so povezane s smučmi drugih narodov in ljudstev. To etnološko vprašanje je zamikalo že mnoge znanstvenike, določno odgovoriti pa je težko, zato je avtor naredil bralcu veliko uslugo, ker je kritično obravnaval celo vrsto hipotez, domačih in tujih, obenem pa se je odločil za dognanje, da spadajo bloške smuči k arktičnemu tipu smuč. Nagiblje se k mnenju, da so avtohtone in da so nastale v poznem srednjem veku. Razpravo smiselno zaključuje ugotovitev o koncu ljudske smuške kulture in sklepna beseda o pomembnosti te etnografske posebnosti.

T. O.

Herbert Tichy: Gnade der Götter, založba Ullstein, 242 strani, 4 barvne priloge, 39 fotografij, 2 skici; Dunaj 1955.

Kdor hoče dandanašnji brati knjigo, ki govori o odpravi na himalajski vrh, si lahko izbere delo po svojem okusu. Seže lahko po knjigi, ki govori o trdem boju in o grenkem spoznanju, da je cilj odmaknjen daleč kot zahajajoče sonce; odloči se lahko za knjigo, ki poroča o natančnih pripravah, o preciznem poteku odprave in o zmagi na vrhu. Nekatera himalajska dela kar izžarevajo duhovitost in domiselnost, druga so strogo stvarna, tretja skušajo biti zopet napeta in vseskozi zanimiva. Skratka: v obilici del o Himalaji je skoraj vsa klaviatura možnosti literarnega oblikovanja in literarnih prijemov že preigrana. V pisanju opažamo neko nasičenost, ki se kaže v ponavljanju. Vsa dela so si nekam podobna in imajo nekaj skupnega. Vedno nastopata dva pola: gora in človek. In večni odnos med njima, boj, zmaga, hrepenenje, privlačnost, poraz in tudi smrt — to je običajna vsebina del. Jasno je, da ima vsak pojav tudi svoje meje in kadar je v literaturi ta meja dosežena, se pisanje na neki točki sprevrže v svoje nasprotje; smisel se prevrednoti in besede dobe drugačen pomen, kot so ga imele dotlej. Bralec občuti to z olajšanjem in nenadoma spozna, da je na to spremembo nezavestno pravzaprav že dolgo časa čakal.

Tichyjev Čo Oju je literaren posmeh vsem dostojnim, pravilnim, normalnim, če hočete tudi filistrsko dognanim knjigam o Himalaji. Pri Tichyjevi odpravi je bilo vse narobe. Namesto da bi se zbrali izbrani plezalci, da bi trenirali in se opremili, kot se za Himalajo spodobi, je odšla na pot trojica, torej ena sama naveza, brez skupnega treninga, različnih alpinističnih sposobnosti in opremljena sicer dobro in odlično za alpske razmere, a za Himalajo le toliko, kot je neobhodno potrebno. Zdravniška in higienska pravila so postavili udeleženci na glavo; jedli so, kar je moč kupiti v deželi šerp in na način kot jedo šerpe, ki jim je snaga neznana, nepotrebna in odvratna stvar; pridno so pili alkoholni čang. Evropejci so bili na odpravi vse prej kot junaki, vso odpravo je pravzaprav vodil Pasang Dava Lama. On ima tudi največ zaslug pri zmagi, sicer je pa v glavnem milost bogov omogočila, da so Tichy in njegovi dosegli vrh, kot nam razodene že sam naslov knjige. Vendar — bili so na vrhu in osemtisočak tudi še v letu 1954 ni tako majhna stvar. Zato si je Tichy lahko dovolil šalo in napisal knjigo, ki bi bila pred dvajsetimi leti še popopolnoma nemogoča in ki bi izpod peresa kakega drugega avtorja učinkovala smešno.

Tichyjeva knjiga pa je dobro in resno delo. Celotno preveč resno včasih, tako da se bralec sprašuje, če še sme verjeti avtorju ali ne več. Primer: Na Nanga Parbatu je imel Hermann Buhl na povratku halucinacije, ki jih je alpinistična javnost kasneje literarno zelo dobro in spoštljivo sprejela. Nekaj sličnega je doživel na Everestu dve desetletji prej Anglež Frank Smythe. Tudi njegov primer so himalajski pisci pogosto obširno citirali in ga navajali kot dokaz za teorije o tako imenovani »smrtni coni« na gori. Tudi Tichyju se je zato pod vrhom osemstisočaka Čo Oju zazdelo, da prihaja v drug svet in da se bo lahko pogovoril z ljudmi, ki so že umrli. Zaželi si debate s svojim očetom. Duhovito in malce zlobno, kaj? Toda vse Tichyjevo delo je precej metafizično in ta del se lepo prilaga v celoto. Torej ne meri na Buhla in ne na Smythea? Avtor je baje sam izjavil, da o kaki osti proti Buhlu ali Smytheu ne more biti govora.

Mogoče je skrivnost Tichyjevega uspeha v tem, ker so ga ljudje napak razumeli. Za persiflažo štejejo, kar je zapisal Tichy krvavo resno. Tichy je gorski vagabund, poln romantike in prenasičen s čustvenostjo. Je to tisto potepuštvu, ki je strašilo po literaturi pred zadnjo vojno in s katerim je pri nas že Brnčič temeljito obračunal (Generacija pred zaprtimi vrati, str. 387 in sled.)? Je to odmik od življenja, ki ga je pri nas Janez Gregorin zgostil v stavku: »Alpinizem je gibanje, alpinizem je nazor«. Ni dvoma, da je Tichy potepuštvu, ki raste iz takih idejnih korenin, zelo blizu, če ni že istoveten z njim. Takšno pojmovanje in takšen pogled na planinstvo in na literarno ustvarjanje pa se je v povojnem času preživelo tudi na zapadu in bralca ne more več ogreti. Pritegne ga le, če zasluti za pisanjem neko drugo vsebino in nek drug namen, ki ga pa avtor nemara v delo sploh ni nameraval položiti. Tako je Tichy napisal uspešno delo.

Vendar avtorju ne smemo biti krivični. »Milost bogov« ni njegovo prvo delo, temveč krona dvajsetletnih literarnih prizadevanj, prav tako kot je Čo Oju alpinistična terna Tichyjevega življenja. Tichy ima izreden smisel za humor in komiko, ki prehajata že v grotesko. V najbolj svečanih trenutkih se z nenadnim in klenim miselnim preobratom kruto ponorčuje iz sebe in iz svojih spremljevalcev. Ta porog preraste osebni okvir in postane splošno veljaven. Takšno občveljavnost pa lahko dosežejo le močni ustvarjalci. To Tichy tudi je in zato najdemo v njegovi knjigi dosti zrna,

čeprav ne smemo prezreti tudi plev, ko učinkuje njegov humor prisiljeno in za lase privlečeno ter so komični položaji skonstruirani, če že ne izmišljeni.

Tichy je Avstrijec. In sicer Avstrijec v polnem pomenu te besede. Je dobrodušen, a tudi odločen; ni discipliniran in ne samovzgojen, a ima močno voljo in doseže zastavljene cilje. Ljubi dobro kapljico in visoko čišla dobro jed, a ga večinoma razmere prisilijo, da živi zelo skromno. Značilen zanj je avstrijski »Gemüt«, zvezan z močno čustvenostjo, ki prehaja že v sentimentalnost ter učinkuje v svojih skrajnostih izrazito osladno. V Tichyjevi knjigi ljudje jočejo, če ne od žalosti, pa od sreče; razgled in gorska narava navdajata avtorja z nepopisno in nadzemeljsko srečo in popolnoma običajni prizori z gore ali s pohoda so avtorju nepozabni in si jih lahko pričara sleherni trenutek svojega življenja pred oči, samo če zapre veke. Avstrijski duh je nam Slovincem blizu in zelo lahko razumljiv; lahko bi govorili celo o neki duševni sorodnosti, pogojeni v stoletnem skupnem zgodovinskem razvoju. Tichyjeva knjiga bi bila torej našim bralcem simpatična in bi ustrezala njihovem okusu, v kolikor pač ni pretirano čustvena.

Se kratka vsebina: Jeseni 1953 je četvero šerp in Tichy v trenutku razneženosti ob slovesu sklenilo, da bodo še skupaj obiskali »neko zelo visoko goro«. Sreča jim je bila mila in leto dni kasneje je stala skupina pod najlažjim osemstisočakom, Čo Ojujem. S Tichyjem sta bila še Tirolca Sepp Jöchler in Helmut Heuberger in tudi šerp ni bilo več kot štiri. Prvi poizkus je spodletel v viharju in Tichyju sta zmrznili roki. Drugi, skoraj brezupni poizkus je uspel in zato se je vsa odprava srečno zaključila s poroko Pasanga Dave Lame. Drugi poizkus, ki se je končal z zmago, je bil plod srečnih naključij in resnično podarjen, če ne od bogov pa od usode; prvi, neuspeli poizkus, je bil predrzno nepremišljen. Seveda vsa vsebina knjige ni tako preprosta. Po prvem poizkusu je prišla pod goro švicarska odprava, ki jo je vodil Raymond Lambert in ki ni dosegla vrha in Pasang je moral za drugi poizkus po hrano v več dni hoda oddaljeni Namče Bazar. Tichy je hotel s svojo odpravo dokazati, da lahko majhna in skromno opremljena družba z minimalnimi stroški prav tako doseže vrh osemstisočaka, kot velika in dobro organizirana alpinistična ekspedicija. Tichy seveda sodi v knjigi, da je svojo tezo zadostno podprl s tem, da je prišel na vrh, a kritičnemu in alpinistično razgledanemu bralcu to še ni dovolj.

Razgled po svetu

Goldauski podor l. 1806 so močno jemali v misel švicarski planinci lani ob 150-letnici. Geologi pravijo, da je zagrnelo na vas Goldau in Rothen 40 milijonov kubikov skal in zemlje in to z naklonine ne več kot 20°. Del tega zemeljskega plazu je zasul tudi bližnje jezero, ki je zaradi tega z enim samim valom odplaknilo cela zaselja in porušilo cesto. Kronist iz l. 1806 je zapisal, naj se na tem nikoli nič ne pozida. Toda človek je kakor mravlja. Na podoru je kmalu zrasla cvetoča vas, ki se je po gotthardski železnici od l. 1883 še posebno močno razvila. Kjer človek ni naredil njiv in vrtov, tam je zacelil rane gozd. Po 150 letih se nič ne vidi, da je tu doživelo strašno smrt 450 ljudi.

Še štirje osemtisočaki, najvišjih gora na svetu, čaka na srečne snubce. Doslej so doživele obisk naslednje nad 8000 m visoke gore: Annapurna (1950) Mount Everest (1953, 1956), Nanga Parbat (1953), Čo Oju (1954), K₂ (1954), Kangčendzönga (1955), Makalu (1955), Manaslu (1956), Lhotse (1956), Gašerbrum II (1956).

Planinski muzej CAI so odprli v Torinu. Tu je že prej obstajal manjši muzej, zdaj pa so ga razširili in obnovili. Sredstva je dalo mesto Torino in Fiat.

Vzhodna stena Watzmanna je lani praznovala 75-letnico, odkar sta Dunajčan Otto Schück in drvar Johann Grill, ki so ga imenovali Kederbacher, potegnili prvo smer preko te najvišje stene v Severnih Apneniških Alpah. Za 1800 m višine sta rabila 14 ur. L. 1885 sta smer ponovila dva znamenita plezalca, Ludvig Purtscheller in Preiss. Kederbacher je po svoji smeri peljal čez steno še marsikoga. Umrl je l. 1917, star 83 let. Od l. 1881 do 1911 je šlo preko stene 34 navez z 81 udeleženci. L. 1890 se je ponesrečil Schöllhorn, po njem se tisto nesrečno mesto še danes imenuje. Po prvi svetovni vojni je stena postala popularna, tako nekako kakor triglavška, samo da je bila še bolj obiskana. L. 1922 se je v njej smrtno ponesrečilo 50 plezalcev. Že l. 1896 jo je preplezala prva ženska, Rosa Friedmann, l. 1905 so zabeležili prvi solo, l. 1930 prvo zimsko po Kederbacherjevi smeri. Danes so v steni najbolj znane naslednje smeri: Salzburška, Münchenska, Berchtesgadenska in Frankfurtska. Vse te smeri so bile preplezane tudi pozimi, da celo tudi ponoči (Buhl in za njim njegovi častilci).

Dr. Rudolf Wyss je 20 let sistematično poročal o gorskih nesrečah v švi-

carskih gorah. Njegova poročila so bila opremljena s tabelo, ki je ponazarjala vzroke nesreč in zgovorno učila bralce, kje preži največ objektivnih nevarnosti na množice planincev. Oziral pa se je v vsakem poročilu tudi na subjektivne vzroke nesreč.

Konec himalajskega človeka so lani imenovali časniki dejstvo, ko je polkovnik Huerta, član argentinske ekspedicije na Dhaulagiri ustrelil 2 m dolgega medveda v Muriju na Himalaji. Če je to res, potem ima prav S. Pranavananda, čigar mnenje smo že navedli lani. Sledovi ubite živali so natanko taki, kakršne navajajo poročila o yetiju.

Jugovzhodni steber Petit Dru-ja je imel zadnje poletje dva obiskovalca. Italijanska alpinista Corti in Zucchi sta prebila v njem dva težka bivaka (30. maja), nato sta prišla do tretjega, Bonattijevega bivaka, pa sta se morala vrniti, ker je vreme trdovratno nagajalo. Nekaj dni nato sta ponovno poskusila in komaj ušla smrti. Neka druga naveza je prav tako morala obrniti. To je ceno Bonattijevega dejanja, ki je l. 1955 v šestih dneh sam preplezal stolp, še bolj dvignilo.

Alpinizem spreminja svoj značaj, meni znani himalajec Raymond Lambert v reviji Industrija in delo (Lausanne). Osvajanja za mladino ni ostalo nič. Zato mladi posegajo po tehniko, po zagozdah, specialnih klinih in stremenih. To odpira nova pota. Nova pota omogoča tudi prometna tehnika. Zdaj je v Švici en sam Geiger, sčasoma jih bo več. Možni so hitri pristopi in izbira lepih dni je s tem lažja.

Teleferika na Aiguille du Midi je še vedno predmet polemik, ki pa vse ostanejo pri besedah, komerciala in turistična industrija se ne umikata estetom, idilikom in romantikom. Revue Alpine, glasilo Lyonske sekcije CAF, je zapisala, da ima raje 300 dobrih gornikov kakor 300 000 turistov. Gore se ne kupujejo z voznim listkom. So stvari, ki se ne prodajajo niti ne kupujejo. — To je res, žičnica pa se kljub temu gradi. Ta načrtna prostitucija gora ne najde nasprotnika, ki bi jo lahko preprečil. Višji svet za turizem je priporočil finansiranje banki Credit National, ki bo dala za to vzpenjačo 275 milijonov nedvomno zato, ker se bo dobro obrestovala. Tak je svet.

Veliki Kanjon Colorado je bil lani priča težke letalske nesreče. Dva ameriška štirimotornika, en Superconstellation in en DC7 sta s 128 potniki zgrmela v Veliki Kanjon, verjetno zato, ker sta v vihnem vremenu trčila drug v drugega. Ameriška reševalna služba ni

imela tehničnih pripomočkov, da bi ostanke ponesrečencev potegnili iz 1500 metrov globokega kanjona. Pozvali so Garde aérienne de Suisse (Švicarsko zračno stražo), ki je pri tej akciji pokazala svojo izurjenost in potrebnost, v katero so nekateri dvomili. Švicarji so delali štiri dni in tri noči (pri dnevni temperaturi + 54° C). Amerikanci so občudovali švicarske reševalne priprave. O reševanju poroča znani gorski reševalec René Wisler.

143 koč DAV na avstrijskem ozemlju je spet prešlo v nemško upravo in oskrbo. Po drugi svetovni vojni so zavezniki to nemško premoženje zaplenili, po avstrijski državni pogodbi pa kočje prepustili avstrijski državi. Koče je skrbno oskrboval ÖAV in jih predal nekdanjim lastnikom izredno naglo in brez vsakih težav.

Tom D. Bourdillon, ud Huntove angleške ekspedicije na Everest l. 1953, se je smrtno ponesrečil v vzhodnem pobočju Jäghorna. Z njim je padel v smrt tudi tovariš v navezi R. M. Viney. Oba sta sodila med elito plezalcev Alpine Cluba. Nesreča se je zgodila 29. julija 1956.

130 vodnikov za lavinske pse je vzgojila švicarska reševalna služba. Ista služba meni, da brez letalske reševalne službe GRS ne more več delati. Kjer koli vreme in svet dopuščata, naj prinese prvo pomoč letalo. Vsi reševalci v Švici so zavarovani (20 000 frankov v primeru smrtne nesreče, 40 000 frankov v primeru invalidnosti, 20 frankov dnevnice v primeru zdravljenja).

Nesreča v Eigerju je lani zadela mlado nemško navezo Franza Moosmillerja in Manfreda Söhnla. O njunem podvigu so bile izrečene mnoge kritične pripombe, ki pa tragedijo nič ne olajšajo. Grindelwaldski reševalci so morali truplo drugega plezalca vreči preko stene, da so sami ušli smrti.

Štirje osemtisočaki so še na razpolago. Težko, težko, če bo kateri od njih počakal na slovensko ali jugoslovansko odpravo. Dhaulagiri je domena Argentinecev. Ostanajo trije, dva v Baltoroskupini, Hidden Peak ali Gašerbrum I. 8068 m, in Broad Peak, 8047 m, eden pa v Tibetu blizu nepalske meje, ime mu je Šiša Pangma ali Gosaintham, 8013 m. Glede na politični položaj bi ta poslednji skoraj moral pripasti Rusom ali Kitajcem. Na baltorska dva pa preže vsi dosedanji izkušeni himalajci.

Himalajska ekspedicija mesta Frankfurt 1955 je objavila rezultate šele v drugi polovici l. 1956. Nemci so se kot prvi vzpeli na Spantik (7027 m). Gora se je doslej imenovala tudi Golden Parri,

Gheniščiš, Pyramid Peak in Yengutz Har. Preiskali so stranske doline Čogo Lungme in pri tem pristopili na tri vrhove visoke ca. 6200 m. Geofizik Untersteiner je izvršil glacialnometeorološke meritve na ledeniški površini Čogo Lungme (registral bilanco žarčenja, temperaturo zraka, vlago, hitrost vetra, kondenzacijo in ablacijo). Fiziolog Bendel je kontroliral dihanje, krvni obtok in reguliranje temperature, da bi ugotovil fiziološke zmogljivosti človeka pri prilagajanju vremenskim spremembam. V višinskih taboriščih je Bendel opazoval pri -30°C, podnevi pa je temperatura žarkov dosegla tudi +60°C.

Mustagh Ata v Pamiirju je dosegla mešano ruska-kitajska ekspedicija 31. julija 1956. Muztagh Ata je visok 7546 m in se dviga v kitajski provinci Sing Kiang. Uspeh je sporočila v svet agencija »Nova Kitajska«. Dyhrenfurth v svoji znani knjigi »Na tretji tečaj« navaja višino 7433 m. Sven Hedin je dosegel višino 6300 m l. 1894, E. Sipton in H. W. Tilman sta poskusila l. 1947. Sven Hedin je opisal svoj poskus v knjigi l. 1928 (Kaj sem v svojem življenju odkril). Obrniti se je moral zaradi gorske boleznine domačinov in zaradi viharja. Razgled, ki ga je užil v višini 6300 ob sončnem zahodu, »je največ, kar more smrtnik videti na zemlji. Toliko divje, fantastične lepote je nudil.« Mus — tag — ata pomeni: Oče ledenih gora.

E. Sipton je svoj poskus popisal v Alpine Journal 1948, Tilman pa v The Himalayan Journal 1949.

Cordillera d'Urabamba je bila cilj Lionela Terraya, ki je lani 15. maja 1956 z drugimi Francozi in Nizozemci pristopil kot prvi na Nevado Veronica. Po tem uspehu se je ekspedicija preselila v Cordillero Vilcabambo, kjer je 3. junija izvedla prvi vzpon na Sorey 5780 m. Isti srečniki so 31. jul. 1956 dobili podse 6100 m visoki Sacraraju in to v treh dneh. Bili so Maurice Davaille, Claude de Gaudin, Raymond Jersny, Robert Sennelier in Pierre Sauriac.

623 smrtnih nesreč je bilo v švicarskih gorah od l. 1946 do l. 1956. Na visokogorje, iznad 2500 m, odpade 46,5 %, na Juro in predgorje pa 53,5 %. Na prvem mestu so nesreče plezalcev, mnogo nesreč pa odpade na znane stvari: slaba oprema, iskanje rož, neprevidnost, neizurjenost.

SAW (Schweizerische Arbeitsgemeinschaft für Wanderwege) je organizacija, ki skrbi za popotnike, za vandrovce, ki jim je pri srcu hoja, ne pa vožnja po svetu. Posebne markacije kažejo popotnikom, katere poti so še mirne, brez

hrušča in trušča motorjev. Kanton Bern je takih poti zaznamoval 530 v dolžini 4600 km. Za motorna vozila odprte poti za popotnike niso več uporabne. Na eni sami taki cesti »Axenstrasse« v Švici so v 12 urah našeli 10 801 tovornih avtomobilov, avtobusov in osebnih avtomobilov, poleg tega pa še 1017 raznih mopedov in vesp. Ni čuda, če se je na tak dan na tej cesti našlo komaj 140 pešcev, nesrečnikov ali belih vran.

Alpinetum Schynige Platte je imel lani preko 20 000 obiskovalcev, največ od l. 1929, ko so ga odprli. V alpinetumu sta v vegetacijski dobi nameščeni dve vrtnarici, prof. dr. Welten pa je imel v tem skrbno urejenem alpskem vrtu botanične tečaje. Isti profesor je dokazal, da je v Schynige Platte v dobi od 6000 do 1000 l. st. e. še rasla ephedra, brezlistni grmiček z rumenordečimi jagodami. Danes raste samo v suhih, toplih predelih Srednjega Wallisa. V Himalaji pa se ephedra drži do višine 5400 m.

CAA (Club Alpino Accademico) je na svoji skupščini izbral novega predsednika Carletta Negri iz Milana. Drugi alpski klub, ki živi mimo CAI, »Giovane Montagna« s sedežem v Torinu, je izbral, za predsednika znanega planinskega pisatelja Luigija Ravellija.

Dhaulagiri bo letos imel spet obisk, to pot iz Šivce. Nepalska vlada je že privolila. Dhaulagiri je zdaj najvišja še neosvojena gora na svetu. Poznavalec Dhaulagirija Raymond Lambert se je oženil z izvrstno alpinistko Annetto Simon. Na poročno potovanje sta šla z ekspedicijo v Ande.

UIAA in FFM (Mednarodna zveza planinskih organizacij in Francoska planinska zveza) sta si lani prišli navzkriž. Lucien Devies, ugledni predsednik FFM, je izjavil, da njegova teza ni osebnega značaja, marveč da je to teza FFM. V Madrid na kongres UIAA ni šel, ker je bil obveščen, da tudi CAS (Club Alpin Suisse) ne bo zastopan v Madridu, in pa ker je DAV (Deutscher Alpenverein) terjal razpravo o reorganizaciji, ne da bi bil predložil stvaren predlog.

Glasiló angleškega Mountaineering Councila opominja angleške plezalce, naj nabavljajo vponke z večjo previdnostjo, ker so se na trgu pojavile vponke iz vojne zaloge, ki zdrže komaj 250 kg.

Severozapadno stran Aiguille du Petit Dru je l. 1955 preplezal Walter Bonatti sam. Julija 1956 so jo zmogli prvi ponavljalci v treh navezah: Carlo Mauri — Dino Piazza, Cesare Giudici — Giorgis Redaelli, vsi štirje iz Cassinovega gnezda Lecca, dalje Roger Habersaat — Robert Wohlschlag iz Ženeve. Aiguilles du Dru

sta doživela prvi vzpon l. 1878 in 1879. Prvo prečenje obeh stolpov je sledilo v l. 1887 v smeri od Velikega k Malemu Druju, v teži obratni smeri pa l. 1889.

Tour Choisy je gora v Oisansu v Zapadnih Alpah. Lani avgusta je vodniška naveza P. Girod in R. Sandoz preplezala severno steno, pri čemer je morala premagati 300 m skoraj navpični odstavek. Torej še ni tako hudo, če so za zadnjimi problemi Alp ostale naloge. Tour Choisy je visok 3669 m. Novo smer sta v Aiguille du Pouce v vzhodni steni naredila tudi Švicarja Marcel Bron in Claude Morel. Oba sta bila z Raymondom Lambertom v zadnji himalajski ekspediciji. Aiguille du Pouce se dviga v skupini Aigulle Rouge.

Grand Capucin du Tacul ima 300 m visoko južno steno, ki je do lani kljubovala vsem plezalskim poskusom. 25. 26. julija 1956 pa so jo preplezali Ženevčani Marcel Bron, Claude Asper, Claude Morel in Mario Grossi. Gaston Rebuffat in Maurice Baquet pa sta 10. jul. 1956 kot prva preplezala jugovzhodni greben Aiguille du Midi. Tura je trajala 12 ur. Prvenstveno turo je opravil tudi Jean Couzy z Renéjem Desmainsom po severnem grebenu Aiguille Noire de Peuterey. 23. jul. sta odšla iz Cabane Ganeba (2663 m) in se vzpela na južno sedlo pri Dames Anglaise (3429 m). Od tu sta v težkem plezanju dosegla vrh (3772 m).

Mustagh (7273 m) v Himalaji je eden najfantastičnejših vrhov med tisoči himalajskih vršacev. Lani sta nanj pripeli prvi dve ekspediciji. Prvo je vodil Anglež John Hartog, drugo pa, nekaj dni za prvo, Francoz Guido Magnone. Angleži so si izbrali zapadno, Francozi pa južno stran.

Artur Ottoz je vodniško ime, ki smo ga zadnja leta večkrat zapisali na teh straneh. 18. avg. 1956 ga je s klientom vred pobral ledeni plaz na Brenvi, na italijanski strani Mont Blanca. Ottoz in Stoffer iz Stuttgarta sta odšla iz bivaka na Col de la Fourche in na Col Moore. Tu sta krenila preko velikih ozebnikov, da zaplezata v pečine v Voie major (Via maggiore), ki je poleg Voie de la Poire in Sentinelle Rouge najznamenitejši italijanski pristop na Mont Blanc. V ozebnikih ju je dosegel tok ledenih odkruškov in klož in ju vrgel v globino. V bližini je bila še ena naveza, vodnik Baireux in nek francoski klient, ki ga je ledeni blok smrtno ranil. Vodnik Baireux je odhitel v Courmayeur po pomoč, reševalci pa so dobili samo truplo Nemca Stofferja, ostala dva ponesrečenca pa sta ostala v ledenem grobu. Arthur Ottoz je eden od velikih vodnikov iz doline

Aoste. Spada v razred Louisa Lachenala, ki je tudi našel smrt v Mont Blancu. Nastopil je pred 20 leti. S francosko alpinistko d'Albertas je traverziral vso rajdo Aiguilles du Chamonix. Prvenstvene smeri je imel v vzhodni steni Aiguille de Brenva, enako težko kot Grand Capucin, v Aiguilles Marbrées, v Tour des Jorasses, v Aiguille di Géant in drugod.

Se o Georgu Winklerju, ki je počival v ledenem grobu pod Weissshornom od l. 1888 do 1956 in je 18 let star zabeležil nič manj kot 50 prvenstvenih vzponov. L. 1888 ga je iskal Anglež Girdlestone, našel nekaj Winklerjevih stvari, vendar se je moral zaradi slabega vremena z drugimi reševalci vred umakniti. Winklerjev oče, premožen trgovec v Münchenu, je dal za iskanje trupla 300 švicarskih frankov, kar je takrat pomenilo veliko vsoto. Šele avg. l. 1956 sta našla njegove ostanke švicarska alpinista Brandt in Voillat. V listnici so našli račun starinskega hotela Durand, s pomočjo katerega so v hotelskem registru našli ime ponesrečenca: 12. avg. George Winkler, cand med., München, Mountet. Prišel je isti dan iz Rothorna, v katerem je sam preplezal steno Mountet. Starši so mu dali denar za potovanje v Švico, ker je pravkar odlično opravil baka-laureat na medicini.

Njegove ostanke so pokopali v Švici v Ayesu. Pogreba se je udeležil pokojnikov brat, 66-letni general Max Winkler, ki je tudi znan alpinist in avtor knjige o smučanju. Za pogrebom sta šla dva najstarejša oskrbnika, ki nesrečo še pomnita.

Heinrich Klier je o Winklerju napisal lep nekrolog, v katerem ga postavlja v isto vrsto kakor Lammerja, Purtschellerja in Zsigmondyja. Svojo alpinistično miselnost je izpovedal 17 let star in je dolgo prevladovala v glavah mnogih kasnejših rodov: »Odkrito priznam, da skušam v gorah doseči vselej nekaj, kar je vredno priznanja. Popolnoma jasno mi je, kaj me žene. Nevarnost, ki jo iščem in premagujem, nevarnost, ki mi je v zadoščenje in zadovoljstvo. Nevarnost in veličastvo gora, to je tisto, kar me, združeno v eno, demonsko privablja.« Čeprav po postavi majhen (komaj 1,50 m visok), je bil izredno žilav, dober telovadec in sijajen pešec. Najraje je bil v gorah sam, ker je bil za previse prekratek, je izumil nekako sidro, ki ga je metal preko previsa, dokler se ni zažrl s svojimi ostmi in zobmi v skalo. Nato je prete-lovadil previs po vrvi. Na ta način je zmogel tudi bolvan v vršni poči Male Zinne. Imel je železno zdravje. Brez prave opreme je bivakiral, n. pr. na vrhu

Cime della Madonna. Winklerjev stolp v Vajoletih, najtežji od vseh, je l. 1887 pomenil največjo senzacijo za plezalski svet. Ko se je spuščal s stolpa, mu je kameni plaz razcefral vrv, obvisel je dobesedno na nitki. Po sijajno opravljeni maturi so ga zvabili ledeni orjaki zapadnih Alp. Njegovo življenje je bila v nevarnostih preživeta mladost. Odprl je novo dobo alpinizma.

André Gide je nekje zapisal, da je užitek avtomobilizma največkrat samo v »hitri vožnji«, pri kateri ima človek občutke, prav tako neumetniške in protiumetniške, kakršne ima pri alpinizmu. Veliki francoski pisatelj se najbrž res ni potrudil, da bi se poglobil v bistveni razloček med prvim in drugim športom, pri čemer se drugi celo brani te označbe. Če se je tudi zanesel na preprosti tertium comparationis — nevarnost, je vendarle izpustil nekaj bistvenih vsebinskih elementov alpinizma.

Mazanje vrvi pozimi je priporočljivo. Napojena vrv, ki zmrzne, pomeni hudo oviro, težja je, težko jo je odmotati, nerada teče skozi vponke in okoli cepina. Tudi konopnene vezi za dereze so nevarne, če zmrznejo. Švicarji priporočajo naslednjo mešanico, ki dobro premaže vrv: 1 liter lahkega bencina, 10 dkg belega vazelina brez kisline in 5 dkg očiščenega lesnega tera. Mešanica se v zaprti steklenici hitro stopi. Vrv se zvita vrže v posodo, na kar se polije s tem mazilom. Nato naj se vrv obesi, da se posuši. Ker je mešanica nevarna, je treba vse to narediti daleč od ognja, na prostem. Zgornja količina zadostuje za 20 m vrvi premera 11 mm.

Umetna vlakna so tudi za alpinizem prinesla velik napredek pri opreми. Mnenje vidnih alpinistov je, da so per-lonske, grilonske, nylonske in lilionske vrvi vsaj toliko pomembne za razvoj alpinizma kakor profilirani gumijasti podplati.

Taulliraju je 5830 m visok vrh v Cordillera Blanca, na katerega sta avgusta 1956 kot prva prišla Francoza Lionel Terray in Robert Sennelier. V višini 5700 m so Francozi še bivakirali. Vzpon je bil zaradi slabih snežnih razmer zelo težak.

ÖAV ima 142 sekcij in 127036 udov, pri čemer so všteti tudi otroci, mladinci in ženske (znano je, da SAC šteje med ude samo moške nad 20 let stare). ÖGV se je v ÖAV vključil s 27 sekcijami. ÖAV ima svoje sekcije tudi na Danskem, v Angliji in v Holandiji. Z denarno podporo je sodeloval pri Mednarodni himalajski ekspediciji pod vodstvom prof. Normana Dyhrenfurtha, pri ekspediciji

na Spitzberge, ki jo je vodil dr. Frauenberger, in pri 28 skupnih turah alpinističnih skupin. Podprl je tudi 38 posameznikov na turah v Vzhodnih in Zahodnih Alpah. Koče ÖAV in DAV, kolikor jih je v Avstriji, so imele 455 980 obiskovalcev. ÖAV ima 103 reševalna moštva.

Na Aiguille de Purtscheller se je avgusta 1956 ponesrečil Anglež Charles Attlee, nečak lorda Attlee, prvaka laburistične stranke do nedavna. Plezal je v južnem grebenu. Vrv je sicer zadržala padec, vendar plezalca ni rešila. Po njegovo truplo je prišel na planoto Trient helikopter iz Chamonixa.

Eskimi žive zdaj, ko so v stalnem stiku s civilizacijo, slabše kot nekdaj. Njihova tradicionalna obleka (parke in anoraki) je boljša od uvožene ameriške, tradicionalna zelo vitaminska hrana boljša od uvoženih konzerv. Eskimi v severnem Labradorju so v katastrofalnem položaju, ugotavlja v Revue de Géographie de Lyon (vol. XXXI., št. 3) Pierre Biay. Med njimi so začele razsajati bolezni, letova se jih brezup, kajti svetovna cena polarnih lisic, od katerih so živel, je občutno padla. Stradež in beračenje, to je perspektiva teh polarnih ljudi spričo popolne spremembe v načinu življenja.

V Ruvenzoriju je Edvard Lude iz Johannesburga lani obral štiri vrhove: Alexandra, Margherito, Eleno in Savoyo. Lude je sin Alfreda Luda, ki je bil 50 let član sekcije CAS.

Torre Trieste ima znamenito Charlesovo smer, ki jo imenujejo najtežje prosto plezanje v Dolomitih. 14. avg. 1956 sta tu uspela Redaelli iz Lecca in Wohl-schlag iz Ženeve v 14 urah. 20. avg. pa sta v 12 urah preplezala smer del Banco v Civetti, eno najtežjih tehničnih akrobacij.

Veliki Vernel v masivu Marmolade, visok 3205 m, je dobil 29. avg. 1956 novo smer. Doslej nepreplezano severno steno so preplezali vodniki Maffei, Violi in Franzelli.

V Velikem Bielenhornu pa je švicarska naveza Anderrüthi in Niedermann

31. julija na 1. avgust v 16½ urnem plezanju vrisala prvenstveno smer v jugozahodno steno. Granitna stena, vidna s prelaza Furka, je terjala v glavnem zgolj umetelno plezanje. Močno prav so jima prišle tudi lesene zagozde.

Severno steno Matterhorna sta 26. julija 1956 plezala Avstrijca Diemberger in Stefan. Ob pol dveh ponoči sta odšla iz kočee Hörnli, ob 11. uri sta bila že na mestu, kjer sta bivakirala brata Schmitt. Imela sta lepo vreme in ugodne razmere v steni. Ob pol osmih zvečer sta bila navrh, nakar sta sestopila h koči Solvay.

Revolucijo klime ugotavljajo ne samo znanstveniki marveč tudi neuki ljudje, ki z odprtimi očmi spremljajo dogajanja v prirodi. Centralna kurjava — zalivski tok — je, tako kaže, premočna. Atlantski zalivski tok je toplejši in krepkejši. Posledice? Grönlandijo obiskujejo ribe, ki jih tam prejšnje čase nikoli ni bilo. Celotni se približujejo mrzlim morjem. Drevesna meja v Kanadi se je pomaknila proti severu, povprečna letna temperatura Spitzbergov je poskočila za 7°C, ne dosti manj na Alaski. Zadnjih 100 let postaja vse topleje, o tem ni dvoma. Kdor ne verjame pojavom v živalstvu in rastlinstvu, kdor ne verjame termometru, naj si ogleda ledenike. Povsod nazadujejo, na severni in na južni poluti, v Alpah in v Andih. Konec male ledene dobe postavljamo tja v l. 1850. Odslej pojemaajo ledeniki, čeprav padavin ni nič manj. Le vulkanski ledeniki v Severni Ameriki se niso nič spremenili. V Graubündenu so od l. 1895 do 1940 ledeniki izgubili 25 %, nekateri so v dveh letih shujšali za 15 metrov. Pasterza pod Großglocknerjem je od l. 1856 nazadovala v dolžini za 1 km, na širini 200 m, na debelini za 100 m. Izgubila je tretjino svoje mase. To je toliko ledu, da bi iz njega opasali vso zemljo (40 000 km) z ledenim zidom, visokim 10 m in širokim 2 m. Morju se to tajanje že pozna. Vsako leto se gladina morja vzdigne za 1,5 mm. Kako pa je z velikim frižiderjem našega planeta, z Antarktiko? Če bi tudi ta »raz-

SKLAD DOMA ZLATOROG

Stanje sklada za gradnjo Zlatoroga pri PZS 21. I. 1957	din 708 954.—
Zbrano od 22. I. do 21. II. 1957	din 45 390.—
Skupaj	din 754 344.—
manj stroški plačilnega prometa za leto 1956	din 405.—
Stanje sklada pri PZS dne 21. II. 1957	din 753 939.—

Skupni sklad za gradnjo Zlatoroga izkazuje dne 21. II. 1957 din 25 433 900.—, od tega znaša prispevek PZS din 3 200 000.—.

Planinci! Kupujte bloke Zlatorog, ki jih dobite pri vseh PD in v planinskih postojankah.

DIREKCIJA ZA LJUDSKO REPUBLIKO SLOVENIJO V LJUBLJANI

*Predajte se športu in užitkom,
ki vam jih nudi lepa природа!
Na opreznost nikar ne pozabite —
riziko pa predajte zavarovanju!
Zoper nezgode, za primer
smrti in doživetja zavaruje:*

Državni zavarovalni zavod

Telefon 39-121

Zastopniki v vseh večjih krajih

Elektro

LJUBLJANA, PARMOVA ULICA 33

LJUBLJANA
OKOLICA

z obrati:
Domžale, Grosuplje,
Notranjsko,
RTP Kleče - Črnuče,

Številna delavnica in
Elektrokonstruktorske
delavnice Tacen.

Dobavljamo električno energijo industriji - široki potrošnji

Predstavništva in izpostave:

Beograd, Reka, Jesenice,
Maribor, Sežana, Celje,
Dravograd, Prevalje,
Herpelje-Kozina,
Nova Gorica, Koper
in Škofije.

Mednarodna špedicija - izvoz,
uvoz, tranzit, carinjenje,
transportno zavarovanje,
vozninske reklamacije,
kvalitativna in kvantitativna
kontrola blaga,
transportne kalkulacije itd.

Mednarodni transporti

INTERTRANS

LJUBLJANA, MASARYKOVA CESTA 17-21

Telefonska centrala 20-060, 21-160, 20-367, 30-781
Generalni direktor in uprava: telefon 22-256
Teleprinter št. 03-107

TOVARNA VOLNENIH IZDELKOV
MAJŠPERK

PRIPOROČAMO VAM NAŠE PRIZNANE KVALITETNE IZDELKE

Blago za moške in ženske
obleke, za moške in ženske
plašče, moški in ženski
kamgarn. Naš loden
in hubertus je zelo iskan in
najbolj primeren za gozdarje,
lovce in planince.

ima stalno na zalogi vse vrste
kemikalij domače in inozemske
proizvodnje, oljnate in suhe barve
ter lake in emajle, tehnične pline,
razstrelivo ter pleskarski pribor.

Opozarjamo predvsem na uvožene
artikle iz plastičnih mas
za široko potrošnjo.

Zahtevajte naše ponudbe in cenike!
Oglejte si naše zaloge v centralnih
skladiščih v Maistrovi ulici 10
in v detajlni trgovini na Titovi 15!

Po želji Vas obišče naš zastopnik.

Cene konkurenčne —
postrežba hitra, točna in solidna!

TRGOVSKO PODJETJE S KEMIČNO TEHNIČNIMI PROIZVODI NA DEBELO

IMPORT **CHEMO** EXPORT

LJUBLJANA, MAISTROVA ULICA 10

**Tovarna
dokumentnega
in
kartnega
papirja**

proizvaja:

vse vrste brezlesnih papirjev
in kartonov,
specialne papirje,
surovi heliografski
in foto papir,
paus papir,
kartografski specialni risalni
»Radeče«,
papirje za filtre itd.

TELEFON 24

RADEČE PRI ZIDANEM MOSTU

Železniška postaja: Zidani most

VELETRGOVINA Z USNJEM, GUMO IN TEHNIČNIM TEKSTILOM

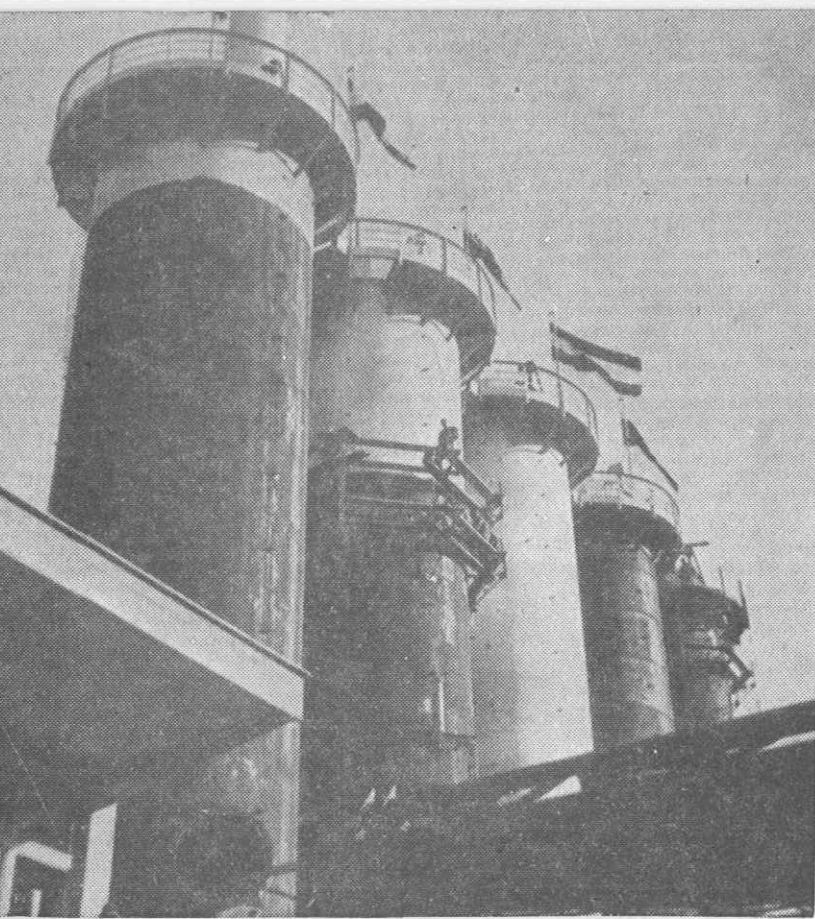
TELEFONI:
Centrala, računovodstvo in
sekretariat
Bežigrad 6, tel. 32-394
direktor tel. 30-013
komercialni odd. tel. 32-470

»ASTRA« specializirano trgovsko podjetje v usnju, gumiju, plastičnih masah, čevljarskih, sedlarskih, tapetniških potrebščinah in orodju, tehničnem tekstilu in zaščitnih sredstvih, Vas postreže iz svojih sortiranih zalog vedno po najnižjih konkurenčnih cenah. **Izredna prilika nakupa za športna društva in kolesarske klube.** Zahtevajte naše ponudbe za nakup tabularjev v vseh dimenzijah in kvalitetah znamke »PIRELLI« in »CLEMENT« po najugodnejših cenah 1650 do 2900 din za komad.

Prepričajte se o solidni postrežbi in najnižjih cenah veletrgovine »ASTRA«.

Vsa naročila, osebna, pismena in preko naših potnikov izvršujemo solidno in hitro. Pri naročilih tehničnega materiala Vas postrežemo tudi s strokovnimi nasveti.

Ljubljana, Bežigrad 6

Železarna Jesenice

dobavlja
vse od grodlja
do plemenitih jekel